

HATAY İLİ FİDANCILIK SEKTÖR RAPORU

T.C. DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI

2019

www.dogaka.gov.tr

dogaka.gov.tr

ISBN: 978-605-69726-0-7

İÇİNDEKİLER

1.	TANIM VE KAPSAM	7
2.	DÜNYADA TOHUMCULUK SEKTÖRÜ	13
2.1.	DÜNYADA TOHUM DIŞ TİCARETİ	14
2.1.1.	DÜNYADA TOHUM İHRACATI	14
2.1.2.	DÜNYADA TOHUM İTHALATI	18
2.1.3.	DÜNYA TOHUM SEKTÖRÜNDE DIŞ TİCARET DENGESİ	20
2.2.	DÜNYADA FİDE VE FİDAN DIŞ TİCARETİ	23
2.2.1.	DÜNYADA FİDE VE FİDAN İHRACATI	24
2.2.2.	DÜNYADA FİDE VE FİDAN İTHALATI	26
2.2.3.	DÜNYA FİDE VE FİDANCILIK SEKTÖRÜNDE DIŞ TİCARET DENGESİ	28
3.	TÜRKİYE'DE TOHUMCULUK SEKTÖRÜ	31
3.1.	TÜRKİYE'DE TOHUMCULUK SEKTÖRÜNÜN DÜNDEN BUGÜNE GELİŞİMİ	32
3.2.	TÜRKİYE'DE TOHUM ÜRETİMİ	33
3.3.	TÜRKİYE'DE FİDE VE FİDAN ÜRETİMİ	39
3.4.	TÜRKİYE TOHUMCULUK SEKTÖRÜNDE DIŞ TİCARET	42
3.4.1.	TÜRKİYE'DE TOHUM İHRACATI	42
3.4.2.	TÜRKİYE'DE TOHUM İTHALATI	47
3.4.3.	TÜRKİYE TOHUM SEKTÖRÜNDE DIŞ TİCARET DENGESİ	51
3.4.4.	TÜRKİYE'DE FİDAN İHRACATI	52
3.4.5.	TÜRKİYE'DE FİDAN İTHALATI	56
3.4.6.	TÜRKİYE FİDANCILIK SEKTÖRÜNDE DIŞ TİCARET DENGESİ	60
4.	HATAY'DA FİDANCILIK SEKTÖRÜ	63
4.1.	HATAY'DA FİDAN ÜRETİMİ	64
4.1.1.	HATAY İLİNDEKİ FİDANCILIK İŞLETMELERİNİN GAYRI SAFİ ÜRETİM DEĞERLERİ	65
4.1.2.	HATAY İLİNDEKİ FİDANCILIK İŞLETMELERİNİN İŞLETME MASRAFLARI	66
4.1.3.	HATAY İLİNDE SERTİFİKALI MEYVE FİDANI ÜRETİMİ	67
4.2.	HATAY FİDANCILIK SEKTÖRÜNDE İHRACAT	69
5.	HATAY İLİ FİDANCILIK SEKTÖRÜNDE SORUNLAR, BEKLENTİLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	73
6.	SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	85
	KAYNAKÇA	89
	RAPOR ÇALIŞMALARİ SIRASINDA YAPILAN ZİYARETLER	91

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) 12'li Koda Göre Tohum, Fide, Fidan ve Çiçek Soğanları Gibi Çoğaltım Materyalleri	9
Tablo 2	Dünya Tohum İhracatında İlk 20 Ülke, 2016 Takvim Yılı	15
Tablo 3	Dünya Tohum İthalatında İlk 20 Ülke, 2016 Takvim Yılı	18
Tablo 4	Tohumculuk Sektöründe Dış Ticaret Fazlası Veren Seçilmiş Bazı Ülkeler, 2016	21
Tablo 5	Tohumculuk Sektöründe Dış Ticaret Açığı Veren Seçilmiş Bazı Ülkeler, 2016	21
Tablo 6	Dünya Fide ve Fidancılık Alt Sektörlerinde Dış Ticaret Sınıflaması	24
Tablo 7	Dünya Fide ve Fidancılık İhracatı, 2017	25
Tablo 8	Dünya Fide ve Fidancılık İthalatı, 2017	26
Tablo 9	Fide ve Fidancılık Sektöründe Dış Ticaret Fazlası Veren Seçilmiş Bazı Ülkeler, 2017	28
Tablo 10	Fide ve Fidancılık Sektöründe Dış Ticaret Açığı Veren Seçilmiş Bazı Ülkeler, 2017	28
Tablo 11	Türkiye'de Yıllar İtibarı İle Türler Bazında Tohum Üretim Miktarları, ton	34
Tablo 12	Türkiye'de Yıllar İtibarı İle Türler Bazında Orman Ağacı Tohumu Üretim Miktarları, kg	37
Tablo 13	Yıllar İtibarı İle Türkiye'de Sertifikalı Meyve ve Asma Fidanı Üretim Miktarı, bin adet	39
Tablo 14	Yıllar İtibarı İle Türkiye'de Sertifikalı Çiçek Fidesi Üretim Miktarı, bin adet	39
Tablo 15	Türkiye'de Yıllar İtibarı İle Türler Bazında Orman Ağacı Fidanı Üretim Miktarları, bin adet	41
Tablo 16	Türkiye'de En Çok İhracatı Yapılan 10 Tohum Türü, 2017	43
Tablo 17	Türkiye'nin En Fazla Tohum İhracatı Yaptığı Ülkeler ve Tohum Türleri, 2017	46
Tablo 18	Türkiye'de En Çok İthalatı Yapılan 10 Tohum Türü, 2017	47
Tablo 19	Türkiye'de En Fazla Tohum İthal Edilen Ülkeler ve İthal Edilen Tohum Türleri, 2017	50
Tablo 20	Türkiye Fidancılık Sektöründe Dış Ticaret Sınıflaması	52
Tablo 21	Raporda Kullanılan Tanımlamalar	53
Tablo 22	Türkiye'de Tür Bazında Fidan İhracatı, 2017	54
Tablo 23	Türkiye'nin En Fazla Fidan İhracatı Yaptığı Ülkeler ve Fidan Türleri, 2017	55
Tablo 24	Türkiye'de Tür Bazında Fidan İthalatı, 2017	57
Tablo 25	Türkiye'de En Fazla Fidan İthal Edilen Ülkeler ve Fidan Türleri, 2017	59
Tablo 26	Hatay'da Fidan Yetiştiricilerinin İlçe Bazında Dağılımı, 2017	64
Tablo 27	Türkiye'de Sertifikalı Meyve ve Asma Fidanı Üretiminde İlk 10 İl, 2017	67
Tablo 28	Hatay İlinin Seçilmiş Türler Bazında Sertifikalı Meyve Fidanı Üretimi, 2017	68
Tablo 29	Türkiye'nin İller Bazında Meyve Fidanı İhracatı, 2017	69
Tablo 30	Hatay İlinin Tür Bazında Meyve Fidanı İhracatında Türkiye Sıralaması, 2017	70
Tablo 31	Hatay'ın Fidan İhracatı Yaptığı Ülkeler ve Fidan Türleri, 2017	71

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1	Sebze Tohumu İhracatında Ülkelerin Aldığı Paylar, 2016, %	16
Şekil 2	Çiçek Tohumu İhracatında Ülkelerin Aldığı Paylar, 2016, %	17
Şekil 3	Tarla Bitkileri Tohumu İhracatında Ülkelerin Aldığı Paylar, 2016, %	17
Şekil 4	Sebze Tohumu İthalatında Ülkelerin Aldığı Paylar, 2016, %	19
Şekil 5	Çiçek Tohumu İthalatında Ülkelerin Aldığı Paylar, 2016, %	19
Şekil 6	Tarla Bitkileri Tohumu İthalatında Ülkelerin Aldığı Paylar, 2016, %	20
Şekil 7	Tohumculuk Sektöründe Dış Ticaret Fazlası Veren Bazı Ülkelerde İhracatın İthalatı Karşılama Oranları, 2016, %	22
Şekil 8	Tohumculuk Sektöründe Dış Ticaret Açığı Veren Bazı Ülkelerde İhracatın İthalatı Karşılama Oranları, 2016, %	23
Şekil 9	Dünya Fide ve Fidan İhracatında Ülkelerin Aldığı Paylar, 2017, %	26
Şekil 10	Dünya Fide ve Fidan İthalatında Ülkelerin Aldığı Paylar, 2017, %	27
Şekil 11	Fide ve Fidancılık Sektöründe Dış Ticaret Fazlası Veren Bazı Ülkelerde İhracatın İthalatı Karşılama Oranları, 2017, %	29
Şekil 12	Fide ve Fidancılık Sektöründe Dış Ticaret Açığı Veren Bazı Ülkelerde İhracatın İthalatı Karşılama Oranları, 2017, %	30
Şekil 13	Türkiye’de Yıllar İtibarı İle Toplam Tohum Üretimi, ton	35
Şekil 14	Türkiye’de Tohum Üretimlerinin Tür Bazında Dağılımı, 2017, %	36
Şekil 15	Yıllar İçinde Türkiye Tohum Sektöründe Kamu ve Özel Sektör Üretimlerinin Dağılımı, %	38
Şekil 16	Türkiye’de Meyve ve Asma Fidanları İle Çilek Fidesinin Yıllar İtibarı ile Toplam Üretimi, bin adet	40
Şekil 17	Türkiye Tohum İhracatının Yıllar İçinde Gelişimi, milyon dolar	42
Şekil 18	Türkiye’de Tohum İhracatının Değer Olarak Tür Bazında Dağılımı, 2017, %	44
Şekil 19	Türkiye’de Toplam Tohum İhracatının Değer Olarak Ülke Bazında Dağılımı, 2017, %	45
Şekil 20	Türkiye Tohum İthalatının Yıllar İçinde Gelişimi, milyon dolar	47
Şekil 21	Türkiye’de Tohum İthalatının Değer Olarak Tür Bazında Dağılımı, 2017, %	48
Şekil 22	Türkiye’de Toplam Tohum İthalatının Değer Olarak Ülke Bazında Dağılımı, 2017, %	49
Şekil 23	Türkiye’de Yıllar İçinde Tohum Dış Ticaret Dengesi, milyon dolar	51
Şekil 24	Türkiye’de Yıllar İçinde Tohum Dış Ticaretinde İhracatın İthalatı Karşılama Oranı, %	52
Şekil 25	Türkiye Fidanı/Üretim Materyali İhracatının Yıllar İçinde Gelişimi, milyon dolar	53
Şekil 26	Türkiye Fidan/Üretim Materyali İhracatının Değer Olarak Tür Bazında Payları, 2017, %	54
Şekil 27	Türkiye’de Fidan İhracatının Değer Olarak Ülke Bazında Dağılımı, 2017	55
Şekil 28	Türkiye Fidanı/Üretim Materyali İthalatının Yıllar İçinde Gelişimi, milyon dolar	56
Şekil 29	Türkiye Fidan İthalatının Değer Olarak Tür Bazında Payları, 2017, %	57
Şekil 30	Türkiye’de Fidan İthalatının Değer Olarak Ülke Bazında Dağılımı, 2017	58
Şekil 31	Türkiye’de Yıllar İçinde Fidancılık Dış Ticaret Dengesi, milyon dolar	60
Şekil 32	Türkiye’de Yıllar İçinde Fidancılık Dış Ticaretinde İhracatın İthalatı Karşılama Oranı, %	61
Şekil 33	Hatay İlindeki Fidancılık İşletmelerinin Gayrı Safi Üretim Değerleri	65
Şekil 34	Hatay İlinde Meyve Fidancılığı Yapan İşletmelere Ait Masraflar	66
Şekil 35	Hatay İli Sertifikalı Meyve Fidanı Üretiminin Tür Bazında Dağılımı, 2017	68
Şekil 36	Hatay İli Meyve Fidanı İhracatının Tür Bazında Dağılımı, 2017	70

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ASSINSEL	Association Internationale des Sélectionneurs pour la Protection des Obtentions Végétales (Uluslararası Bitki Yetiştiricileri Birliği)
BÜGEM	Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü
CN	Combined Nomenclature (Birleştirilmiş Mal Sınıflaması)
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
DOĞAKA	T.C. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı
FIS	Fédération Internationale du Commerce des Semences (Uluslararası Tohum Ticareti Federasyonu)
FÜAB	Fidan Üreticileri Alt Birliği
GKGM	Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü
GTİP	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
HS	Harmonized System (Armonize Sistem)
ISF	International Seed Federation (Uluslararası Tohum Federasyonu)
ISTA	International Seed Testing Association (Uluslararası Tohum Test Birliği)
ITC	International Trade Centre (Uluslararası Ticaret Merkezi)
İZP	İstihdamı Zorunlu Personel
KDV	Katma Değer Vergisi
OECD	The Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
TİGEM	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TOB	T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRKTOB	Türkiye Tohumcular Birliği

1. TANIM ve KAPSAM

1. TANIM VE KAPSAM

Bitkisel üretimde verim ve kaliteyi yükseltmek, tohumluklara kalite güvencesi sağlamak, tohumluk üretim ve ticareti ile ilgili düzenlemeleri yapmak ve tohumculuk sektörünün yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesi için gerekli olan düzenlemeleri gerçekleştirmek amacıyla 31.10.2006 tarihinde TBMM’de kabul edilen 5553 sayılı “Tohumculuk Kanunu”, 08.11.2006 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. İlgili kanunda tohumluk *“Bitkilerin çoğaltımı için kullanılan tohum, yumru, fide, fidan, çelik gibi generatif¹ ve vegetatif² bitki kısımlarını ifade eder”* şeklinde tanımlanmıştır.

Tohumculuk sektörü kapsamındaki küresel veriler, dış ticaret rakamlarını içermektedir. Raporun Türkiye verileri 5553 sayılı Tohumculuk Kanunu’nda “tohumluk” olarak tanımlanan bitkisel üretim materyallerini kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Bu sebeple raporun ilerleyen bölümlerinde de görüleceği üzere, küresel veriler içinde yer alan Türkiye’ye ait rakamlarla, Türkiye’deki istatistiksel rakamlar arasında farklılıklar oluşabilmektedir. Fidan yetiştiriciliğinde işletme sayısı bakımından öne çıkan illerden biri olan Hatay iline ilişkin veriler ise fidan yetiştiriciliği alt sektörü özelinde ele alınmıştır.

Sektörel veriler hazırlanırken hangi kaynaklardan hangi sınıflama sistemlerinin ne şekilde kullanıldığını ifade etmekte fayda görüldüğünden bu bölümde veri kullanımı hakkında genel bir bilgi verilmesi uygun olacaktır. Dünya tohum piyasası ile ilgili dış ticaret verileri Uluslararası Tohum Federasyonu (International Seed Federation- ISF) raporlarından faydalanılarak hazırlanmıştır. Dünya fidancılık ve fidecilik sektörleri ile ilgili dış ticaret verileri, Trade Map-International Trade Centre (ITC) (Ticaret Haritası-Uluslararası Ticaret Merkezi) veri tabanında kullanılan Armonize

Sistem (Harmonized System-HS)’e dayanmaktadır. HS, Dünya Gümrük Örgütü’nün (www.wcoomd.org) yayınladığı ürünlerin sınıflandırılması için kullanılan uluslararası bir terminoloji olup³ veriler HS sınıflamasına göre 6’lı kırılımda verilmiştir. Türkiye tohumculuk sektörüne ilişkin veriler, alt sektörler bazında elde edilen kaynaklar bakımından çeşitlilik arz etmektedir. TÜİK Resmi İstatistik Programı 2017-2021’e göre bitkisel üretim verilerinin yayınlanması ile ilgili kurumlar arasında Tarım ve Orman Bakanlığı ve bakanlığa bağlı çeşitli kuruluşlar bulunmakta olup, veri kaynağını anketler ve idari kayıtlar oluşturmaktadır. Bu çalışmada Türkiye’ye ilişkin verilerin hazırlanmasında Tarım ve Orman Bakanlığı’na bağlı söz konusu kuruluşların veri kaynakları ile birlikte sektörle ilgili örgütlerin (TÜRKTÖB⁴ ve bağlı alt birlikler) sektör raporları kullanılmıştır. Sektörel sınıflandırma TÜİK dış ticaret sınıflandırmaları esas alınarak GTİP (Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu) kodları üzerinden yapılmıştır (Tablo 1). GTİP, CN (Combined Nomenclature-Birleştirilmiş Mal Sınıflaması) sınıflamasına bağlı kalınarak geliştirilen ulusal düzeyde dış ticaret ürün sınıflamasıdır. CN sınıflamasına 4 basamak eklenerek ulusal düzeyde 12 basamaklı GTİP ürün sınıflaması geliştirilmiş ve kullanılmaktadır.⁵ Fidan yetiştiriciliği başta olmak üzere, genel anlamda tohumluk sektörünün Hatay ilindeki mevcut durumunun ortaya konması, sorun ve beklentilerin belirlenerek çözüm ve tedbir önerilerinde bulunulması için rapor çalışmaları kapsamında özel sektör temsilcileri, sivil toplum kuruluşları ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ziyaret edilmiştir. Bunun yanında sektör ve alt sektör bazında ulusal ve yerel düzeyde gerçekleştirilmiş çeşitli saha ve anket çalışmalarının çıktılarına ve akademik araştırmalara da bu raporda yer verilmiştir.

1 Bitkinin soyunu devam ettirmesini sağlayan kısımları

2 Bitkinin yaşantısını sürdürmesini sağlayan kısımları

3 <https://www.trademap.org/Docs/TradeMap-Userguide-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 02.11.2018

4 Türkiye Tohumcular Birliği

5 TÜİK Sınıflama Sunucusu

Tablo 1-Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) 12'li Koda Göre Tohum, Fide, Fidan ve Çiçek Soğanları Gibi Çoğaltım Materyalleri⁶

GTİP Kodu	Tanım
0601.10.10.00.00	Sümbül soğanı; dinlenme halinde
0601.10.20.00.00	Nergis soğanı; dinlenme halinde
0601.10.30.00.00	Lale soğanı; dinlenme halinde
0601.10.40.00.00	Glayöl soğanı; dinlenme halinde
0601.10.90.10.00	Diğer çiçeklerin soğanı; dinlenme halinde
0601.10.90.90.00	Yumrular, yumrulu kökler, küçük soğanlar, sürgün başları ve rizomlar (dinlenme halinde)
0601.20.10.00.11	Hindiba bitkisi; sürgün vermiş/çiçeklenmiş
0601.20.10.00.12	Hindiba kökleri; sürgün vermiş/çiçeklenmiş
0601.20.30.00.11	Orkide soğanı; sürgün vermiş/çiçeklenmiş
0601.20.30.00.12	Sümbül soğanı; sürgün vermiş/çiçeklenmiş
0601.20.30.00.13	Nergis soğanı; sürgün vermiş/çiçeklenmiş
0601.20.30.00.14	Lale soğanı; sürgün vermiş/çiçeklenmiş
0601.20.90.10.11	Glayöller; sürgün vermiş/çiçeklenmiş
0601.20.90.10.19	Diğer çiçek soğanları; sürgün vermiş/çiçeklenmiş
0601.20.90.90.00	Diğer yumru, yumrulu kök, küçük soğan vs. (sürgün vermiş/çiçeklenmiş)
0602.10.10.00.00	Köklendirilmemiş asma çelikleri ve daldırmalar
0602.10.90.00.00	Diğer köklendirilmemiş çelik ve daldırmalar
0602.20.10.00.00	Asma; aşıllı/köklendirilmiş
0602.20.20.00.00	Meyveleri/sert kabuklu meyveleri yenilen canlı ağaçlar, çalılar; çıplak kökleriyle birlikte olanlar (asma hariç)
0602.20.30.00.00	Canlı narenciye fide ve ağaçları; çıplak kökleriyle birlikte olanlar hariç
0602.20.80.00.11	Canlı kestane fide ve ağaçları; çıplak kökleriyle birlikte olanlar hariç
0602.20.80.00.12	Canlı fıstık çamı fide ve ağaçları; çıplak kökleriyle birlikte olanlar hariç
0602.20.80.00.19	Meyveleri veya sert kabuklu meyveleri yenilen canlı diğer ağaçlar, çalılar
0602.30.00.00.00	Rododendronlar ve açelyalar; aşıllı veya aşısız
0602.40.00.00.00	Gül çelikleri, daldırmaları veya köklendirilmiş; aşıllı veya aşısız
0602.90.10.00.00	Mantar miselleri
0602.90.20.00.00	Ananas fidanı
0602.90.30.00.00	Sebze ve çilek fideleri
0602.90.41.00.11	Orman ağaçlarının köklendirilmiş çelikleri
0602.90.41.00.12	Orman ağaçlarının köklendirilmiş fideleri
0602.90.41.00.29	Orman ağaçlarının köklendirilmemiş çelik ve fideleri

6 Tablo 1, "Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Kontrolüne Tabi Ürünlerin İthalat Denetimi Tebliği (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2018/5)" nde yer alan "Ek-3 Tohum, Fide, Fidan ve Çiçek Soğanları Gibi Çoğaltım Materyalleri" listesinden ve Tohum Sanayicileri ve Üreticileri Alt Birliği'nin 2016 yılı tohum dış ticaret verileri listesinden faydalanılarak oluşturulmuştur.

GTİP Kodu	Tanım
0602.90.45.00.11	Diğer ağaç ve çalıkların köklendirilmiş çelikleri
0602.90.45.00.12	Diğer ağaç ve çalıkların köklendirilmiş fidanları
0602.90.46.00.00	Canlı açık hava ağaç ve çalıkları (meyve ve orman ağaç/fide/çelikleri hariç); çıplak kökleriyle birlikte olanlar
0602.90.47.00.00	Kozalaklı ve yaprak dökmeyen açık hava canlı ağaçları; çıplak kökleriyle birlikte olanlar HARIÇ
0602.90.48.00.00	Canlı açık hava diğer ağaç ve çalıkları; çıplak kökleriyle birlikte olanlar hariç
0602.90.50.00.00	Diğer açık hava bitkileri
0602.90.70.00.11	Oda bitkilerinin köklendirilmiş çelikleri (kaktüsler hariç)
0602.90.70.00.12	Oda bitkilerinin köklendirilmiş fidanları (kaktüsler hariç)
0602.90.91.00.00	Oda bitkileri; tomurcuklu/çiçek açmış çiçekler (kaktüsler hariç)
0602.90.99.00.00	Diğer oda bitkileri
0701.10.00.00.00	Patates; tohumluk
0712.90.11.00.00	Tatlı mısır (tohumluk) (melez) (kurutulmuş)
0713.10.10.00.11	Yem bezelyesi; kabuksuz (kuru) tohumluk
0713.10.10.00.19	Diğer bezelye; kabuksuz (kuru) tohumluk
0713.20.00.00.11	Nohut; kabuksuz (kuru) tohumluk
0713.31.00.00.11	Vigna mango türü fasulye; kabuksuz (kuru)tohumluk
0713.32.00.00.11	Küçük kırmızı fasulye; kabuksuz (kuru)tohumluk
0713.33.10.00.11	Barbunya (kuru); tohumluk
0713.33.10.00.19	Diğer adi fasulye (kuru); tohumluk
0713.34.00.00.11	Bambara Fasulyesi (kuru); tohumluk
0713.35.00.00.11	Börülce (kuru); tohumluk
0713.39.00.00.11	Diğer fasulyeler; kabuksuz (kuru) tohumluk
0713.40.00.00.11	Yeşil mercimek; kabuksuz (kuru) tohumluk
0713.50.00.00.11	Bakla, at baklası; kabuksuz (kuru) tohumluk
0713.60.00.00.11	Güvercin bezelye (kuru); tohumluk
0713.90.00.00.13	Diğer baklagiller; kabuksuz (kuru) tohumluk
1001.11.00.00.00	Makarnalık buğday (durum buğdayı); tohumluk
1001.91.10.00.00	Kaplıca (kıvı) buğday; tohumluk
1001.91.20.00.11	Adi buğday; tohumluk
1002.10.00.00.00	Çavdar; tohumluk
1003.10.00.00.11	Beyaz arpa; tohumluk
1003.10.00.00.19	Diğer arpa; tohumluk
1004.10.00.00.00	Yulaf; tohumluk
1005.10.13.00.00	Mısır (üçlü melez; tohumluk)
1005.10.15.00.00	Mısır (tek melez; tohumluk)

GTİP Kodu	Tanım
1005.10.18.00.00	Mısır (diğer melezler; tohumluk)
1005.10.90.00.00	Mısır (diğer tohumluk)
1006.10.10.00.00	Pirinç (çeltik, tohumluk olanlar)
1007.10.10.00.00	Tane darı (koca darı); melezler, tohumluk
1007.10.90.00.00	Tane darı (koca darı); melezler olmayan, tohumluk
1008.21.00.00.11	Darı; tohumluk
1008.21.00.00.12	Akdarı; tohumluk
1008.50.00.00.00	Kinoa (Chenopodium quinoa)
1008.60.00.00.11	Buğday ve çavdar melezi; tohumluk
1201.10.00.00.00	Soya fasulyesi; tohumluk
1202.30.00.00.00	Yer fıstığı; tohumluk
1204.00.10.00.00	Keten tohumu (tohumluk)
1205.10.10.00.00	Rep/kolza tohumları; düşük erusik asitli (tohumluk)
1205.90.00.00.00	Rep/kolza tohumları (diğer)
1206.00.10.00.00	Ayçiçeği tohumu (tohumluk)
1207.10.00.00.00	Palm meyvesi ve çekirdeği (kırılmış olsun olmasın)
1207.21.00.00.00	Pamuk tohumu; tohumluk
1207.30.00.00.00	Hint yağı tohumu (kırılmış olsun olmasın)
1207.40.10.00.00	Susam tohumu (tohumluk)
1207.50.10.00.00	Hardal tohumu (tohumluk)
1207.60.00.00.00	Aspir (Carthamus tinctorius) tohumu
1207.70.00.00.00	Kavun, Karpuz tohumu
1207.91.10.00.00	Haşhaş tohumu (tohumluk)
1207.99.20.00.11	Chia tohumu; tohumluk
1207.99.20.00.19	Diğer yağlı tohumlar ve meyveler; tohumluk
1207.99.91.00.00	Kenevir (kendir) tohumu (diğer)
1209.10.00.00.00	Şeker pancarı tohumu
1209.21.00.00.00	Yonca tohumu
1209.22.10.00.00	Kırmızı üçgül tohumu (Trifolium pratense L.)
1209.22.80.00.00	Diğer üçgül tohumları
1209.23.11.00.00	Çayır tohumları(Festuca pratensis Huds.)
1209.23.15.00.00	Kırmızı çayır otu tohumları (Festuca rubra L.)
1209.23.80.00.11	Koyun çayır otu tohumları (Festuca ovina L.)
1209.23.80.00.19	Diğer çayır otu tohumları
1209.24.00.00.00	Kentucky mavi otu tohumu
1209.25.10.00.00	İtalyan çimi tohumu (westerwold dahil) (Lolium multiflorum Lam.)

GTİP Kodu	Tanım
1209.25.90.00.00	İngiliz çimi tohumu (Lolium perenne L.)
1209.29.45.00.12	Diğer tür fiğ
1209.29.45.00.13	Poa palustris L., Poa trivialis L. cinsi tohumlar
1209.29.45.00.14	Domuz ayrığı tohumu (Dactylis glomerata L.)
1209.29.45.00.15	Tavus otları (Agrosties) tohumu
1209.29.45.00.16	Çayır kelp kuyruğu otu tohumu
1209.29.60.00.00	Hayvan yemi olan pancar tohumu (Beta vulgaris var.alba)
1209.29.80.00.11	Melez çim tohumu (Lolium X hybridum Hausskn.)
1209.29.80.00.14	Korunga (Onobrychis sativa L.) tohumu
1209.29.80.00.16	Sorgum tohumu
1209.29.80.00.17	Yem şalgamı tohumu
1209.29.80.00.18	Diğer yem bitkilerinin tohumları
1209.30.00.00.00	Genellikle çiçekler için yetiştirilen otsu bitkilerin tohumları
1209.91.30.00.00	Salata pancarı veya kırmızı pancar tohumu (Beta vulgaris var. conditiva)
1209.91.80.00.11	Kabak tohumu
1209.91.80.00.12	Domates tohumu
1209.91.80.00.13	Hıyar tohumu
1209.91.80.00.14	Soğan tohumu
1209.91.80.00.15	Havuç tohumu
1209.91.80.00.16	Marul tohumu
1209.91.80.00.17	Karnabahar tohumu
1209.91.80.00.18	Maydanoz tohumu
1209.91.80.00.21	Ispanak tohumu
1209.91.80.00.22	Bamya tohumu
1209.91.80.00.24	Biber tohumu
1209.91.80.00.25	Patlıcan tohumu
1209.91.80.00.26	Turp tohumu
1209.91.80.00.29	Diğer sebze tohumları
1209.99.10.00.00	Orman ağaçlarının tohumları
1209.99.91.00.00	Genellikle çiçekleri için yetiştirilen bitkilerin tohumları (1209.30 00 00 00 hariç)
1209.99.99.10.00	Meyve ağaçları tohumları
1209.99.99.90.11	Tütün tohumu
1209.99.99.90.18	Ekim amacıyla kullanılan diğer tohum, meyve ve sporlar
1212.99.41.00.00	Keçiboynuzu tohumu (soyulmamış/ezilmemiş/öğütülmemiş)

Kaynak: TÜİK Sınıflama Sunucusu, Erişim Adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/DIESS/SiniflamaSurumDetayAction.do?sorumId=1109&turlId=3&turAdi=%203.%20D%C4%B1C5%9F%20Ticaret%20S%C4%B1n%C4%B1flamalar%C4%B1>, Erişim Tarihi: 02.11.2018

2. DÜNYADA TOHUMCULUK SEKTÖRÜ

2. DÜNYADA TOHUMCULUK SEKTÖRÜ

Tarımın keşfi ile birlikte tohum, kaçınılmaz olarak eş zamanlı gelişim göstermiştir. İnsanlığın tarımsal faaliyetlerinin ilk yıllarından itibaren daha büyük, daha tatlı meyveler veren, daha çok ürün hasadı yapılabilen tohumlar seçilmiş, dolayısıyla tohum ve bitki ıslahına bilimsel temelli olmayan bir katkı sağlanmıştır. Tohumlar takas yoluyla değiştirilmiş ve ticari bir meta olarak görülmemiştir. Ticari amaçlı tohum alış verişinin geçmişi ancak birkaç yüz yıl öncesine dayanmaktadır. 19. yüzyıldan itibaren

başta ABD olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinde nitelikli tohum üretimi başlamış, bu yıllardan itibaren tohum, ticarete konu olmaya başlamıştır. 20. yüzyıla birlikte tohum ile ilgili çeşitli kuruluşlar faaliyete geçmiş ve 1970'li yıllardan itibaren tohumda araştırma ve geliştirme faaliyetleri hız kazanmıştır. 19. yüzyılda temelleri atılan genetik bilimi, tohum ve bitki ıslahının bilimsel ve teknolojik olarak dönüşüme uğramasının önünü açmıştır.

“ 19. yüzyılda temelleri atılan genetik bilimi, tohum ve bitki ıslahının bilimsel ve teknolojik olarak dönüşüme uğramasının önünü açmış, başta ABD olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinde nitelikli tohum üretimi başlamıştır. ”

2.1. DÜNYADA TOHUM DIŞ TİCARETİ

Dünya tohum endüstrisi ile ilgili sektörel gelişmeler, 1920'li yıllarda yapılan uluslararası kongrelerle başlamış ve 1924 yılında Uluslararası Tohum Ticareti Federasyonu (FIS-Fédération Internationale du Commerce des Semences) ve Uluslararası Tohum Test Birliği (ISTA-International Seed Testing Association), 1938 yılında Bitki Çeşitlerinin Korunması için Uluslararası Bitki Yetiştiricileri Birliği (ASSINSEL-Association Internationale des Sélectionneurs pour la Protection des Obtentions

Végétales) kurulmuştur. 2002 yılında ASSINSEL ve FIS birleşerek Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF -International Seed Federation)'nu oluşturmuşlardır.⁷ ISF 2016 yılı verilerine göre bugün dünya tohum sektöründe 11,4 milyar dolarlık ihracat, 10,9 milyar dolarlık ithalat hacmi bulunmaktadır.⁸

2.1.1. DÜNYADA TOHUM İHRACATI

2016 takvim yılı verilerine göre dünya tohum ihracatında ilk sırada, 1,8 milyar dolarlık ihracatı ile Hollanda bulunmaktadır (Tablo 2). Hollanda'nın dikkat çeken ihracat verileri içinde çiçek tohumu ile sebze tohumu göze çarpmaktadır. Hollanda, miktar olarak (890 ton) çiçek tohumu ihraç eden ülkeler arasında ilk sıradayken, bu ihracattan elde ettiği gelir açısından, ABD'nin ardından ikinci sırada bulunmaktadır. Bunun yanında miktar olarak sebze tohumu ihracatına bakıldığında ABD'nin ardından ikinci sırada bulunmasına rağmen, bu ihracattan elde ettiği gelir Hollanda'yı ilk sıraya taşımıştır.

Toplam tohum ihracatında ikinci sırada bulunan Fransa'da ise hem miktar hem de değer olarak tarla bitkileri tohumu ihracatı ön plana çıkmaktadır. İhracat rakamları ile ilgili genel bir çerçeve çizildiğinde, yüksek ihracat miktarlarına sahip Belçika gibi bazı ülkelerin, bu ihracattan elde ettikleri gelirler bakımından diğer ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. Burada, tohumculuk sektöründe niteliğin ve çeşitliliğin katma değer sağlaması bakımından en önemli kriterlerden olduğu sonucuna varılabilmektedir.

7 <http://www.worldseed.org/about/history/>

8 http://www.worldseed.org/wp-content/uploads/2018/03/Exports_2016_Final.pdf,
http://www.worldseed.org/wp-content/uploads/2018/03/Imports_2016_Final.pdf

Tablo 2- Dünya Tohum İhracatında İlk 20 Ülke, 2016 Takvim Yılı*

Sıra No	Ülke	İhracat Miktarı, ton				İhracat Değeri, milyon dolar			
		Sebze**	Çiçek***	Tarla Bitkileri****	Toplam	Sebze	Çiçek	Tarla Bitkileri	Toplam
1	Hollanda	13.088	890	122.441	136.419	1.486	57	286	1.829
2	Fransa	9.674	164	493.122	502.960	444	16	1.248	1.708
3	ABD	15.966	356	305.775	322.097	671	71	930	1.672
4	Almanya	1.914	520	134.688	137.122	84	33	622	739
5	Macaristan	2.654	-	280.547	283.201	16	-	430	446
6	İtalya	12.212	171	92.277	104.660	115	2	235	352
7	Danimarka	9.414	725	125.535	135.674	54	7	230	291
8	Kanada	318	-	196.551	196.869	5	-	281	286
9	Romanya	218	-	175.822	176.040	1	-	276	277
10	Şili	1.299	23	35.200	36.522	138	11	125	274
11	Arjantin	252	-	75.500	75.752	12	-	245	257
12	İspanya	2.248	-	87.701	89.949	79	-	171	250
13	Avusturya	106	-	68.955	69.061	1	-	202	203
14	Belçika	597	5	193.550	194.152	5	2	191	198
15	Çin	9.175	581	23.500	33.256	113	15	69	197
16	Japonya	1.008	79	8.300	9.387	101	35	42	178
17	Brezilya	111	-	53.467	53.578	15	-	153	168
18	Meksika	1.133	-	90.525	91.658	14	-	151	165
19	İsrail	-	-	-	-	132	-	22	154
20	Tayland	1.700	-	-	1.700	72	-	55	127
:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
33	Türkiye	1.870	1	19.253	21.124	22	2	57	81
:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Dünya Toplam		114.661	6.046	4.314.382	4.435.089	3.976	291	7.111	11.378

Kaynak: Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF), Erişim Adresi: http://www.worldseed.org/wp-content/uploads/2018/03/Exports_2016_Final.pdf, Erişim Tarihi: 31.10.2018

*Toplam ihracat değerine göre sıralanmıştır. 1 milyon doların altındaki ihracat veriler rapor edilmemiştir. Patates tohumu ve mantarlar dâhil edilmemiştir.

**Sebze tohumu tüm sebze bitkilerinin tohumunu içerir.

***Çiçek tohumu esas olarak çiçek için yetiştirilen otsu ve otsu olmayan bitkilerin tohumunu içerir.

****Tarla bitkileri tohumu; baklagiller, tahıllar, endüstriyel ürünler ve yemlerin tohumlarını içerir.

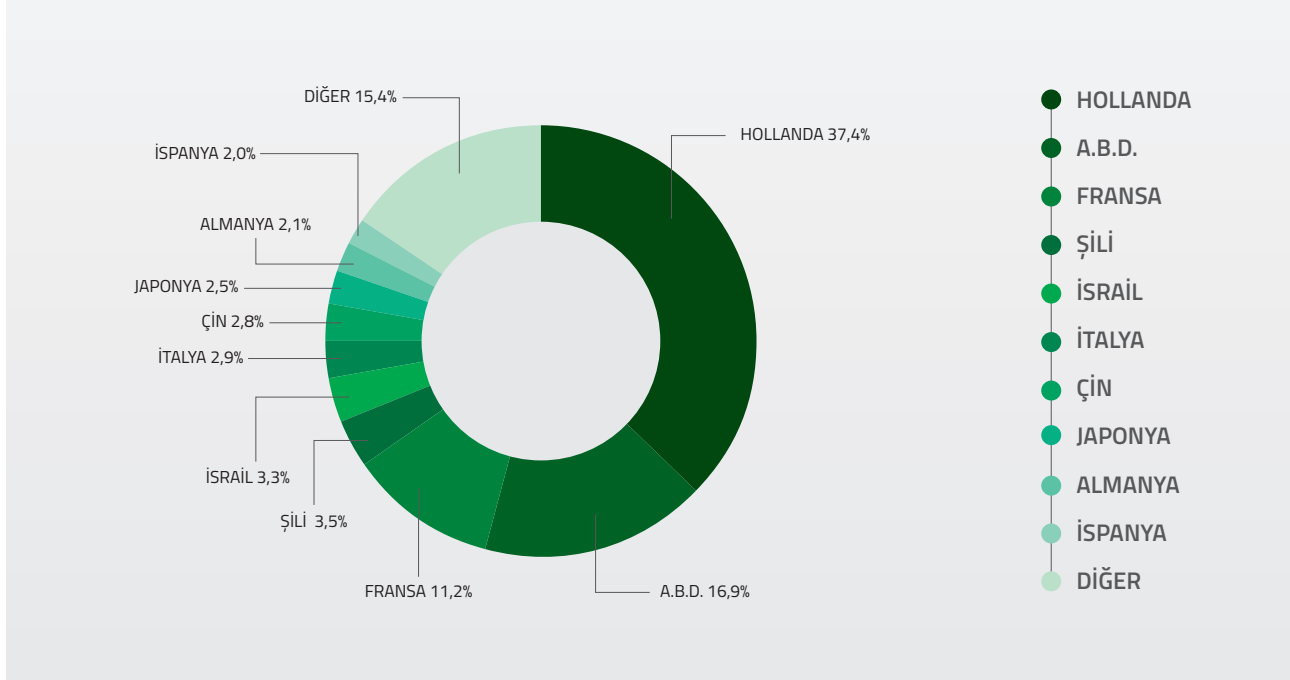
Tablo 2'de Türkiye'nin, 81 milyon dolarlık tohum ihracatı ile dünya ülkeleri arasında 33. sırada olduğu görülmektedir. Türkiye'nin 2016 yılına ait ihracat rakamlarına T.C Tarım ve Orman Bakanlığı istatistiklerinden elde edilen veriler ışığında bakıldığında, bu rakamın 150 milyon doları aştığı görülmektedir (Bkz. 3.4.1 TÜRKİYE'DE TOHUM İHRACATI). Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF) ile TOB'un ihracat rakamları arasındaki bu farklılığın çeşitli sebeplere dayandığı düşünülmektedir. ISF, verilerine patates tohumları ve mantarın dâhil edilmediğini ve 1 milyon doların altındaki ihracat verilerinin rapor edilmediğini belirtmektedir. Bununla birlikte özellikle tarla bitkileri sınıfına dâhil edilen tohumluklara ilişkin ISF ile TOB verileri arasında farklılıklar olduğu düşünülmektedir.

ISF'nin sınıflamasına göre ülkelerin dünya ihracatından aldıkları paylara bakıldığında, sebze tohumu ihracatında Hollanda %37 payla, çiçek tohumu ihracatında ABD %24 payla, tarla bitkileri tohumu ihracatında ise Fransa %17,6 payla ilk sırada yer almaktadır (Şekil 1, Şekil 2, Şekil 3).

“ ISF 2016 yılı verilerine göre bugün dünya tohum sektöründe 11,4 milyar dolarlık ihracat, 10,9 milyar dolarlık ithalat hacmi bulunmakta olup dış ticarete başı çeken ülkelerin Hollanda, Fransa ve ABD olduğu görülmektedir. ”

Şekil 1-Sebze Tohumu İhracatında Ülkelerin Aldığı Paylar, 2016, %

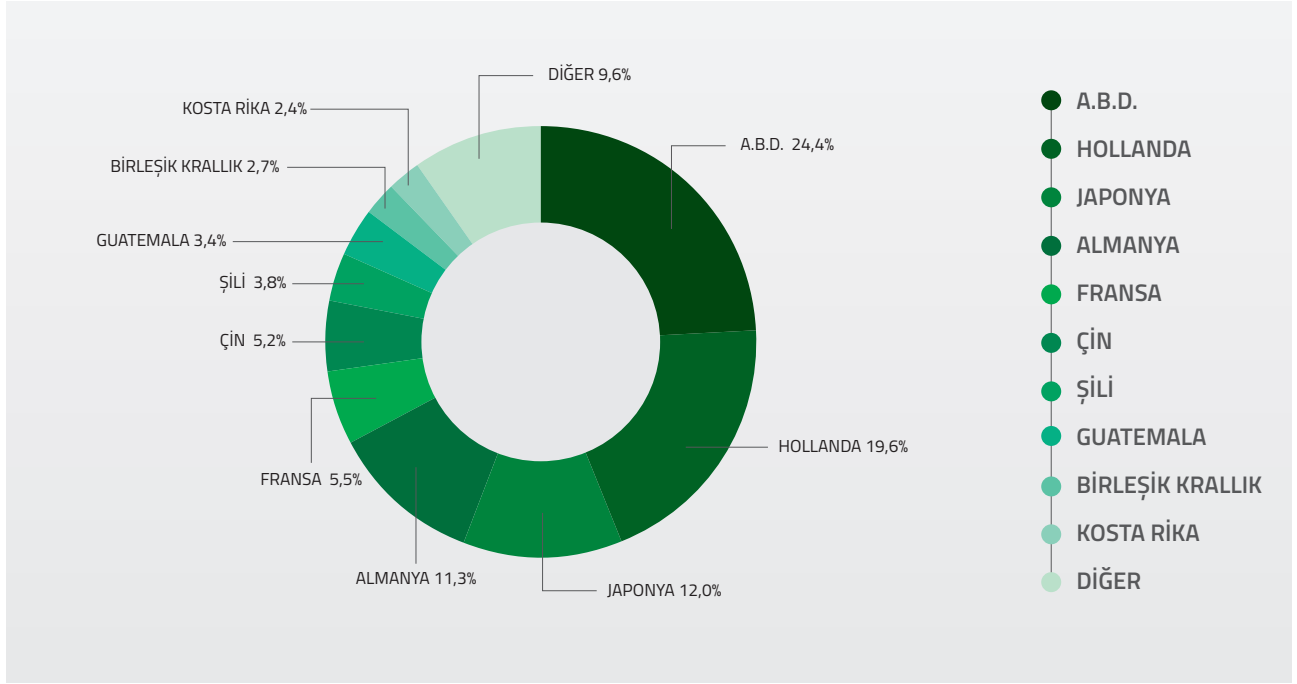

Kaynak: Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF) verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

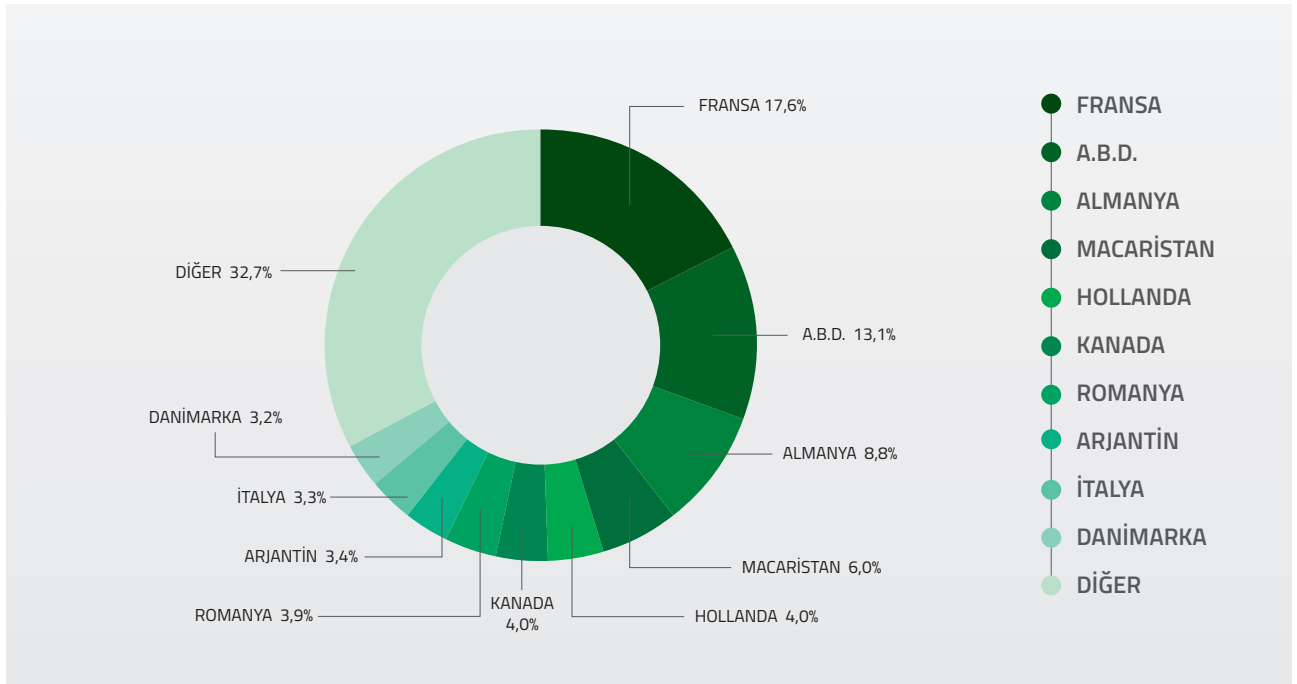
“ ISF'nin sınıflamasına göre dünya sebze tohumu ihracatında Hollanda %37 payla, çiçek tohumu ihracatında ABD %24 payla, tarla bitkileri tohumu ihracatında ise Fransa %17,6 payla ilk sırada yer almaktadır. ”

Şekil 2-Çiçek Tohumu İhracatında Ülkelerin Aldığı Paylar, 2016, %

Kaynak: Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF) verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 3-Tarla Bitkileri Tohumu İhracatında Ülkelerin Aldığı Paylar, 2016, %

Kaynak: Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF) verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

2.1.2. DÜNYADA TOHUM İTHALATI

Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF) 2016 yılı verilerine göre toplam tohum ithalatında da ihracatta olduğu gibi ilk 3 sırada aynı ülkeler bulunmakta olup sıralamaları farklıdır (Tablo 3). İlk sırada 977 milyon dolarlık toplam tohum ithalatı ile ABD bulunmaktadır. ABD'yi sırasıyla 836 milyon dolarlık ithalatı ile Hollanda, 747 milyon dolarlık ithalatı ile Fransa izlemektedir. Türkiye toplamda 167 milyon dolarlık ithalatı ile dünya ülkeleri

arasında 18. sırada bulunmaktadır. ISF verilerine göre Türkiye 2016 yılında 25.000 ton tarla bitkileri tohumu, 1.067 ton sebze tohumu ve 4 ton çiçek tohumu ithal etmiş ve toplamda 167 milyon dolarlık bir ithalat gerçekleştirmiştir. İthalat rakamlarında da ihracat rakamlarında olduğu gibi ISF'nin Türkiye verileri ile TOB'un Türkiye verileri arasında farklılıklar bulunduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 3-Dünya Tohum İthalatında İlk 20 Ülke, 2016 Takvim Yılı*

Sıra No	Ülke	İthalat Miktarı, ton				İthalat Değeri, milyon dolar			
		Sebze**	Çiçek***	Tarla Bitkileri****	Toplam	Sebze	Çiçek	Tarla Bitkileri	Toplam
1	ABD	12.350	483	189.022	201.855	371	54	552	977
2	Hollanda	9.778	415	548.850	559.043	450	40	346	836
3	Fransa	4.215	341	172.816	177.372	168	7	572	747
4	Almanya	2.825	946	221.129	224.900	130	22	550	702
5	İtalya	7.298	279	742.861	750.438	198	9	364	571
6	İspanya	2.217	262	301.150	303.629	289	5	246	540
7	Meksika	2.005	1	32.908	34.914	331	1	130	462
8	Rusya Federasyonu	1.240	74	65.281	66.595	66	7	359	432
9	Çin	9.665	20	-	9.685	177	14	127	318
10	Belçika	3.452	141	653.273	656.866	37	3	251	291
11	Kanada	4.250	194	55.799	60.243	113	13	149	275
12	Ukrayna	-	-	50.483	50.483	-	-	271	271
13	Japonya	4.998	223	41.730	46.951	135	24	110	269
14	Birleşik Krallık	12.165	602	94.631	107.398	74	14	174	262
15	Polonya	2.678	266	237.074	240.018	47	3	209	259
16	Macaristan	1.084	-	66.437	67.521	22	-	225	247
17	Romanya	1.355	115	54.769	56.239	18	1	165	184
18	Türkiye	1.067	4	25.000	26.071	98	3	66	167
19	Avusturya	1.345	110	47.906	49.361	14	1	135	150
20	Danimarka	731	19	77.650	78.400	26	11	102	139
:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Dünya Toplam		124.664	6.261	4.841.031	4.971.956	3.828	274	6.852	10.954

Kaynak: Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF), Erişim Adresi: http://www.worldseed.org/wp-content/uploads/2018/03/Imports_2016_Final.pdf, Erişim Tarihi: 31.10.2018

*Toplam ithalat değerine göre sıralanmıştır. 1 milyon doların altındaki ithalat veriler rapor edilmemiştir. Patates tohumu ve mantarlar dâhil edilmemiştir.

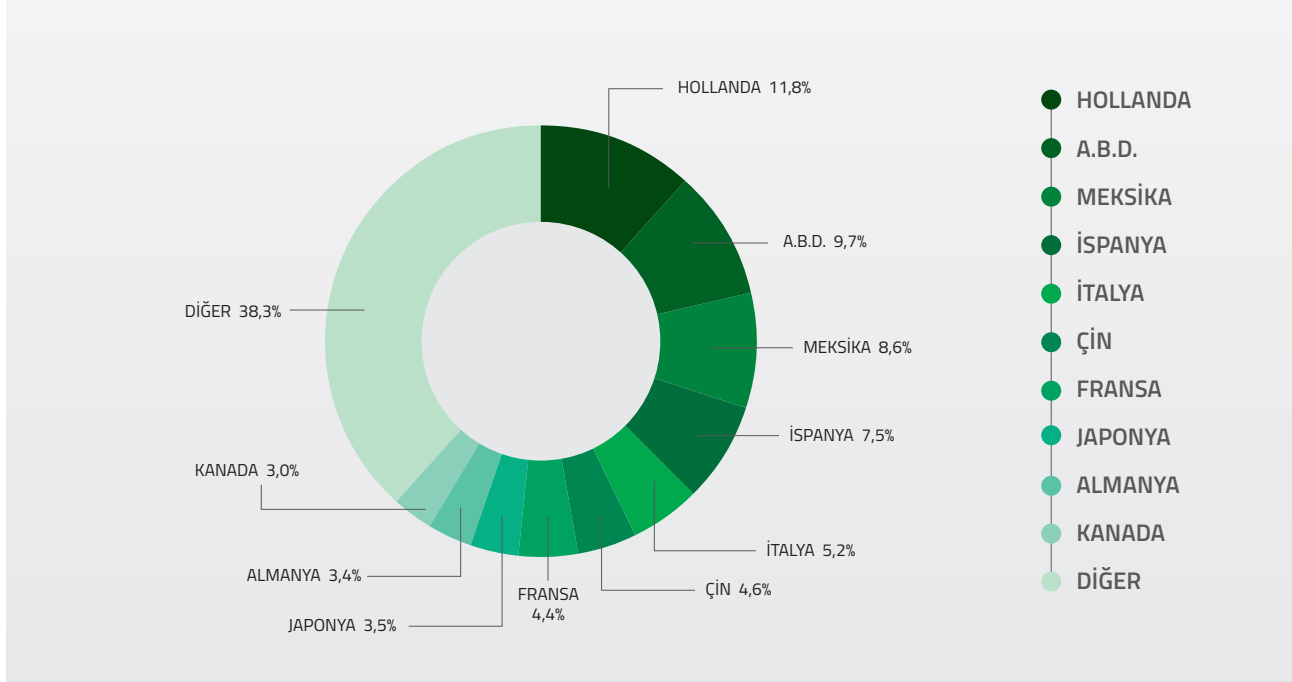
**Sebze tohumu tüm sebze bitkilerinin tohumunu içerir.

***Çiçek tohumu esas olarak çiçek için yetiştirilen otsu ve otsu olmayan bitkilerin tohumunu içerir.

****Tarla bitkileri tohumu; baklagiller, tahıllar, endüstriyel ürünler ve yemlerin tohumlarını içerir.

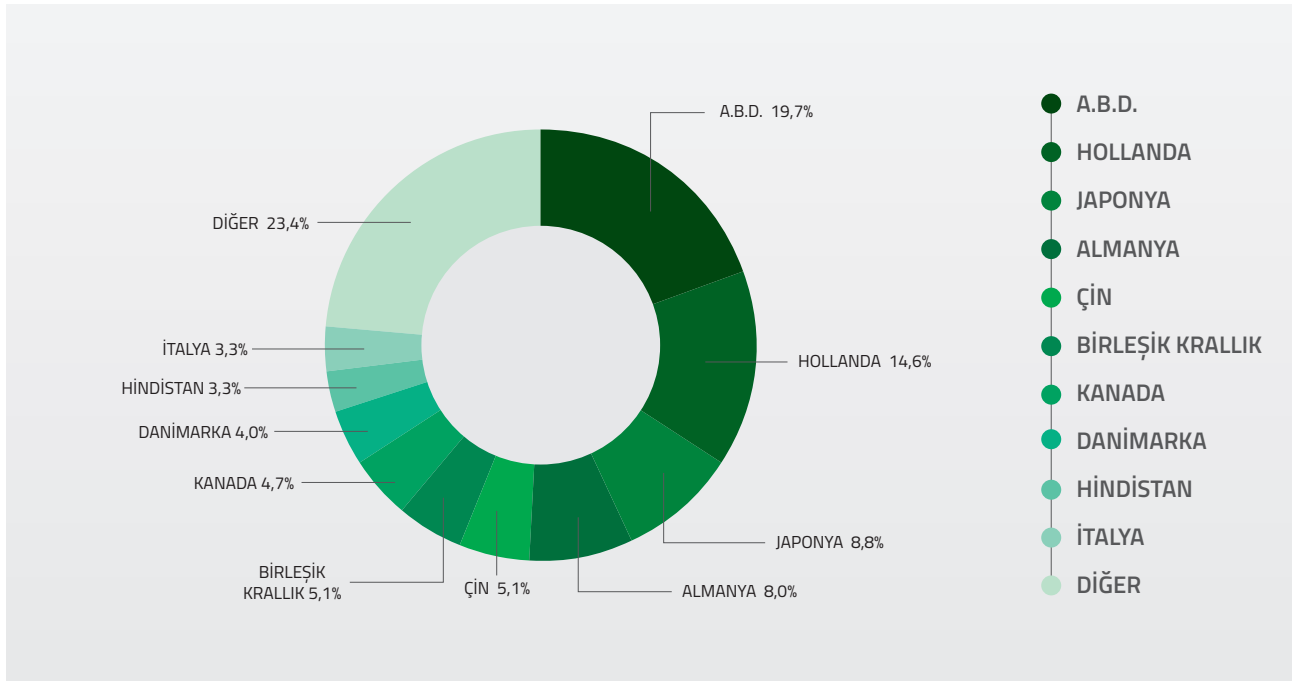
ISF'nin sınıflamasına göre ülkelerin dünya ithalatından aldıkları paylara bakıldığında, sebze tohumu ithalatında Hollanda %11,8 payla, çiçek tohumu ithalatında ABD %19,7 payla, tarla bitkileri tohumu ithalatında ise Fransa %8,3 payla ilk sırada yer almaktadır (Şekil 4, Şekil 5, Şekil 6)

Şekil 4-Sebze Tohumu İthalatında Ülkelerin Aldığı Paylar, 2016, %

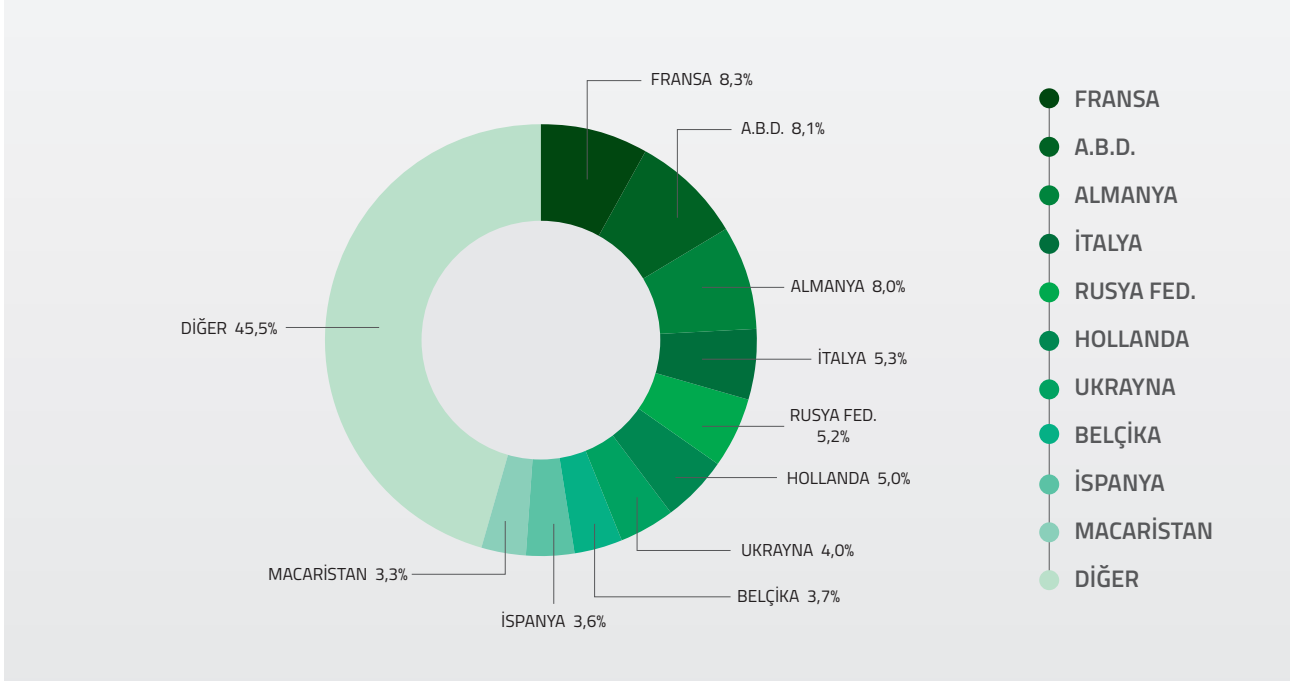
Kaynak: Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF) verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 5-Çiçek Tohumu İthalatında Ülkelerin Aldığı Paylar, 2016, %

Kaynak: Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF) verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 6-Tarla Bitkileri Tohumu İthalatında Ülkelerin Aldığı Paylar, 2016, %

Kaynak: Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF) verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

“ ISF'nin sınıflamasına göre dünya sebze tohumu ithalatında Hollanda %11,8 payla, çiçek tohumu ithalatında ABD %19,7 payla, tarla bitkileri tohumu ithalatında ise Fransa %8,3 payla ilk sırada yer almaktadır. ”

2.1.3. DÜNYA TOHUM SEKTÖRÜNDE DIŞ TİCARET DENGESİ

Ülkelerin dış ticaret dengelerine bakıldığında, dış ticaret fazlası en yüksek olan ülkenin 993 milyon dolar ile Hollanda olduğu görülmektedir (Tablo 4). Bununla birlikte Fransa ve ABD de dış ticaret fazlası veren ilk üç ülke arasındadır. Bu ülkelerin dünya

tohumculuk sektörüne yön verdiği ve her birinin tohumculuk sektörünün farklı alt sektörlerinde ihracatta lider olduğu görülmektedir (Şekil 1, Şekil 2, Şekil 3).

Tablo 4-Tohumculuk Sektöründe Dış Ticaret Fazlası Veren Seçilmiş Bazı Ülkeler, 2016

Sıra No	Ülke	İhracat Değeri (A), milyon dolar	İthalat Değeri (B), milyon dolar	Fark (A-B), milyon dolar
1	Hollanda	1.829	836	993
2	Fransa	1.708	747	961
3	ABD	1.672	977	695
4	Macaristan	446	247	199
5	Danimarka	291	139	152
6	Arjantin	257	112	145
7	İsrail	154	49	105
8	Romanya	277	184	93
9	Yeni Zelanda	119	36	83
10	Tayland	127	45	82

Kaynak: Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF) verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Tohumculuk sektöründe dış ticaret açığı veren ülkeler arasında ilk sırayı ise 419 milyon dolar ile Rusya Federasyonu almaktadır (Tablo 5). Tablodan da görüleceği üzere Türkiye, ISF verilerine göre 86 milyon dolar ile dış ticaret açığı veren ülkeler arasındadır. Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği

gibi, uluslararası veri kaynağı olarak kullanılan ISF ile Türkiye istatistiklerinin farklılık gösterdiği, dolayısıyla ihracat, ithalat ve dış ticaret dengesi bakımından farklı rakamlarla karşılaşılabileceği bilinmelidir.

Tablo 5-Tohumculuk Sektöründe Dış Ticaret Açığı Veren Seçilmiş Bazı Ülkeler, 2016

Sıra No	Ülke	İhracat Değeri (A), milyon dolar	İthalat Değeri (B), milyon dolar	Fark (A-B), milyon dolar
1	Rusya Federasyonu	13	432	-419
2	Meksika	165	462	-297
3	İspanya	250	540	-290
4	İtalya	352	571	-219
5	Polonya	106	259	-153
6	Birleşik Krallık	117	262	-145
7	Çin	197	318	-121
8	Belçika	198	291	-93
9	Japonya	178	269	-91
10	Türkiye	81	167	-86

Kaynak: Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF) verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

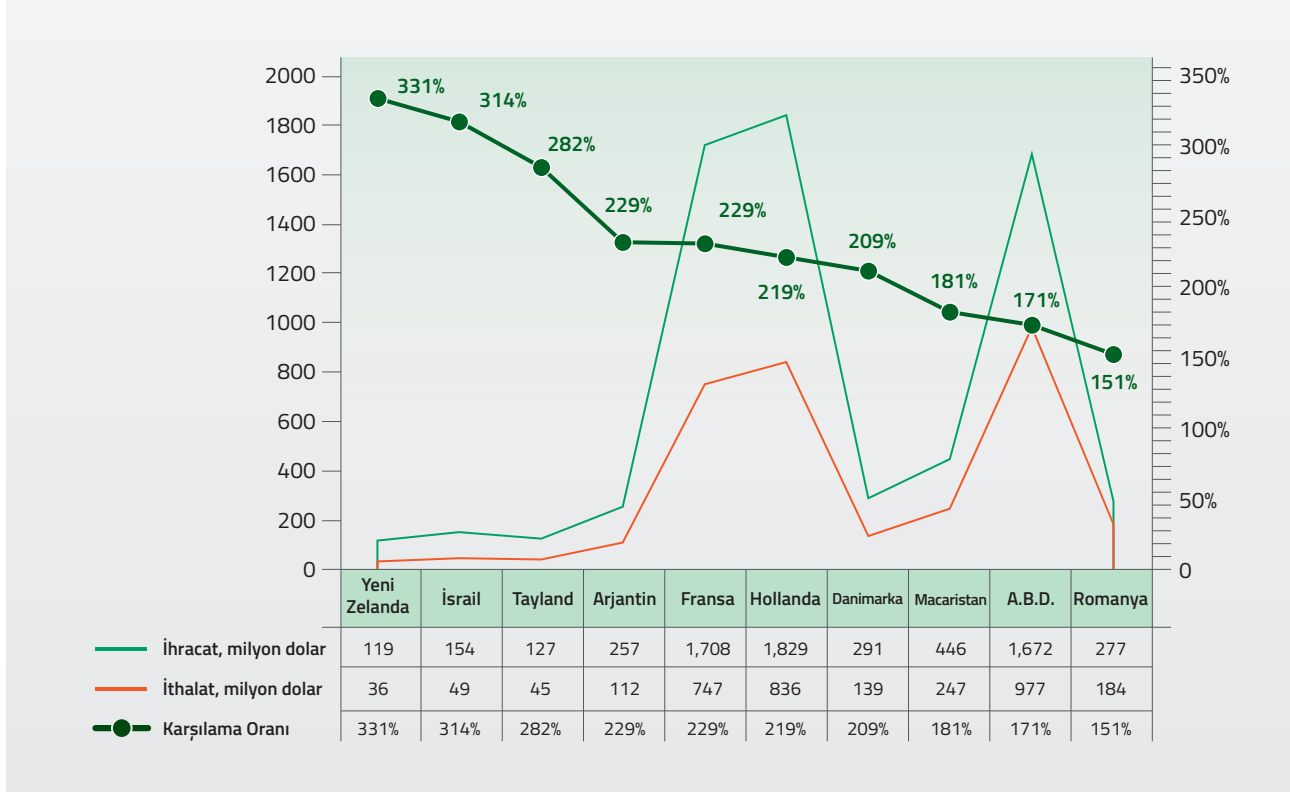
“

Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF)'nun verilerine göre Türkiye, 2016 yılında tohumculuk sektöründe 86 milyon dolar dış ticaret açığı vermiştir.

”

Dış ticaret gelişmeleri, gerek iktisadi canlılık konusunda verdikleri bilgi gerekse iç ve dış ekonomik dengeler için önemleri nedeniyle açık ekonomilerde dikkatle takip edilmektedir. Bu amaçla kullanılan göstergelerden biri, ihracatın ithalatı karşılama oranıdır (Şekil 7). İthalatın ne kadarının ihracat tarafından karşılandığını gösteren bu oran, gerek ülkeler arasındaki gerekse aynı ülkenin farklı zamanlardaki ticaret performansının karşılaştırılmasında yararlı olabilmektedir.⁹

Şekil 7-Tohumculuk Sektöründe Dış Ticaret Fazlası Veren Bazı Ülkelerde İhracatın İthalatı Karşılama Oranları, 2016, %

Kaynak: Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF) verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

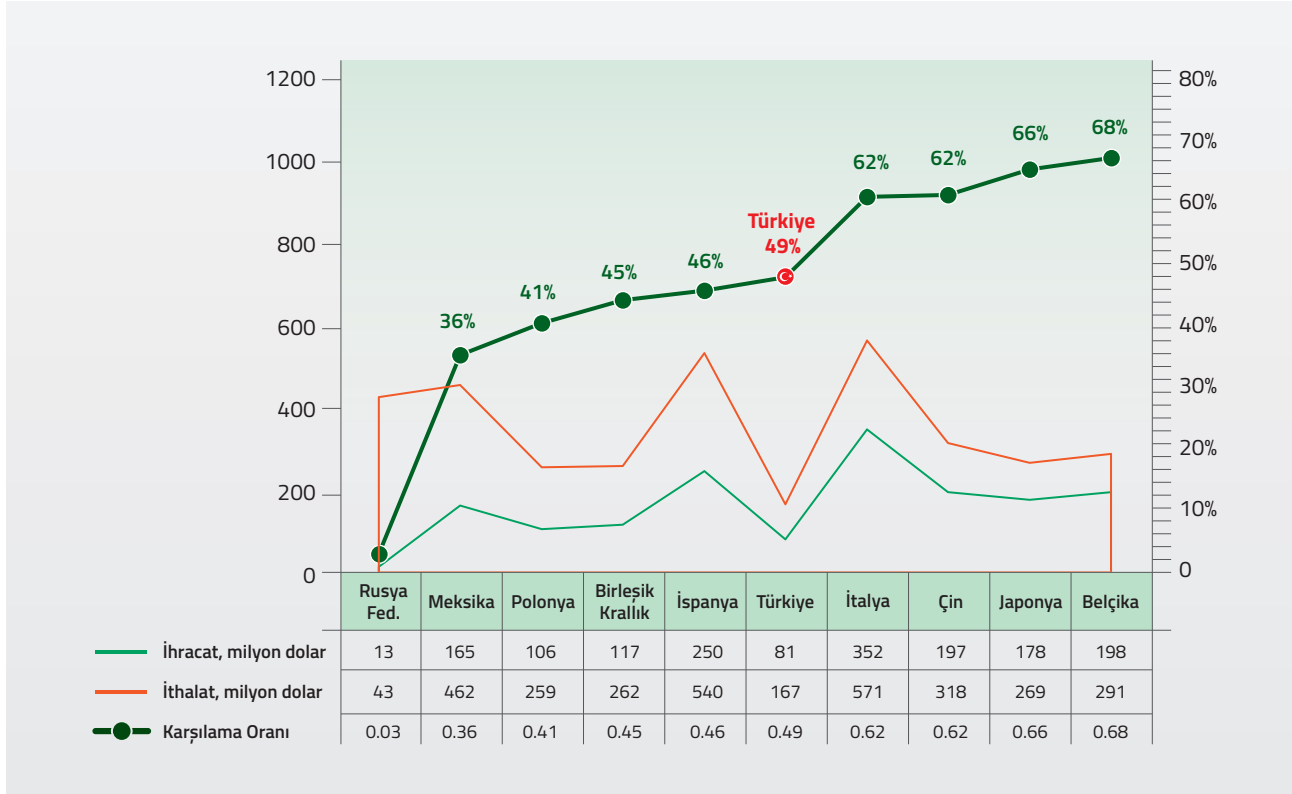

“ İthalatın ne kadarının ihracat tarafından karşılandığını gösteren karşılama oranı, gerek ülkeler arasındaki gerekse aynı ülkenin farklı zamanlardaki ticaret performansının karşılaştırılmasında yararlı olabilmektedir. ”

⁹ Türkiye’de İhracatın İthalatı Karşılama Oranı Üzerine Ampirik Bir Analiz, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Nisan 2015, Erişim Adresi: <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/35a6729c-3d52-4fbb-8206-4a4103b6e0e0/wp1510.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-35a6729c-3d52-4fbb-8206-4a4103b6e0e0-m3fw6bn>, Erişim Tarihi: 05.11.2018

İthalatın ihracat tarafından en düşük oranda karşılandığı ülkelerin başında Rusya Federasyonu gelmektedir (Şekil 8). ISF verilerine göre Türkiye’de 2016 yılında tohumculuk sektöründe ihracatın ithalatı karşılama oranı %49’dur.

Şekil 8-Tohumculuk Sektöründe Dış Ticaret Açığı Veren Bazı Ülkelerde İhracatın İthalatı Karşılama Oranları, 2016, %

Kaynak: Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF) verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

“ ISF verilerine göre Türkiye’de 2016 yılında tohumculuk sektöründe ihracatın ithalatı karşılama oranı %49’dur. ”

2.2. DÜNYADA FİDE VE FİDAN DIŞ TİCARETİ

Fide ve fidancılık alt sektörlerine ilişkin dış ticaret verileri, Trade Map-International Trade Centre (ITC) (Ticaret Haritası-Uluslararası Ticaret Merkezi) veri tabanında kullanılan Armonize Sistem (Harmonized System-HS) 6’lı kırılda verilmiştir (Tablo 6). Fide ile fidancılık verilerinin bir arada verilmesinin temel sebebi, ITC verilerinde Türkiye dışındaki ülke verilerine 6’lı kırıldan daha alt gruplara inilememesi, 6’lı kırılda da fide ve fidan verilerinin birlikte bulunmasıdır.

Tablo 6-Dünya Fide ve Fidanlık Alt Sektörlerinde Dış Ticaret Sınıflaması

Kod ve Kapsam	
06	Canlı ağaçlar ve diğer bitkiler, yumrular, kökleri ve benzerleri, kesme çiçekler ve süs yaprakları
0602	Diğer canlı bitkiler (kökleri dahil) çelikler, aşı kalem ve gözleri; mantar miselleri
	Meyveleri/sert kabuklu meyveleri yenilen ağaçlar çalılar
0602.20	Asma; aşılı/köklendirilmiş, meyveleri/sert kabuklu meyveleri yenilen canlı ağaçlar, çalılar; çıplak kökleriyle birlikte olanlar (asma hariç), canlı narenciye fide ve ağaçları; çıplak kökleriyle birlikte olanlar hariç, Canlı kestane fide ve ağaçları; çıplak kökleriyle birlikte olanlar hariç, Canlı fıstık çamı fide ve ağaçları; çıplak kökleriyle birlikte olanlar hariç, Meyveleri veya sert kabuklu meyveleri yenilen canlı diğer ağaçlar, çalılar
	Diğer canlı bitkiler; mantar miselleri
0602.90	Mantar miselleri, ananas fidanı, sebze ve çilek fideleri, orman ağaçlarının köklendirilmiş çelikleri, orman ağaçlarının köklendirilmiş fideleri, orman ağaçlarının köklendirilmemiş çelik ve fideleri, diğer ağaç ve çalılar köklendirilmiş çelikleri, diğer ağaç ve çalılar köklendirilmiş fidanları, canlı açık hava ağaç ve çalılar (meyve ve orman ağaç/fide/çelikleri hariç); çıplak kökleriyle birlikte olanlar, Kozalaklı ve yaprak dökmeyen açık hava canlı ağaçları; çıplak kökleriyle birlikte olanlar hariç, canlı açık hava diğer ağaç ve çalılar; çıplak kökleriyle birlikte hariç, Diğer açık hava bitkileri, Oda bitkilerinin köklendirilmiş çelikleri (kaktüsler hariç), oda bitkilerinin köklendirilmiş fidanları (kaktüsler hariç), oda bitkileri; tomurcuklu/çiçek açmış çiçekler (kaktüsler hariç), diğer oda bitkileri

Kaynak: TÜİK Sınıflama Sunucusu, Erişim Adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/DIESS/SiniflamaSurumListeAction.do?turId=3&turAdi=%203.%20D%C4%B1%C5%9F%20Ticaret%20S%C4%B1n%C4%B1flamalar%C4%B1>, Erişim Tarihi: 05.11.2018

2.2.1. DÜNYADA FİDE VE FİDAN İHRACATI

2017 yılı verilerine göre dünya fide ve fidan ihracatı hacmi 8,4 milyar dolar olup bu ihracatın en önemli kalemlerini sebze ve çilek fideleri, orman ağaçları fide ve fidanları ile oda bitkilerinin çelik ve fidanları oluşturmaktadır (Tablo 7).

Tablo 7-Dünya Fide ve Fidanlık İhracatı, 2017

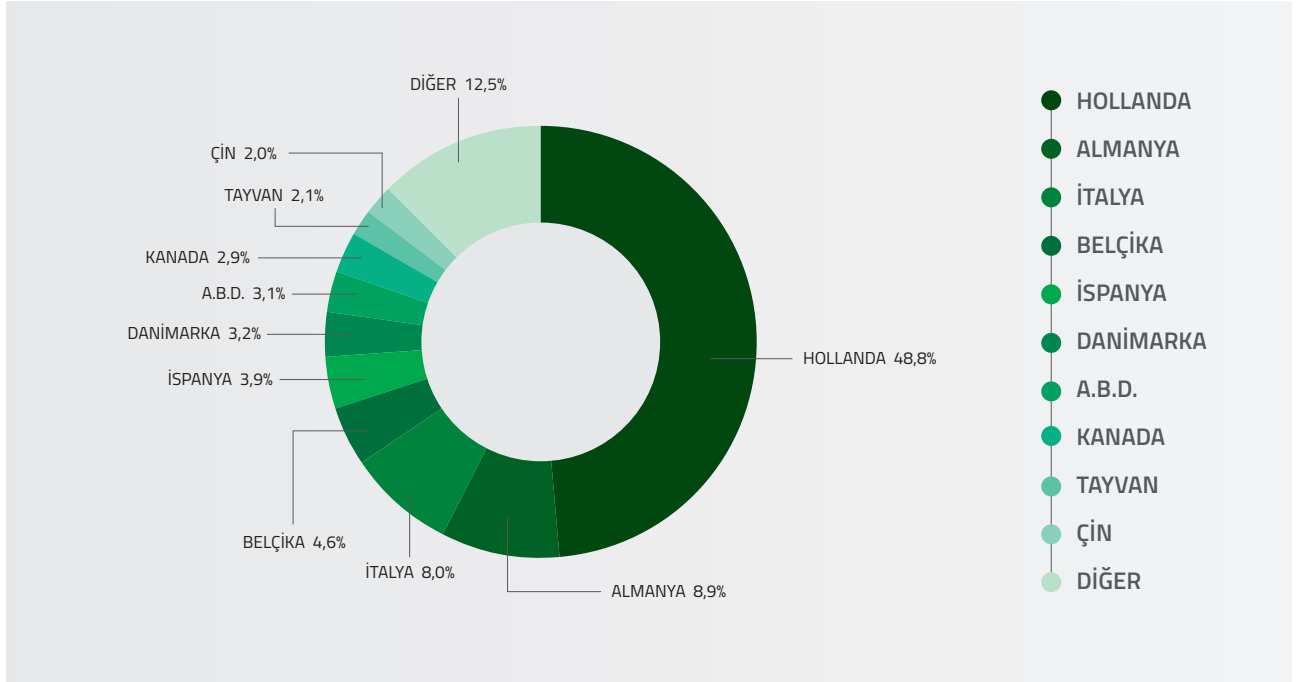
Sıra No	Ülke	İhracat Değeri, milyon dolar	Dünya İhracatındaki Pay (%)
1	Hollanda	4.088	48,8
2	Almanya	747	8,9
3	İtalya	674	8,0
4	Belçika	387	4,6
5	İspanya	326	3,9
6	Danimarka	271	3,2
7	ABD	263	3,1
8	Kanada	243	2,9
9	Tayvan	172	2,1
10	Çin	169	2,0
11	Fransa	119	1,4
12	Japonya	108	1,3
13	Polonya	82	1,0
14	Litvanya	58	0,7
15	Kosta Rika	56	0,7
16	Portekiz	53	0,6
17	Birleşik Krallık	45	0,5
18	Türkiye	40	0,5
19	Macaristan	36	0,4
20	Şili	34	0,4
:	:	:	:
Dünya Toplam		8.380	100

Kaynak: Trade Map-International Trade Centre (ITC), Erişim Adresi: <https://www.trademap.org/Index.aspx>, Erişim Tarihi: 05.11.2018

Ülkelerin dünya fide ve fidan ihracatından aldıkları paylara bakıldığında dünya ihracatının yarısına yakını Hollanda'nın tek başına gerçekleştirdiği görülmektedir (Şekil 9). Türkiye, 2017 yılında dünya fide ve fidan ihracatından aldığı %0,5'lik payla 18. sırada bulunmaktadır. TÜRKTOB'dan alınan fidancılık istatistiklerinde Türkiye'nin 2017 yılı fidan ihracatı 30,6 milyon dolar olarak raporlanmıştır.

ITC'nin Türkiye verileri ile TÜRKTOB'un Türkiye verileri arasındaki farkın sınıflandırmada izlenen yöntem ve kapsama dâhil edilen ve/veya edilmeyen ürünlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. TÜRKTOB'un ihracat verileri asma, narenciye ve diğer meyve fidanları ile üretim materyallerini kapsamaktadır.

Şekil 9-Dünya Fide ve Fidan İhracatında Ülkelerin Aldığı Paylar, 2017, %

Kaynak: Trade Map-International Trade Centre (ITC) verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

2.2.2. DÜNYADA FİDE VE FİDAN İTHALATI

2017 yılı verilerine göre fide ve fidancılık sektöründe dünyada 7,1 milyar dolarlık bir ithalat hacmi bulunmaktadır (Tablo 8). İthalatta ilk sırada Almanya bulunmakta olup Almanya'ya sırasıyla Hollanda ve Fransa takip etmektedir.

Tablo 8-Dünya Fide ve Fidancılık İthalatı, 2017

Sıra No	Ülke	İthalat Değeri, milyon dolar	Dünya İthalatındaki Pay (%)
1	Almanya	1.208	17,0
2	Hollanda	797	11,2
3	Fransa	626	8,8
4	Birleşik Krallık	416	5,9
5	ABD	397	5,6
6	İtalya	269	3,8
7	İsviçre	229	3,2
8	Belçika	229	3,2
9	Avusturya	204	2,9
10	Danimarka	173	2,4
11	Kanada	166	2,3
12	İsveç	149	2,1

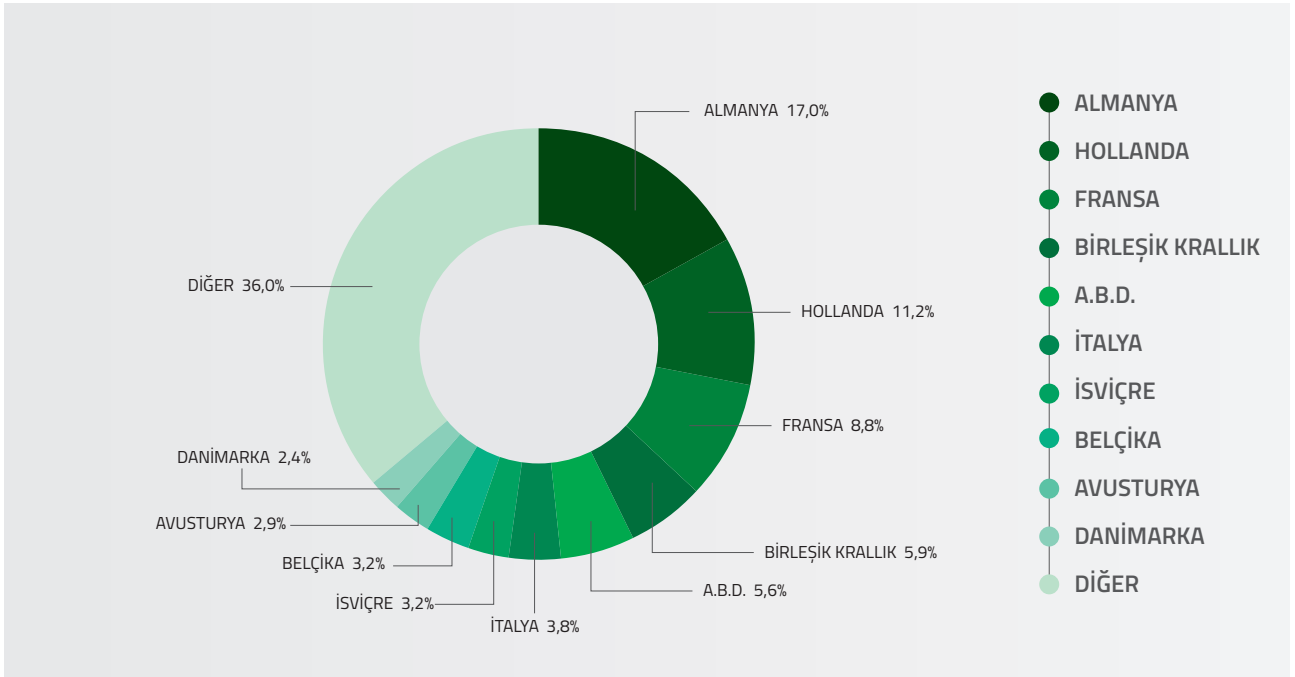
Sıra No	Ülke	İthalat Değeri, milyon dolar	Dünya İthalatındaki Pay (%)
13	Rusya Federasyonu	149	2,1
14	Polonya	145	2,0
15	İspanya	109	1,5
16	Norveç	109	1,5
17	Çin	95	1,3
18	Japonya	93	1,3
19	Portekiz	83	1,2
20	Çek Cumhuriyeti	82	1,2
21	Türkiye	69	1,0
:	:	:	:
Dünya Toplam		7.103	100

Kaynak: Trade Map-International Trade Centre (ITC), Erişim Adresi: <https://www.trademap.org/Index.aspx>, Erişim Tarihi: 05.11.2018

Ülkelerin dünya ithalatından aldıkları paylara bakıldığında, ilk sıradaki Almanya'nın payının %17 olduğu görülmektedir (Şekil 10). İkinci ve üçüncü sıradaki Hollanda ve Fransa'nın payları ise sırasıyla %11,2 ve %8,8'dir. Türkiye dünya fide ve fidancılık ithalatından %1'lik bir pay almakta ve ithalat değeri bakımından 21.sırada bulunmaktadır. İhracat verilerinde olduğu gibi ithalat verileri incelenirken

de ITC ile FÜAB'ın Türkiye ithalat rakamları arasında farklılıklar olduğu ve bunun sınıflandırmada izlenen yöntem ve kapsama dâhil edilen ve/veya edilmeyen ürünlerden kaynaklandığı göz önünde bulundurulmalıdır. İhracatta olduğu gibi FÜAB'ın ithalat verileri de asma, narenciye ve diğer meyve fidanları ile üretim materyallerini kapsamaktadır.

Şekil 10-Dünya Fide ve Fidan İthalatında Ülkelerin Aldığı Paylar, 2017, %

Kaynak: Trade Map-International Trade Centre (ITC) verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

2.2.3. DÜNYA FİDE VE FİDANCILIK SEKTÖRÜNDE DİŞ TİCARET DENGESİ

Fide ve fidancılık sektöründe dış ticaret dengesi bakımından ülkeler, tohumculuk sektörü ile farklılıklar gösterse de Hollanda hem tohumculuk

sektöründe hem de fide ve fidan yetiştiriciliği sektöründe dış ticaret fazlası veren başlıca ülkelerden biridir (Tablo 9).

Tablo 9-Fide ve Fidancılık Sektöründe Dış Ticaret Fazlası Veren Seçilmiş Bazı Ülkeler, 2017

Sıra No	Ülke	İhracat Değeri (A), milyon dolar	İthalat Değeri (B), milyon dolar	Fark (A-B), milyon dolar
1	Hollanda	4.088	797	3.291
2	İtalya	674	269	405
3	İspanya	326	109	217
4	Belçika	387	229	158
5	Danimarka	271	173	98
6	Kanada	243	166	77
7	Çin	169	95	74
8	Tayland	33	7	26
9	Litvanya	58	42	16
10	Japonya	108	93	15

Kaynak: Trade Map-International Trade Centre (ITC) verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Dış ticaret açığı veren ülkelere bakıldığında, Fransa, Almanya ve Birleşik Krallık'ın ilk sıralarda geldiği görülmektedir. Türkiye'nin ise 2017 yılında fide ve

fidancılık sektöründe 40 milyon dolarlık ihracatı ve 69 milyon dolarlık ithalatı ile 29 milyon dolarlık bir dış ticaret açığı bulunmaktadır (Tablo 10).

Tablo 10-Fide ve Fidancılık Sektöründe Dış Ticaret Açığı Veren Seçilmiş Bazı Ülkeler, 2017

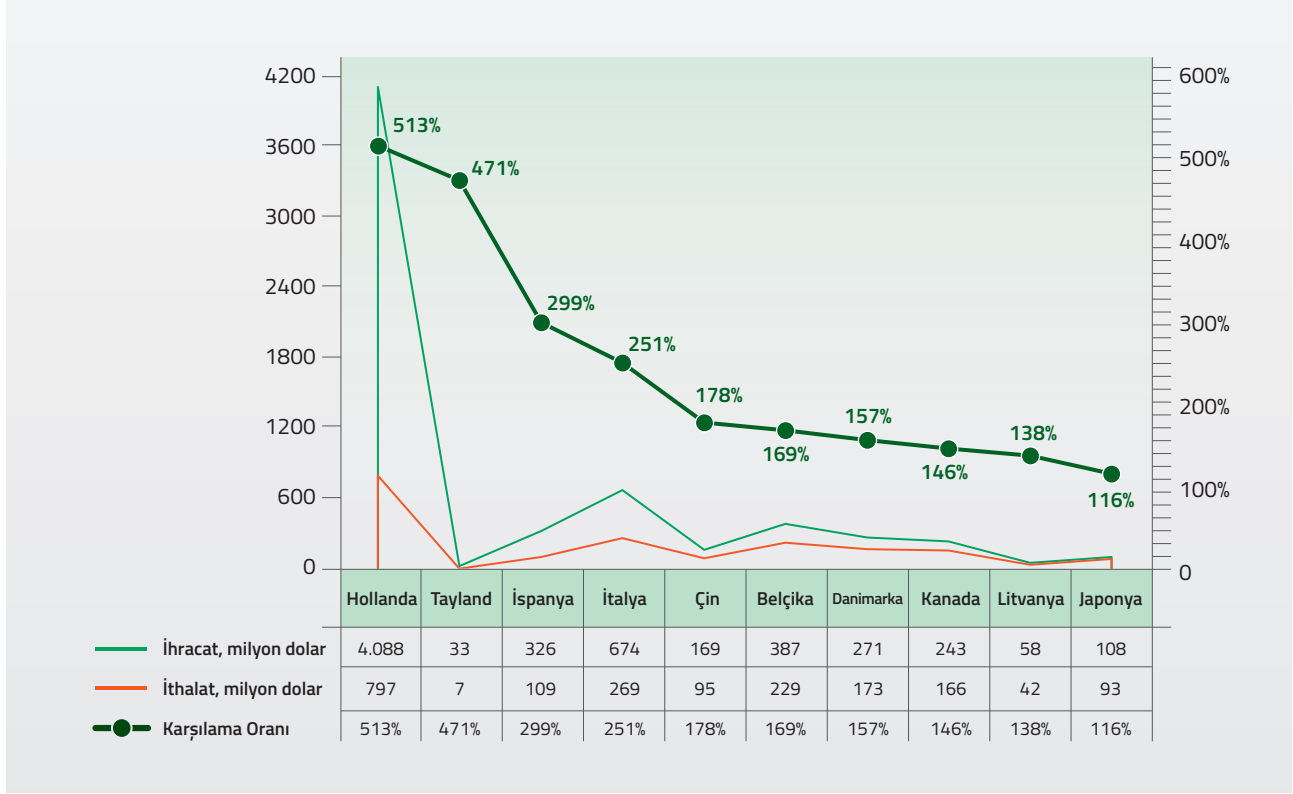
Sıra No	Ülke	İhracat Değeri (A), milyon dolar	İthalat Değeri (B), milyon dolar	Fark (A-B), milyon dolar
1	Fransa	119	626	-507
2	Almanya	747	1.208	-461
3	Birleşik Krallık	45	416	-371
4	İsviçre	6	229	-223
5	Avusturya	23	204	-181
6	Rusya Federasyonu	3	149	-146
7	İsveç	7	149	-142
8	ABD	262	397	-135
9	Polonya	82	145	-63
10	Türkiye	40	69	-29

Kaynak: Trade Map-International Trade Centre (ITC) verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Ülkelerin dış ticaret performanslarını karşılaştırmak amacıyla hesaplanan ihracatın ithalatı karşılama oranına bakıldığında dış ticaret fazlası veren seçilmiş

ülkelerden Hollanda'nın yüksek bir karşılama oranına sahip olduğu görülmektedir (Şekil 11).

Şekil 11- Fide ve Fidancılık Sektöründe Dış Ticaret Fazlası Veren Bazı Ülkelerde İhracatın İthalatı Karşılama Oranları, 2017, %

Kaynak: Trade Map-International Trade Centre (ITC) verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Dış ticaret açığı veren ülkelerden Türkiye'nin fide ve fidancılık sektöründeki ihracatının ithalatı karşılama oranına 2017 yılı ITC verilerine göre %58'dir (Şekil 12)

Şekil 12- Fide ve Fidancılık Sektöründe Dış Ticaret Açığı Veren Bazı Ülkelerde İhracatın İthalatı Karşılama Oranları, 2017, %

Kaynak: Trade Map-International Trade Centre (ITC) verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

3. TÜRKİYE'DE TOHUMCULUK SEKTÖRÜ

3. TÜRKİYE'DE TOHUMCULUK SEKTÖRÜ

Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB) Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü (BÜGEM), tohumculuk sektörü ile ilgili üretim verilerini;

- Yıllar İtibarı İle Tohumluk Üretim Miktarları
- Yıllar İtibarı İle Sertifikalı Çilek Fidesi Üretim Miktarları
- Yıllar İtibarı İle Sertifikalı Fidan (Meyve ve Asma) Üretim Miktarları

şeklinde yayınlamaktadır.

Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü sektör ile ilgili üretim verilerini;

- Yıllar İtibarı İle Orman Ağacı Tohumu Verileri
- Yıllar İtibarı İle Orman Ağacı Fidanı Verileri

3.1. TÜRKİYE'DE TOHUMCULUK SEKTÖRÜNÜN DÜNDEN BUGÜNE GELİŞİMİ

Türkiye'de bitki ıslah çalışmaları ve kaliteli tohum üretimleri Aralık 1925' de Islah-ı Buzr (Büzür) adı ile kurulan Eskişehir Tohum Islah İstasyonu'nda başlamıştır. Türkiye'deki çalışmaların, dünya tohum endüstrisindeki gelişmelerle yakın tarihlere başlamış olması şüphesiz rastlantı değil, cumhuriyetin kurulduğu yıllarda tarıma ve dolayısıyla tohum ıslahına verilen önemin göstergesidir. Başlangıçta sadece ıslah çalışmaları yürütülen Eskişehir Tohum Islah İstasyonu'nda sonraları yetiştirme teknikleri ve patoloji ile ilgili çalışmalar da yapılmaya başlanmıştır. Islah çalışmaları ilk olarak buğday bitkisinde gerçekleştirilmiştir.¹⁰

1950 yılında 5433 sayılı yasa ile "Devlet Üretme Çiftlikleri" kurulmuş, ülkemizde çeşit geliştirme tohumluk üretim ve dağıtım programları daha organize bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Tohumluk üretim ve dağıtımındaki bu olumlu gelişmelere karşın, 1950'li yıllarda henüz çeşit tescil ve tohumlukların kontrol sertifikasyonu sistemi oluşturulmamıştır. 1953 yılında deneme niteliğinde

şeklinde il bazlı yayınlamaktadır. Dolayısıyla Türkiye tohumculuk sektörü ile ilgili üretim verileri, Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü (BÜGEM) ile Orman Genel Müdürlüğü (OGM)'nün yayınlamış olduğu verilerden yola çıkılarak oluşturulmuştur.

Dış ticaret göstergelerinde tohum sektöründe Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB) Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü' (BÜGEM) nün yayınladığı ihracat ve ithalat verilerine yer verilmiştir. Türler ve ülkeler bazında veriler doğrudan TÜİK dış ticaret istatistiklerinden alınmıştır. Fidancılık sektörüne ilişkin dış ticaret rakamları, TÜRKTOB'un yayınladığı veriler olup, türler ve ülkeler bazında TÜRKTOB ve FÜAB'dan edinilen bilgilere ilaveten TÜİK dış ticaret istatistiklerinden türetilerek oluşturulmuştur.

Tarım Bakanlığı adına Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Yetiştirme ve Islahı Kürsüsünde tahıl tohumluklarının kontrol ve sertifikasyonuna başlanmış ve 1959 yılına kadar sürdürülmüştür. Yurdumuzda araştırma ve ıslah çalışmaları sonucu geliştirilen çeşitleri tarafsız bir kuruluş tarafından tescil edilmesi amacıyla 1960 yılında "Bölge Çeşit Deneme Müdürlüğü" kurulmuştur.¹¹

Tarla ve bahçe mahsulleri, sebze ve yem bitkileri tohumluklarının çeşit safiyetini devam ettirmek, fiziksel vasıflarını muhafaza etmek ve dolayısı ile çiftçilere garantili ve niteliği daha yüksek tohumluk sağlamak amacıyla 1963 yılında "308 No.lu Tohumlukların Tescil, Kontrol ve Sertifikasyonu Hakkında Kanun" çıkarılmış; üretilen, ithal ve ihraç edilen tohumluklarla ilgili esaslar bu kanunla belirlenmiştir. Türkiye aynı yıl ISTA (Uluslararası Tohum Test Birliği), 1968 yılında ise tarla bitkileri ve yem bitkileri kategorilerinde OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) sertifikasyon sistemine dâhil olmuştur.¹²

¹⁰ Türk Tohum Islahının Tarihçesi, Tarım ve Mühendislik Dergisi, 2006, Erişim Adresi: http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/c73001b1d44f492_ek.pdf?dergi=139, Erişim Tarihi: 05.11.2018

¹¹ Türkiye'de Tohumluk, Fide ve Fidan Üretimi ve Kullanımı, Erişim Adresi: http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/4306d99c63613fa_ek.pdf?tipi=14&sube=, Erişim Tarihi: 05.11.2018

¹² 2017 Yılı Tohumculuk Sektör Raporu, TİGEM, Erişim Adresi: <https://www.tigem.gov.tr/WebUserFile/DosyaGaleri/2018/2/a374cc25-acc1-44e8-a546-63b4c8bce146/dosya/2017%20TIGEM%20TOHUMCULUK%20SEKTOR%20RAPORU.pdf>, Erişim Tarihi: 05.11.2018

Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren tohumculuk alanındaki temel politikalarda önemli değişiklikler yapılmıştır. 1982 yılında tohumluk fiyatının serbest bırakılması, 1984 yılında tohumluk dış alımının kolaylaştırılması, 1985 yılında çıkartılan tohumluk teşvik kararnamesi ve bunların uygulamaya konulması ile özel tohumculuk kuruluşlarının sayılarında ve üretilen çeşit sayısında ciddi artışlar olmuştur.¹³

Kamu esaslı bir tohum tedarik sisteminden özel girişimi esas alan bir tohum endüstrisi modeline geçilmiştir. Ekonominin serbestleştirilmesi ve tohumluğun dış ticaretteki kısıtlamalarının kaldırılması sonucunda özel sektör yatırımlarının önü açılmış, yerli veya yabancı pek çok tohumculuk firması ya doğrudan ya da ortaklıklar yoluyla sektöre girmiştir. Bunun sonucunda özel tohumculuk

firmalarının sayısı, kapasitesi ve faaliyetleri kısa sürede hızla artarak ulusal tohumculuk endüstrisi özel sektör ağırlıklı bir konuma gelmiştir.¹⁴

08.01.2004 tarihinde “5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine Ait İslahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun” ve 31.10.2006 tarihinde “5553 sayılı Tohumculuk Kanunu” kabul edilmiştir. 5553 sayılı Tohumculuk Kanunu ile birlikte bitkisel üretimde verim ve kaliteyi yükseltmek, tohumluklara kalite güvencesi sağlamak, tohumluk üretim ve ticareti ile ilgili düzenlemeleri yapmak ve tohumculuk sektörünün yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesi için yasal dayanak oluşturulmuştur. Ayrıca söz konusu kanunun beşinci bölümünde Türkiye Tohumcular Birliği ve bu birliğe bağlı alt birliklerin kuruluşu da düzenlenmiştir.

3.2. TÜRKİYE’DE TOHUM ÜRETİMİ

İncelenen yıllar içinde, Türkiye’de en yüksek üretim miktarına sahip tür buğday tohumu olmuştur. İkinci en önemli tür ise patates tohumudur. Yıllar bazında sıralaması değişmekle birlikte, 3. sırada en çok üretilen türler arpa ve mısır tohumu olmuştur. 2010 yılı üretim miktarı ile kıyaslandığında, patates tohumunda %265, arpa tohumunda %247, mısır tohumunda %65, buğday tohumunda ise %61’lik bir üretim artışı meydana gelmiştir (Tablo 11).

“ Ekonominin serbestleştirilmesi ve tohumluğun dış ticaretteki kısıtlamalarının kaldırılması sonucunda özel tohumculuk firmalarının sayısı, kapasitesi ve faaliyetleri kısa sürede hızla artarak ulusal tohumculuk endüstrisi özel sektör ağırlıklı bir konuma gelmiştir. ”

¹³ Türkiye’de Tohumluk, Fide ve Fidan Üretimi ve Kullanımı, Erişim Adresi: http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/4306d99c63613fa_ek.pdf?tipi=14&sube=, Erişim Tarihi: 05.11.2018

¹⁴ 2017 Yılı Tohumculuk Sektör Raporu, TİGEM, Erişim Adresi: <https://www.tigem.gov.tr/WebUserFile/DosyaGaleri/2018/2/a374cc25-acc1-44e8-a546-63b4c8bce146/dosya/2017%20TIGEM%20TOHUMCULUK%20SEKTOR%20RAPORU.pdf>, Erişim Tarihi: 05.11.2018

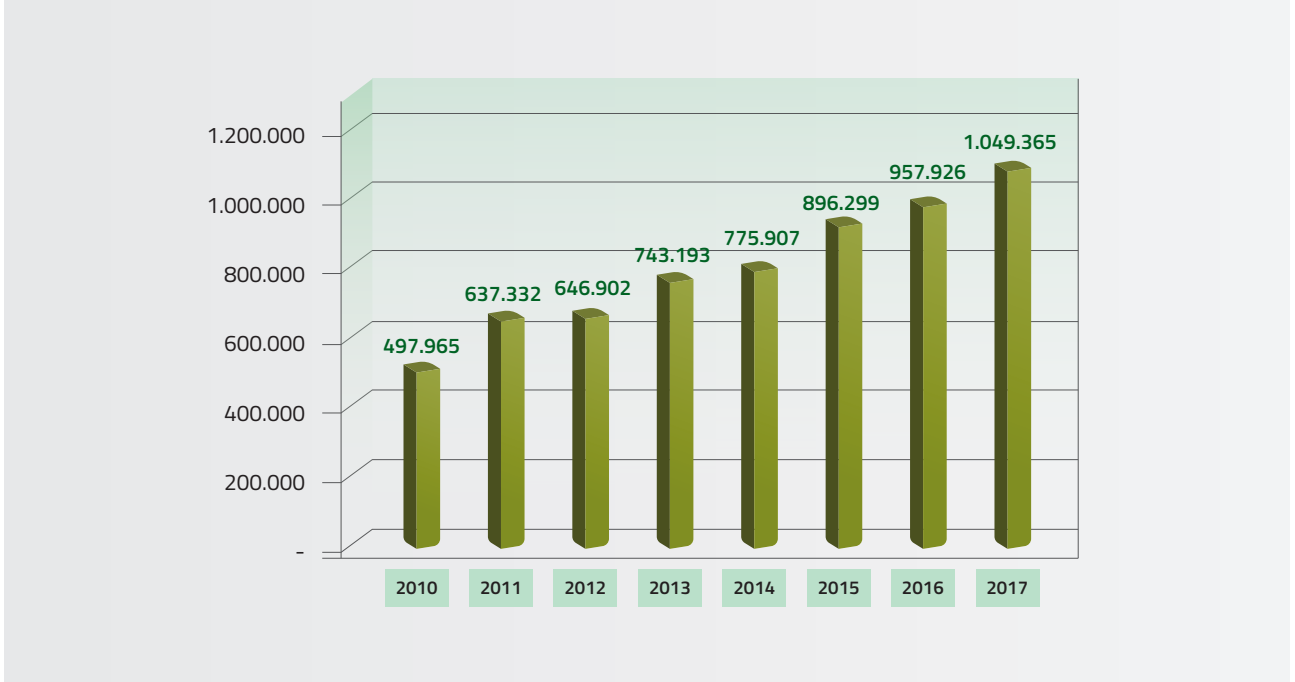
Tablo 11-Türkiye'de Yıllar İtibarı İle Türler Bazında Tohum Üretim Miktarları, ton

Türler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Buğday	315.676	410.766	327.924	421.588	403.769	484.204	485.225	508.191
Arpa	34.416	48.401	43.162	79.189	82.216	125.018	99.628	119.474
Mısır	35.234	31.338	32.796	38.576	66.578	56.671	52.791	58.118
Çeltik	5.521	8.649	8.627	7.629	9.334	8.945	12.958	10.491
Ayçiçeği	11.854	14.137	14.732	18.756	23.769	17.494	21.757	28.022
Soya	1.982	2.274	2.248	3.699	3.408	2.443	3.664	4.101
Yerfıstığı	70	114	147	171	151	139	206	197
Şeker Pancarı	466	1.479	1.166	896	1.163	1.448	1.168	1.195
Patates	70.654	96.295	185.485	150.908	163.269	175.397	231.592	258.180
Pamuk	15.679	16.911	23.074	10.260	11.621	8.883	14.279	19.929
Nohut	253	309	1.239	1.603	1.726	2.305	4.059	10.658
Kuru Fasulye	-	-	62	54	44	109	179	624
Mercimek	107	589	894	2.078	305	1.140	14.505	12.290
Kanola (Kolza)	107	63	12	91	28	82	31	6
Sebze	2.500	2.213	2.115	1.576	1.656	2.782	3.291	3.832
Susam	1	14	-	3	3	-	18	0
Yonca	349	473	670	610	560	634	794	887
Korunga	56	200	2	12	46	31	188	385
Fiğ	858	876	876	385	686	974	1.114	1.139
Sorgum-S.Otu	180	226	133	155	216	308	192	79
Aspir	397	269	250	750	807	644	772	975
Yem Şalgamı	-	14	12	55	92	18	53	6
Yemlik Pancar	26	33	44	8	5	61	36	31
Çim ve Çayırotu	56	3	208	106	87	236	107	167
Yem Bezelyesi	40	374	381	484	440	811	1.585	2.321
Diğerleri	1.483	1.312	643	3.551	3.928	5.522	7.734	8.067
Toplam	497.965	637.332	646.902	743.193	775.907	896.299	957.926	1.049.365

Kaynak: TOB Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, Erişim Adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Tohumculuk/Tohumculuk-Istatistikleri>, Erişim Tarihi: 06.11.2018

Yıllar itibarı ile toplam tohum üretimi incelenen yıllar içinde her yıl artış göstermiştir. İncelenen yıllar arasında, bir önceki yıla göre oransal olarak en yüksek artışın %28 ile 2011 yılında gerçekleştiği görülmektedir. 2017 yılında toplam tohum üretim miktarı 2010 yılına göre %110,7'lik artış göstermiştir (Şekil 13).

Şekil 13-Türkiye'de Yıllar İtibarı İle Toplam Tohum Üretimi, ton

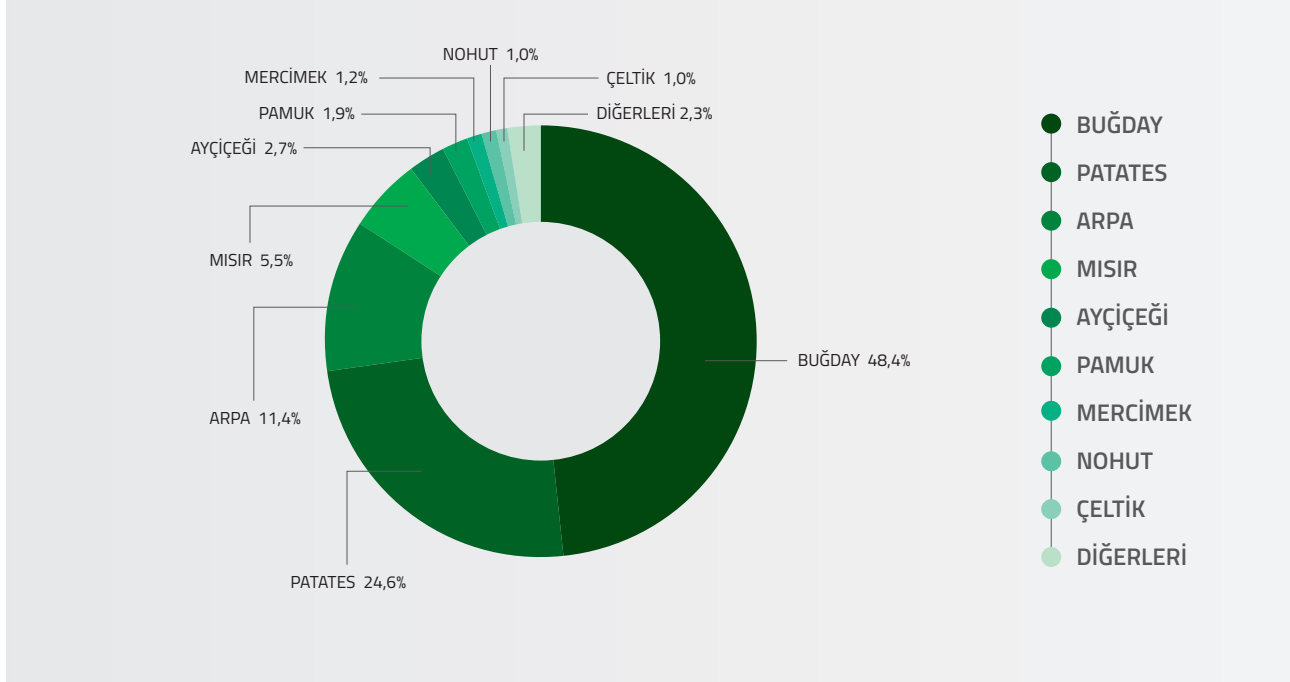
Kaynak: TOB Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

“ Türkiye’de tohum üretimi yıllar içinde artış eğiliminde olmuş, 2017 yılında üretim miktarı 2010 yılına göre %110,7’lik artış göstermiştir. ”

Türkiye’de tohum üretiminin oransal olarak dağılımı incelendiğinde, %48,4 ile en büyük payı buğday tohumunun aldığı görülmektedir. Buğday tohumunu sırasıyla patates, arpa, mısır ve ayçiçeği tohumları izlemektedir (Şekil 14)

Şekil 14-Türkiye’de Tohum Üretimlerinin Tür Bazında Dağılımı, 2017, %

Kaynak: TOB Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

“ Türkiye’de tohum üretimlerinin tür bazında dağılımı incelendiğinde, %48,4 ile en büyük payı buğday tohumunun aldığı görülmektedir. Buğday tohumunu sırasıyla patates, arpa, mısır ve ayçiçeği tohumu izlemektedir. ”

Orman ağacı tohumlarının türler bazında yıllar itibarı ile üretimine bakıldığında 2016 ve 2017 yıllarında en fazla üretimi yapılan orman ağacı tohumunun keçiboynuzu ağacı tohumu olduğu görülmektedir. 2012, 2014 ve 2015 yıllarında en fazla üretimi yapılan orman ağacı tohumu ceviz iken, 2013 yılında fıstıkçami tohumu o yılın türler bazında en yüksek üretim seviyesine sahiptir (Tablo 12).

Tablo 12-Türkiye'de Yıllar İtibarı İle Türler Bazında Orman Ağacı Tohumu Üretim Miktarları, kg

Türler	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Keçiboynuzu (harnup) tohumu (orman ağacı tohumu)	44.274	53.011	42.234	78.659	136.374	111.245
Badem (orman ağacı tohumu)	10.140	36937	34.306	53.460	35.963	39.379
Kestane (orman ağacı tohumu)	57.134	115.715	97.879	54.804	18.760	30.789
Ceviz (orman ağacı tohumu)	393.150	124.926	312.406	103.675	14.404	15.927
Karaçam tohumu	51.784	17.604	4.476	16.165	11.728	12.508
Kızılçam tohumu	103.850	15.420	12.125	20.385	9.315	8.956
Sarıçam	3.058	7.688	8.170	16.705	7.676	8.906
Fıstıkçamı tohumu	192.837	161.082	54.725	83.104	8.195	5.902
Halepçamı tohumu	28.384	29.556	7.880	33.285	3.651	5.817
Gökmar tohumu	1.500	2.012	3.340	3.475	5.929	5.809
Sedir (Toros) tohumu	2.320	3.885	5.841	3.619	4.600	4.718
Ladin (Doğu) tohumu	55.025	375	1.666	4.972	7.078	4.509
Ardıç tohumu	8.254	7.160	3.195	3.895	4.016	3.365
Mazı tohumu	2.801	2.308	2.130	2.338	1.866	2.015
Servi tohumu	2.774	1.622	2.133	2.558	1.781	1.633
Radiataçamı tohumu	688	732	540	709	1.056	1.631
Sahilçamı tohumu	125	1.305	2.021	1.323	837	1.627
Diğer ibreli orman ağacı tohumları	1.707	1.442	2.913	2.009	1.759	1.441
Meşe tohumu	9.017	5.895	1.480	3.045	1.463	1.184
Kayın tohumu	1.500	2.000	650	1.215	700	1.090
Defne tohumu	343	2.275	1.202	1.797	674	1.044
Akcağaç tohumu	727	1.260	931	1.149	894	1.038
Dişbudak tohumu	367	630	547	247	487	577
Ahlat tohumu	118	300	71	424	180	541
Yalancı Akasya tohumu	393	365	284	519	288	436
Alıç tohumu	379	300	265	212	186	367
Çınar tohumu	8.720	877	720	571	275	354
İhlamur tohumu	225	568	399	521	214	294
İğde tohumu	30	1.395	15	118	-	143
Karağaç tohumu	20	372	104	63	17	77
Kızılağaç tohumu	135	120	90	115	91	54
Kokarağaç tohumu	110	65	87	44	122	41
Mahlep tohumu	32	30	20	13	-	10
Sofora tohumu	50	631	155	120	-	-
Diğer yapraklı orman ağacı tohumları	30	137	-	3	3	-
Toplam	982.000	600.000	605.000	495.313	280.582	273.424

Kaynak: TOB Orman Genel Müdürlüğü Ormanlık İstatistikleri,

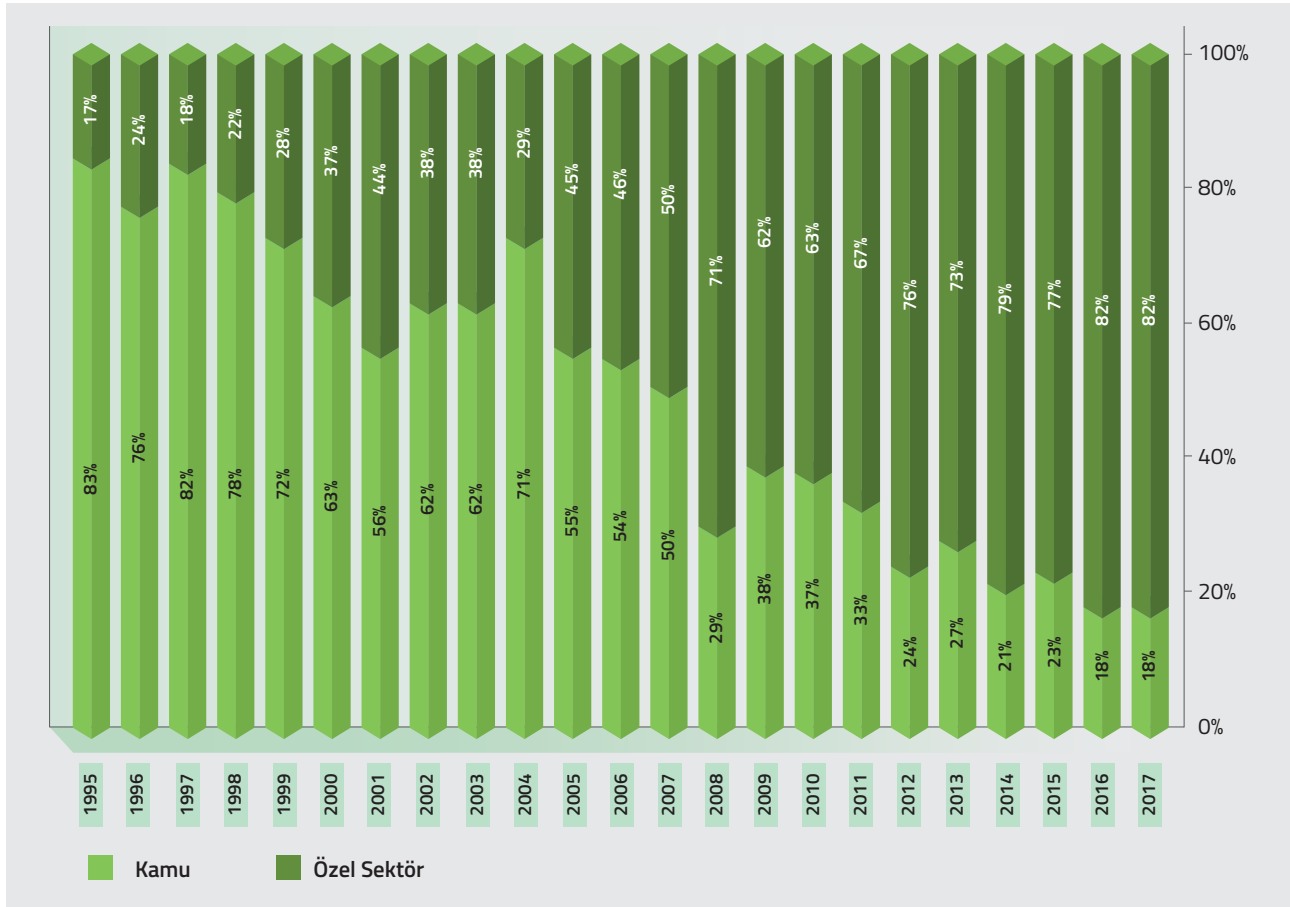
Tablo 12’de 2016 ve 2017 yılı için verilen toplam rakam, yalnızca fidan üretim faaliyetleri için üretilmiş olan tohum miktarlarıdır. Önceki yıllara ait rakamlara ağaçlandırma, erozyon kontrol ve silvikültür faaliyetleri için üretilen tohum miktarları da dâhildir. 2016 ve 2017 yıllarında söz konusu faaliyetler için sırasıyla 500 ton ve 709 ton tohum üretimi gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla 2016 ve 2017 yıllarındaki toplam tohum üretim miktarı sırasıyla 780 ton ve 982 tona tekabül etmektedir.¹⁵

Önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren tohumculuk alanındaki temel politikalarda önemli değişiklikler yapılmıştır. Kamu esaslı bir tohum tedarik sisteminden özel girişimi esas alan bir tohum endüstrisi modeline geçilmiştir. Yıllar içinde üretilen tohum miktarlarındaki kamu ve özel sektör paylarına bakıldığında, özel sektör payının yıllar içinde arttığı gözlenmektedir. 1995 yılında tohum üretiminde kamunun payı %83, özel sektörün payı %17 iken, 2017 yılında bu durum tersine dönerek kamunun payı %18’lere inmiş, özel sektör payı da %82’ye kadar çıkmıştır (Şekil 15).

“ Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren tohumculuk alanındaki temel politikalarda önemli değişiklikler yapılmış olup kamu esaslı bir tohum tedarik sisteminden özel girişimi esas alan bir tohum endüstrisi modeline geçilmiştir. ”

Şekil 15-Yıllar İçinde Türkiye Tohum Sektöründe Kamu ve Özel Sektör Üretimlerinin Dağılımı, %

Kaynak: TOB Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

15 <https://www.turktob.org.tr/tr/gundemdeki-konularla-ilgili-turktob-gorusu/25602>, Erişim Tarihi: 06.11.2018

Özel sektör içindeki yerli, yabancı ve ortak sermayeli firmaların dağılımına bakıldığında, yerli sermayeli 778 şirketin ticaret hacmindeki payının %51, yabancı sermayeli 32 şirketin ticaret hacmi içindeki payının % 30, ortak sermayeli 22 şirketin ticaret hacmi içindeki payının %18 olduğu görülmektedir.¹⁶

3.3. TÜRKİYE'DE FİDE VE FIDAN ÜRETİMİ

Fidan üreticilerinin büyüklüklerine bakıldığında; cirosu 2 milyon ve üzeri olan 5 üretici firma, toplam üretimin %20'sinden fazlasını karşılamaktadır. 7 üreticinin cirosu ise 1-2 milyon TL arası değişmekte ve toplam üretimin %14'ünü karşılamaktadır. Ciro 100 bin - 1 milyon arasında bulunan daha küçük çaplı firmaların sayısı 100'den fazla olup toplam üretimin %49'unu, 100 bin TL altı cirosu olan mikro üreticiler ise 300'e yaklaşmış olup toplam üretimin %14'ünü karşılamaktadır. Ciro miktarına göre sınıflandırılmış olan bu gruplar içinde yer alan kooperatifler ise toplam fidan üretiminin %12'den fazlasını karşılamaktadır.¹⁷

2017 yılında bir önceki yıla göre asma fidanı üretiminde düşüş gözlenirse de toplam fidan üretiminde %52'lik bir artış görülmektedir. Meyve fidanı üretiminde 2017 yılı, incelenen yıllar arasında bir önceki yıla göre oransal olarak en yüksek artışın görüldüğü yıl olmuştur. 2016 yılına göre artış oranı %56,3 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 13).

Tablo 13-Yıllar İtibarı İle Türkiye'de Sertifikalı Meyve ve Asma Fidanı Üretim Miktarı, bin adet

Yıllar	Meyve Fidanı*	Önceki Yıla Göre % Değişim	Asma*	Önceki Yıla Göre % Değişim	Toplam	Önceki Yıla Göre % Değişim
2010	27.954	-	3.408	-	31.362	-
2011	30.895	10,5%	3.500	2,7%	34.395	9,7%
2012	45.394	46,9%	3.394	-3,0%	48.788	41,8%
2013	56.028	23,4%	7.130	110,1%	63.157	29,5%
2014	58.385	4,2%	5.465	-23,3%	63.850	1,1%
2015	58.861	0,82%	4.981	-8,9%	63.842	-0,01%
2016	65.047	10,5%	4.350	-12,7%	69.397	8,7%
2017	101.677	56,3%	3.826	-12,0%	105.503	52,0%

Kaynak: TOB Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, Erişim Adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Tohumculuk/Tohumculuk-Istatistikleri>, Erişim Tarihi: 06.11.2018

* Üretim materyali dâhildir.

Aynı şekilde, sertifikalı çilek fidesi üretiminde de 2017 yılı hızlı bir yükselişin gerçekleştiği yıl olmuştur. 2017 yılında sertifikalı çilek fidesi üretimi 2016 yılına göre %93,1 oranında artmıştır (Tablo 14).

Tablo 14-Yıllar İtibarı İle Türkiye'de Sertifikalı Çilek Fidesi Üretim Miktarı, bin adet

Yıllar	Çilek Fidesi	Önceki Yıla Göre % Değişim
2010	32.257	-
2011	30.477	-5,5%
2012	32.221	5,7%
2013	51.123	58,7%
2014	95.202	86,2%
2015	68.237	-28,3%
2016	68.804	0,8%
2017	132.867	93,1%

Kaynak: TOB Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, Erişim Adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Tohumculuk/Tohumculuk-Istatistikleri>, Erişim Tarihi: 06.11.2018

¹⁶ <https://www.turktob.org.tr/tr/gundemdeki-konularla-iligili-turktob-gorusu/25602>, Erişim Tarihi: 06.11.2018

¹⁷ FÜAB Fidanlık Sektörü Analizi ve Geliştirme Raporu, 2018

Meyve, asma fidanları ve çilek fidesinin yıllar itibarı ile toplam üretim miktarları incelendiğinde 2017 yılında bir önceki yıla göre %72,5'lik ciddi bir artış göze çarpmaktadır (Şekil 16).

Şekil 16-Türkiye’de Meyve ve Asma Fidanları İle Çilek Fidesinin Yıllar İtibarı ile Toplam Üretimi, bin adet

Kaynak: TOB Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Orman ağacı fidanlarının türler bazında yıllar itibarı ile üretimine bakıldığında, incelenen yıllar içinde 2014 yılı dışındaki tüm yıllarda en çok üretilen orman ağacı fidanı karaçam olmuştur. 2014 yılında en fazla üretilen orman ağaç fidanı türü sedirdir (Tablo 15).

“

Toplam üretim materyalinin (meyve, asma fidanları ve çilek fidesi) üretim miktarı 2017 yılında bir önceki yıla göre %72,5 oranında artmıştır.

”

Tablo 15-Türkiye'de Yıllar İtibarı İle Türler Bazında Orman Ağacı Fidanı Üretim Miktarları, bin adet

Türler	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Karaçam fidanı	98.176,2	65.532,2	67.607,6	72.997,9	63.614,5	62.048,0
Sarıçam fidanı	62.346,3	45.014,1	42.615,0	43.312,4	27.433,6	8.822,5
Kızılçam fidanı	46.929,3	44.747,6	34.069,4	33.581,1	52.528,6	49.037,6
Fıstıkçamı fidanı	8.068,5	6.058,9	4.932,5	5.148,8	8.839,8	8.326,5
Sahilçamı fidanı	4.060,4	6.103,9	6.124,0	5.164,7	6.841,0	6.405,0
Sedir fidanı	0,2	59.501,8	69.662,1	65.823,8	41.686,6	48.037,5
Servi fidanı	13.333,7	8.137,4	12.815,3	11.516,6	17.402,5	6.405,0
Ladin (mavi) fidanı	1.069,8	801,6	1.073,3	898,1	348,5	384,3
Ladin (doğu) fidanı	2.766,0	2.559,9	2.483,4	2.059,4	2.403,0	3.843,0
Duğlas fidanı	2,2	1,2	1,3	0,1	-	-
Mazı (doğu) fidanı	8.197,4	4.292,9	5.494,5	8.843,5	3.443,9	2.369,9
Diğer ibreli orman ağacı fidanları	44,2	74.275,6	7.567,6	7.322,7	16.450,1	16.012,5
Okalıptus fidanı	213,3	109,0	290,5	304,4	436,7	416,3
Kapari fidanı	25,4	7,0	-	-	5,0	3,2
Yalancı Akasya fidanı	25.809,9	23.310,3	21.413,8	19.554,2	19.674,3	16.460,9
Kayın fidanı	7.067,5	4.426,1	3.081,5	1.003,9	6.619,4	8.518,7
Huş fidanı	4.150,7	2.434,9	3.188,4	1.711,4	2.985,5	2.049,6
Ligistrum fidanı	6.633,0	983,3	1.468,5	2.545,6	1,7	20,4
Meşe fidanı	5.223,9	4.429,2	3.356,6	2.611,0	2.501,5	2.241,8
Diğer Yapraklı orman ağacı fidanları	177.039,0	48.573,0	49.754,8	48.800,3	64.783,9	60.847,5
Toplam	471.157	401.300	337.000	333.200	338.000	322.250

Kaynak: TOB Orman Genel Müdürlüğü Ormanlık İstatistikleri,

Ayrıca, 2017 yılında köylülerimize, tarımsal kalkınma kooperatiflerine ve küçük çiftçilere istihdam oluşturmak maksadıyla başlatılan "Alım Garantili Sözleşmeli Fidan Üretimine" devam edilmiş; 584.008 adet fidan üretilmiş, okullara, üniversitelere, askeri birliklere, belediyelere, kamu kurum ve kuruluşlar ile vatandaşlarımıza 9.868.289 adet bedelsiz fidan tahsisi yapılmıştır.¹⁸

¹⁸ Orman Genel Müdürlüğü 2017 İdare Faaliyet Raporu, Şubat 2018,

3.4. TÜRKİYE TOHUMCULUK SEKTÖRÜNDE DIŞ TİCARET

İlk bölümde bahsedildiği üzere, Türkiye tohumculuk sektörü verileri 5553 sayılı Tohumculuk Kanunu'nda "tohumluk" olarak tanımlanan tohum, fide ve fidanlarla birlikte diğer bitkisel üretim materyallerini (yumru, çelik, vb.) kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Küresel veriler içinde yer alan Türkiye'ye ait dış ticaret rakamları ile Türkiye'deki istatistiksel rakamlar arasında farklılıklar oluşabilmektedir. Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF) ile TOB'un ihracat rakamları arasındaki bu farklılığın çeşitli sebeplere dayandığı düşünülmektedir. ISF, verilerine patates tohumları ve mantarın dâhil edilmediğini ve 1 milyon doların altındaki ihracat verilerinin rapor edilmediğini belirtmektedir. Bununla birlikte özellikle tarla bitkileri sınıfına dâhil edilen tohumluklara ilişkin ISF ile TOB verileri arasında farklılıklar olduğu düşünülmektedir. Aynı şekilde fide ve fidancılık sektörüne ilişkin dış ticaret rakamlarında, ITC'nin

Türkiye verileri ile TOB'nın Türkiye verileri arasındaki farkın sınıflandırmada izlenen yöntem ve kapsama dâhil edilen ve/veya edilmeyen ürünlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Yıllar içinde Türkiye tohum dış ticareti, sektörün gelişimine paralel olarak ciddi bir büyüme göstermiştir. Dış ticaret hacmi 2007 yılında 180 milyon dolar civarında ve ihracatın ithalatı karşılama oranı %38'ler düzeyinde iken, 2017 yılı itibarı ile dış ticaret hacmi iki katı seviyeye yükselmiş, ihracatın ithalatı karşılama oranı da %70'lerin üzerine çıkmıştır.

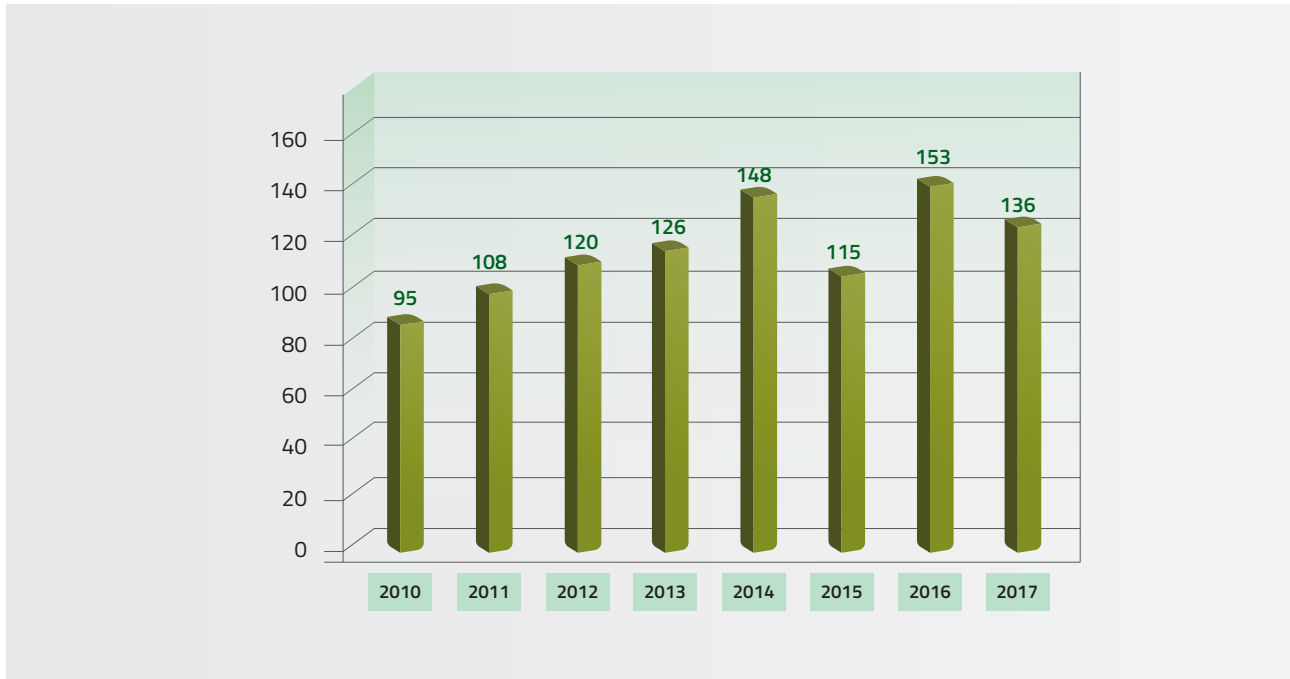
Fidancılık sektörü de benzer bir eğilim göstermekte olup dış ticaret hacmi 12 milyon dolar civarından 32 milyon doların üzerine çıkmış, ithalat da yıllar içinde düşme eğilimi göstermiş ve dolayısıyla ihracatın ithalatı karşılama oranı yükselmiştir.

3.4.1. TÜRKİYE'DE TOHUM İHRACATI

Tohum ihracatının yıllar içinde gelişimine bakıldığında incelenen yıllar içinde 2014'e kadar artış eğilimi gösteren sektör, 2015 yılında 2012 yılındaki ihracat rakamının da altına düşerek 115 milyon dolar seviyelerini görmüştür. Ancak 2016 yılında %33'lük ciddi bir yükselişle 153 milyon

dolara ulaşan ihracat değeri, 2017 yılında %11'lik bir düşüşle 136 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (Şekil 17). İncelenen yıllar içinde 2010 ile 2017 yılı karşılaştırıldığında ihracat değerinde %43'lük bir artış olduğu görülmektedir.

Şekil 17-Türkiye Tohum İhracatının Yıllar İçinde Gelişimi, milyon dolar

Kaynak: TOB Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Seçilmiş bazı tohum türlerinin ihracat değerine bakıldığında 2017 yılında ihracat değeri en yüksek olan türün ayçiçeği tohumu olduğu görülmektedir (Tablo 16).

Tablo 16-Türkiye’de En Çok İhracatı Yapılan 10 Tohum Türü, 2017

Sıra No	Türler	İhracat Değeri, milyon dolar
1	Ayçiçeği tohumu (tohumluk)	76,3
2	Mısır (tek melez; tohumluk)	19,5
3	Pamuk tohumu; tohumluk	7,5
4	Domates tohumu	5,5
5	Hıyar tohumu	5,1
6	Kabak tohumu	3,3
7	Mısır (diğer melezler; tohumluk)	3,2
8	Soğan tohumu	2,8
9	Kavun, Karpuz tohumu	2,5
10	Genellikle çiçekler için yetiştirilen otsu bitkilerin tohumları	2,3
	Diğer ¹⁹	8,0
	Toplam	136

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, TOB BÜGEM verileri

Tohum türlerinin ihracat değerlerinin oransal olarak dağılımına bakıldığında toplam tohum ihracatı gelirinin % 56,1’inin ayçiçeği tohumu ihracatından geldiği görülmektedir (Şekil 18).

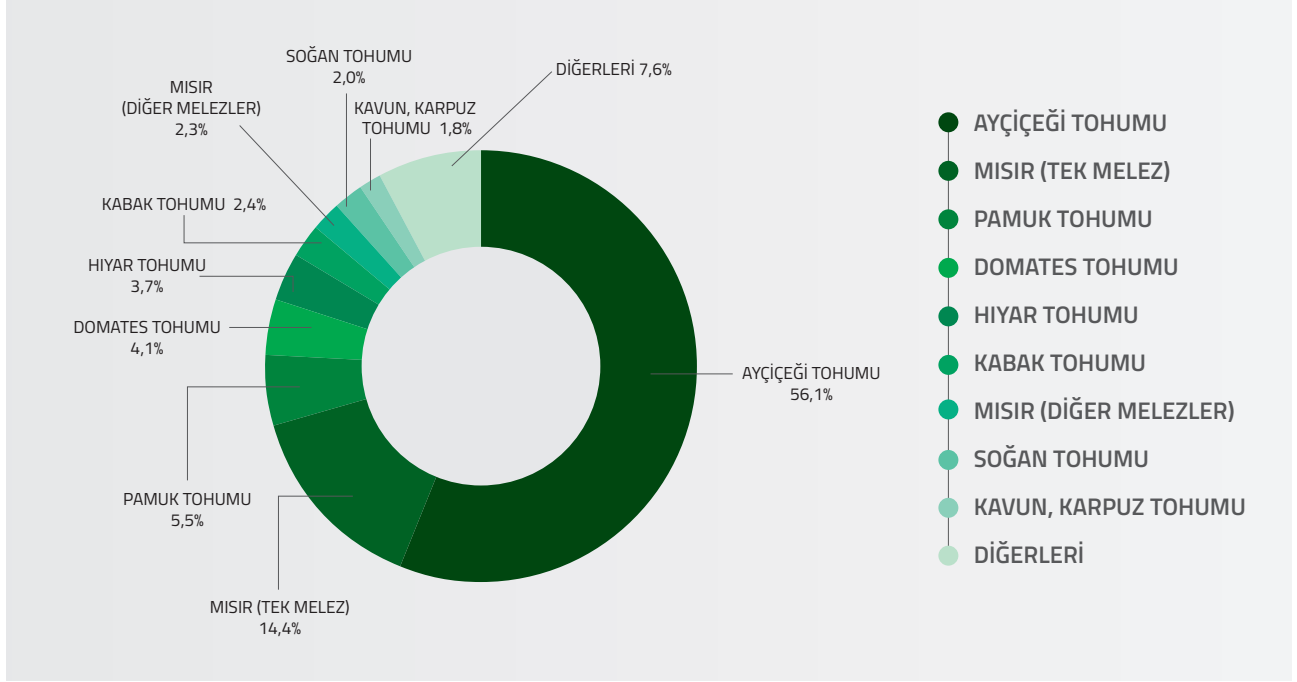
“

2017 yılında ihracat değeri en yüksek olan ilk üç türün sırasıyla ayçiçeği tohumu, mısır (tek melez; tohumluk) ve pamuk tohumu olduğu görülmektedir.

”

19 En çok ihracatı yapılan ilk 10 türün ihracat verileri TÜİK dış ticaret istatistiklerinden alınmış olup, TOB BÜGEM verilerindeki toplam ihracat rakamından çıkarılarak hesaplanmıştır.

Şekil 18-Türkiye’de Tohum İhracatının Değer Olarak Tür Bazında Dağılımı, 2017, %

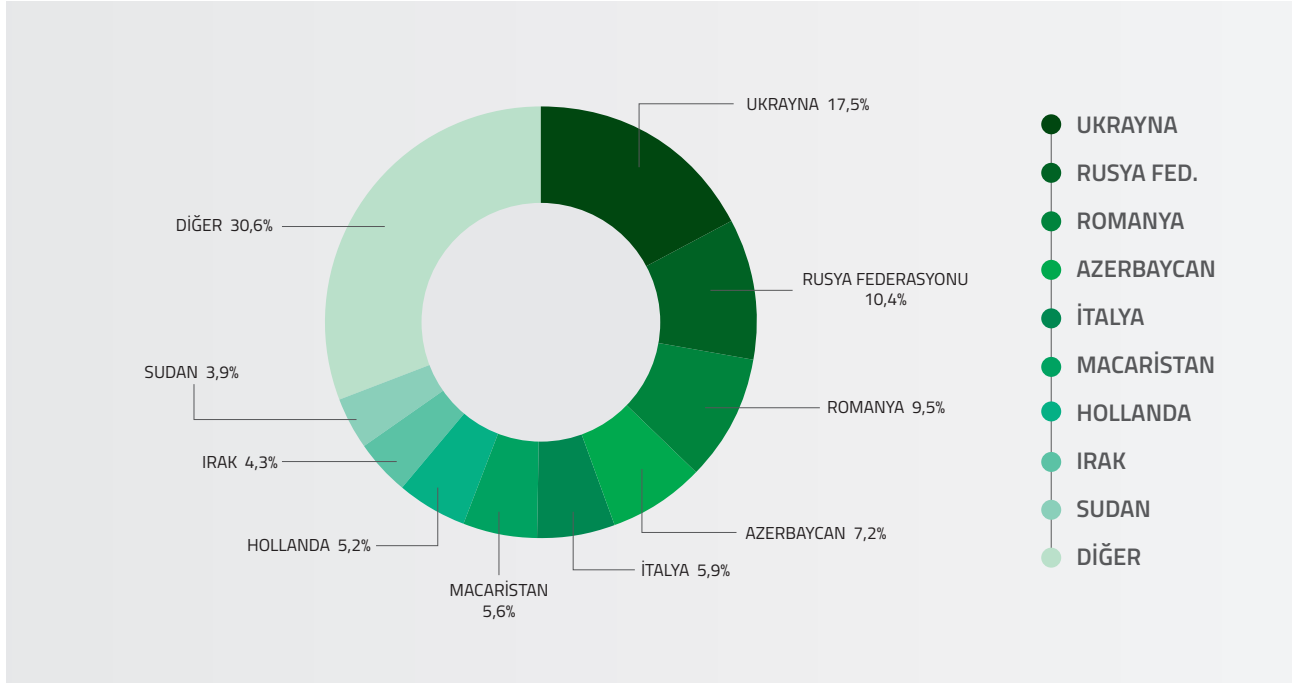
Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

“ Türkiye’nin toplam tohum ihracatı gelirinin % 56,1’inin ayçiçeği tohumu ihracatından geldiği görülmektedir. ”

Ülke bazında ihracata baktığımızda, 2017 yılı toplam tohum ihracatında en büyük payı %17,5 ile Ukrayna’nın aldığı görülmektedir. Ukrayna’nın ardından sırasıyla %10,4 ile Rusya Federasyonu ve %9,5 ile Romanya gelmektedir (Şekil 19).

Şekil 19-Türkiye’de Toplam Tohum İhracatının Değer Olarak Ülke Bazında Dağılımı, 2017, %

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye'nin tohum ihracatından elde ettiği gelirin en yüksek olduğu Ukrayna'ya en çok ihraç edilen tohum türü, toplam ihracatta tür bazında en çok paya sahip olan ayçiçeği tohumudur.

İhracattan elde edilen gelirin en yüksek olduğu ülkelere ihraç edilen tohum türlerine bakıldığında, ayçiçeği ve mısır tohumu ihracatlarının dışında örneğin Rusya Federasyonu'na patates tohumu, Azerbaycan'a pamuk ve soya fasulyesi tohumu, Hollanda'ya domates ve çiçek tohumu, Irak'a da kabak ve adi buğday tohumu ihracatının ön plana çıktığı görülmektedir (Tablo 17).

“

2017 yılı toplam tohum ihracatında en büyük payı %17,5 ile Ukrayna'nın aldığı görülmektedir.

”

Tablo 17-Türkiye'nin En Fazla Tohum İhracatı Yaptığı Ülkeler ve Tohum Türleri, 2017

Ülke Adı	Değer Olarak En Fazla İhraç Edilen Tohum Türleri	Ülkeye İhraç Edilen Tohumlar İçindeki Payı (İhracat Değeri olarak %)	Türkiye'nin İhraç Ettiği Aynı Tohum Türünün Toplamı İçindeki Payı (İhracat Değeri olarak %)
Ukrayna	Ayçiçeği tohumu (tohumluk)	93%	30%
	Mısır (tek melez; tohumluk)	6%	7%
Rusya Federasyonu	Ayçiçeği tohumu (tohumluk)	92%	18%
	Patates; tohumluk	3%	32%
Romanya	Ayçiçeği tohumu (tohumluk)	94%	17%
	Mısır (tek melez; tohumluk)	6%	4%
Azerbaycan	Pamuk tohumu; tohumluk	60%	82%
	Soya fasulyesi; tohumluk	11%	96%
İtalya	Ayçiçeği tohumu (tohumluk)	77%	8%
	Mısır (tek melez; tohumluk)	16%	7%
Macaristan	Ayçiçeği tohumu (tohumluk)	80%	8%
	Mısır (tek melez; tohumluk)	14%	6%
Hollanda	Domates tohumu	25%	34%
	Genellikle çiçekler için yetiştirilen otsu bitkilerin tohumları	25%	81%
Irak	Kabak tohumu	35%	65%
	Adi buğday; tohumluk	21%	72%
Sudan	Ayçiçeği tohumu (tohumluk)	65%	5%
	Mısır (tek melez; tohumluk)	25%	7%

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

“

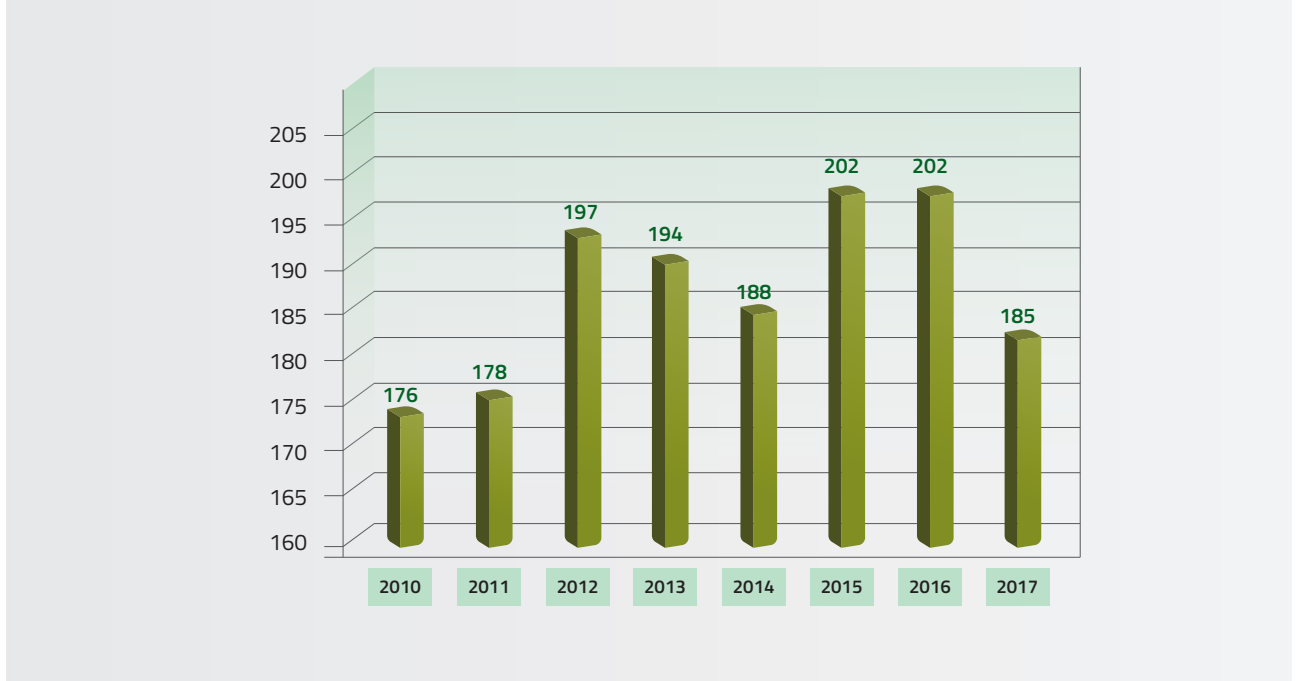
Türkiye'nin tohum ihracatından elde ettiği gelirin en yüksek olduğu Ukrayna'ya en çok ihraç edilen tohum türü, toplam ihracatta tür bazında en çok paya sahip olan ayçiçeği tohumudur.

”

3.4.2. TÜRKİYE'DE TOHUM İTHALATI

Türkiye'de tohum ithalatı yıllar içinde dalgalı bir seyir izlemekle beraber, 2015 ve 2016 yıllarında incelenen yıllar içinde en yüksek rakamına ulaşmıştır. 2017 yılında ise düşüşe geçerek 2012, 2013 ve 2014 yıllarındaki ithalat değerinin altında gerçekleşmiştir (Şekil 20).

Şekil 20-Türkiye Tohum İthalatının Yıllar İçinde Gelişimi, milyon dolar

Kaynak: TOB Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Seçilmiş bazı tohum türlerinin ithalat değerine bakıldığında 2017 yılında ithalat değeri en yüksek olan türün domates tohumu olduğu görülmektedir (Tablo 18).

Tablo 18-Türkiye'de En Çok İthalatı Yapılan 10 Tohum Türü, 2017

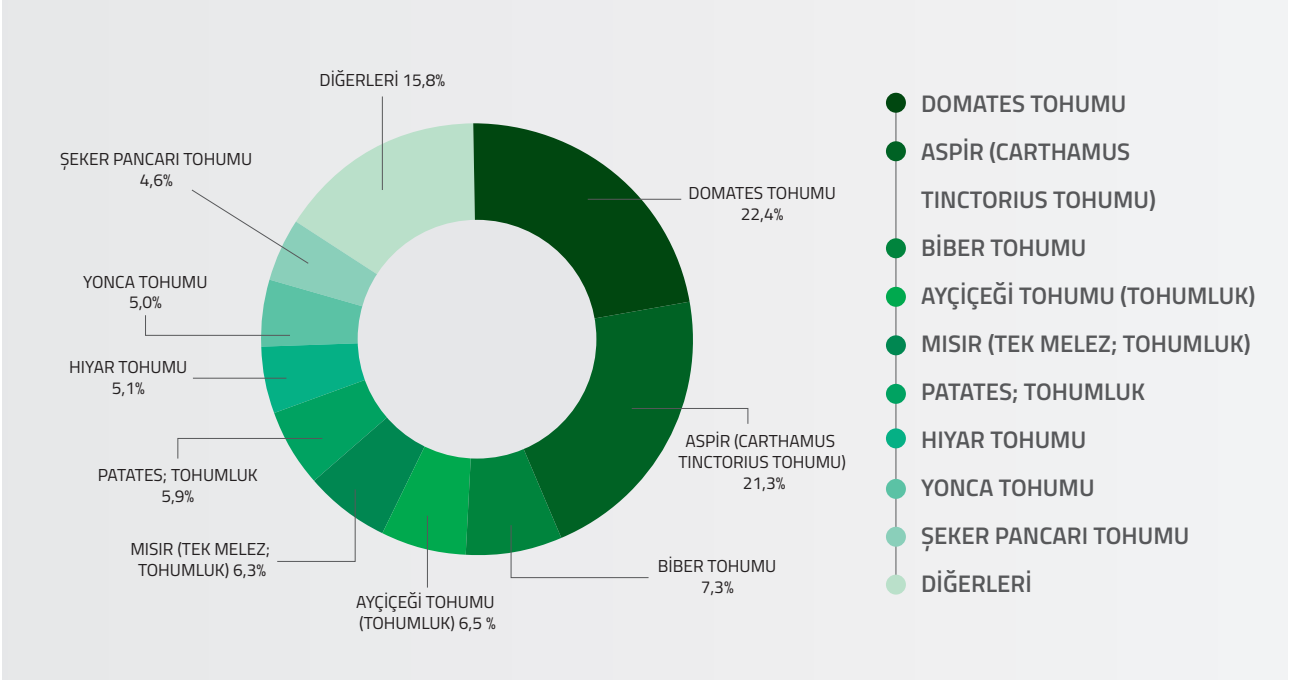
Sıra No	Türler	İthalat Değeri, milyon dolar
1	Domates tohumu	41,4
2	Aspir (Carthamus tinctorius) tohumu	39,3
3	Biber tohumu	13,4
4	Ayçiçeği tohumu (tohumluk)	12,0
5	Mısır (tek melez; tohumluk)	11,7
6	Patates; tohumluk	10,9
7	Hıyar tohumu	9,4
8	Yonca tohumu	9,2
9	Şeker pancarı tohumu	8,4
10	Kavun, karpuz tohumu	8,3
	Diğer ²⁰	20,9
	Toplam	185

Kaynak: TÜİK dış ticaret istatistikleri, TOB BÜGEM verileri

20 En çok ithalatı yapılan ilk 10 türün ithalat verileri TÜİK dış ticaret istatistiklerinden alınmış olup, TOB BÜGEM verilerindeki toplam ithalat rakamından çıkarılarak hesaplanmıştır.

Tohum türlerinin ithalat değerlerinin dağılımına bakıldığında en yüksek ithalat değerine sahip olan türün % 22,4 ile domates tohumu olduğu görülmektedir (Şekil 21).

Şekil 21-Türkiye’de Tohum İthalatının Değer Olarak Tür Bazında Dağılımı, 2017, %

Kaynak: TÜİK dış ticaret istatistiklerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

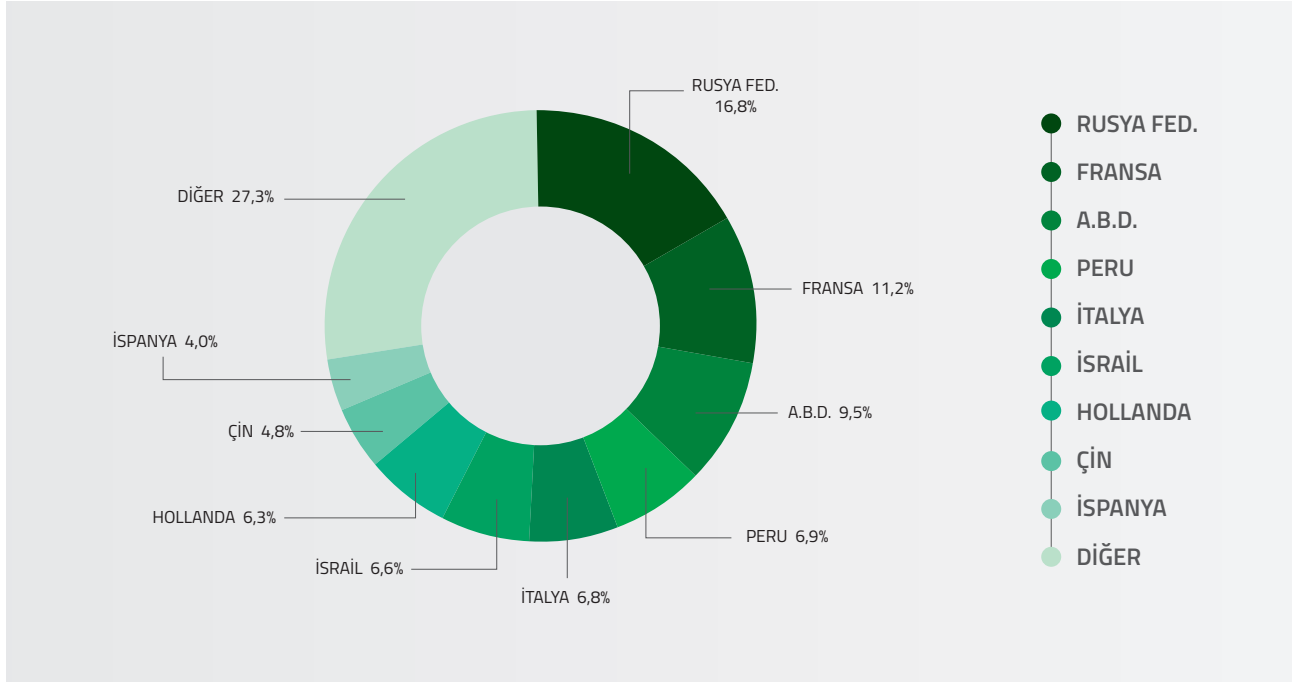
Ülke bazında ithalata baktığımızda, 2017 yılı toplam tohum ithalatında en büyük payı %16,8 ile Rusya Federasyonu’nun aldığı görülmektedir. Rusya Federasyonu’nun ardından sırasıyla %11,2 ile Fransa ve %9,5 ile ABD gelmektedir (Şekil 22).

“ Tohum türlerinin ithalat değerlerinin dağılımına bakıldığında en yüksek ithalat değerine sahip olan türün % 22,4 ile domates tohumu olduğu görülmektedir. ”

”

Şekil 22-Türkiye’de Toplam Tohum İthalatının Değer Olarak Ülke Bazında Dağılımı, 2017, %

Kaynak: TÜİK dış ticaret istatistiklerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye'nin tohum ithalatında ithalat değeri olarak ilk sırada bulunan Rusya Federasyonu'ndan en çok ithal edilen tohum türü aspir (*Carthamus tinctorius*) tohumu olmuştur. Türkiye, aspir tohumu ithalatının tamamını bu ülkeden karşılamaktadır. Aspir tohumu aynı zamanda Türkiye'nin 2017 yılında ithalat değeri en yüksek ikinci tohum türü olmuştur. İthalat değeri bakımından ilk sırada bulunan domates tohumunu ise ülkemiz farklı ülkelerden ithal etmektedir. Bu ülkelerden başlıcaları İsrail, Peru, Hollanda ve Çin'dir (Tablo 19).

“ İthalat değeri bakımından ilk sırada bulunan domates tohumunu ülkemiz İsrail, Peru, Hollanda ve Çin gibi farklı ülkelerden ithal etmektedir. ”

”

Tablo 19-Türkiye’de En Fazla Tohum İthal Edilen Ülkeler ve İthal Edilen Tohum Türleri, 2017

Ülke Adı	Değer Olarak En Fazla İthal Edilen Tohum Türleri	Ülkeden İthal Edilen Tohumlar İçindeki Payı (İthalat Değeri olarak %)	Türkiye’nin İthal Ettiği Aynı Tohum Türünün Toplamı İçindeki Payı (İthalat Değeri olarak %)
Rusya Federasyonu	Aspir (Carthamus tinctorius) tohumu	98%	100%
	Sorgum tohumu	2%	50%
Fransa	Mısır (tek melez; tohumluk)	28%	62%
	Şeker pancarı tohumu	15%	48%
ABD	Ayçiçeği tohumu (tohumluk)	16%	30%
	Tatlı mısır (tohumluk) (melez) (kurutulmuş)	10%	50%
Peru	Domates tohumu	59%	23%
	Kavun, Karpuz tohumu	22%	43%
İtalya	Yonca tohumu	38%	68%
	Mısır (tek melez; tohumluk)	16%	23%
İsrail	Domates tohumu	72%	27%
	Biber tohumu	25%	29%
Hollanda	Patates; tohumluk	37%	51%
	Domates tohumu	14%	5%
Çin	Domates tohumu	41%	11%
	Biber tohumu	14%	12%
İspanya	Keçiboynuzu tohumu (soyulmamış/ezilmemiş/ öğütülmemiş)	27%	39%
	Ayçiçeği tohumu (tohumluk)	15%	12%

Kaynak: TÜİK dış ticaret istatistiklerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

3.4.3. TÜRKİYE TOHUM SEKTÖRÜNDE DİŞ TİCARET DENGESİ

Tohumculuk sektöründe dış ticareti dengesine yıllar itibarı ile bakıldığında, incelenen yıllar içinde sektörün en yüksek dış ticaret açığını 2015 yılında verdiği görülmektedir. 2016 yılında ithalatı aynı

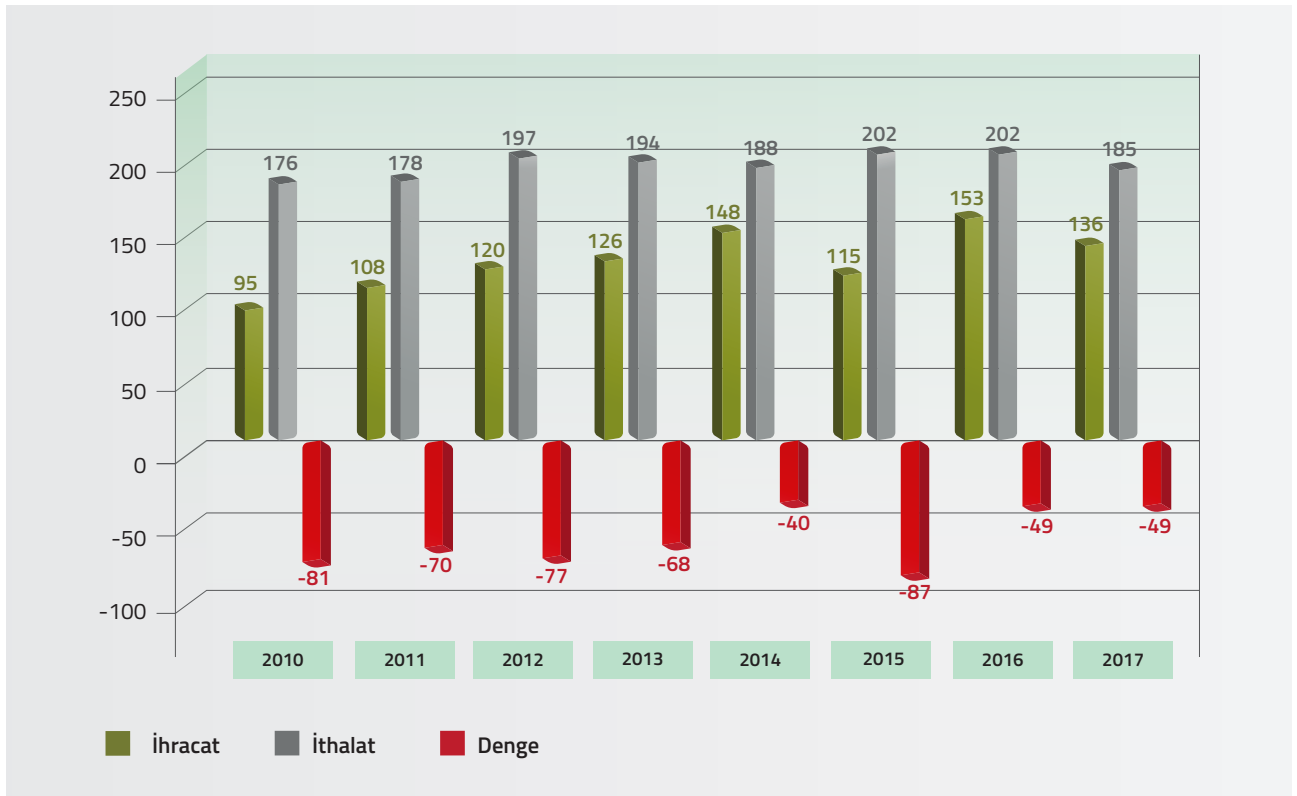
kalarak ihracat değerini yükseltmiş ve dış ticaret açığını azaltmıştır. 2017 yılında ithalat ve ihracat miktarları aynı miktarda azalmış, dış ticaret açığı 2016 yılı ile aynı kalmıştır (Şekil 23).

“ Tohumculuk sektöründe dış ticareti dengesine yıllar itibarı ile bakıldığında, incelenen yıllar içinde sektörün en yüksek dış ticaret açığını 2015 yılında verdiği görülmektedir. ”

”

Şekil 23-Türkiye’de Yıllar İçinde Tohum Dış Ticaret Dengesi, milyon dolar

Kaynak: TOB Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Yıllar içinde ihracatın ithalatı karşılama oranına bakıldığında dış ticaret açığının en düşük olduğu 2014 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %79 olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte dış ticaret açığının arttığı 2015 yılında karşılama oranı da

düşmüş, 2016 ve 2017 yıllarında ise dış ticarete daha dengeli bir konuma ulaşılmasıyla karşılama oranları sırasıyla %76 ve %74 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 24).

Şekil 24-Türkiye’de Yıllar İçinde Tohum Dış Ticaretinde İhracatın İthalatı Karşılama Oranı, %

Kaynak: TOB Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

3.4.4. TÜRKİYE’DE FİDAN İHRACATI

Türkiye’nin fidan ihracatında kapsam, TÜRKTOB ve FÜAB’tan elde edilen veriler doğrultusunda belirlenmiş olup Tablo 20’deki ürün gruplarını içermektedir. Belirlenen bu kapsam, dünya

fidancılık verilerinde kullanılan kapsamdan farklı olduğundan dünya verileri içinde yer alan Türkiye’ye ait rakamlarla farklılıklar olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 20-Türkiye Fidancılık Sektöründe Dış Ticaret Sınıflaması²¹

GTİP Kodu	Tanım
0602.10.10.00.00	Köklendirilmemiş asma çelikleri ve daldırmalar
0602.10.90.00.00	Diğer köklendirilmemiş çelik ve daldırmalar
0602.20.10.00.00	Asma; aşılı/köklendirilmiş
0602.20.20.00.00	Meyveleri/sert kabuklu meyveleri yenilen canlı ağaçlar, çalılar; çıplak kökleriyle birlikte olanlar (asma hariç)
0602.20.30.00.00	Canlı narenciye fide ve ağaçları; çıplak kökleriyle birlikte olanlar hariç
0602.20.80.00.19	Meyveleri veya sert kabuklu meyveleri yenilen canlı diğer ağaçlar, çalılar
0602.90.30.00.00	Sebze ve çilek fideleri

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı

Anlaşılır olması bakımından Tablo 20’de yer alan sınıflandırmada bazı tanımlamalar kısaltılmış, bazı sınıflamalar da birleştirilmiş ve Tablo 21’deki gibi ifade edilmiştir.

²¹ Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yayınlanan “Fidan, Üretim Materyali ve Fide İthalat Uygulama Genelgesi (2017/2)’nin Ek-1’inde yer alan listeye göre oluşturulmuştur. Listedeki meyve ağaçları tohumları (GTİP: 1209.99.99.10.00) çıkarılmıştır. Erişim Adresi: [https://www.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Fidan,%20C3%9Cretim%20Materyali%20ve%20Fide%20C4%B0thalat%20Uygulama%20Genelgesi%20\(2017-2\).pdf](https://www.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Fidan,%20C3%9Cretim%20Materyali%20ve%20Fide%20C4%B0thalat%20Uygulama%20Genelgesi%20(2017-2).pdf), Erişim Tarihi: 10.12.2018

Tablo 21-Raporda Kullanılan Tanımlamalar

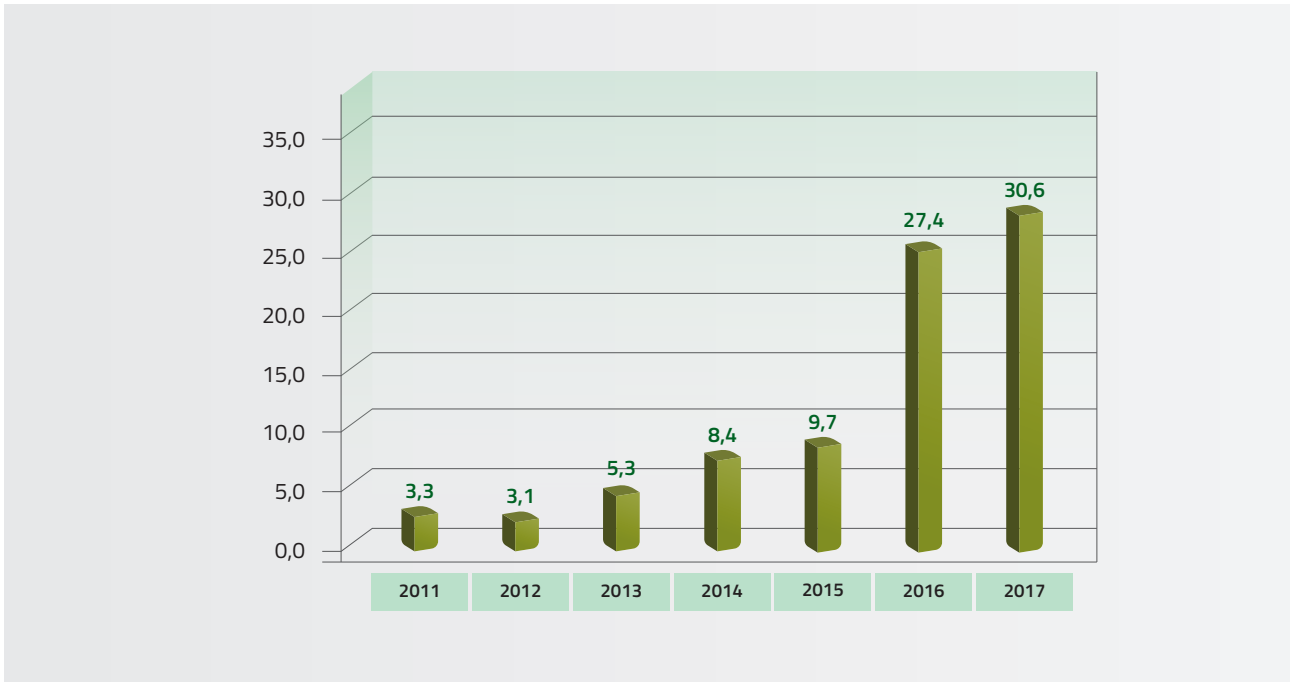
Raporda Kullanılan Tanımlar	GTİP Kodu	GTİP Tanımı
Asma	0602.10.10.00.00	Köklendirilmemiş asma çelikleri ve daldırmalar
	0602.20.10.00.00	Asma; aşılı/köklendirilmiş
Narenciye	0602.20.30.00.00	Canlı narenciye fide ve ağaçları; çıplak kökleriyle birlikte olanlar hariç
Meyve fidanları (asma ve narenciye hariç)	0602.20.20.00.00	Meyveleri/sert kabuklu meyveleri yenilen canlı ağaçlar, çalılar; çıplak kökleriyle birlikte olanlar (asma hariç)
	0602.20.80.00.19	Meyveleri veya sert kabuklu meyveleri yenilen canlı diğer ağaçlar, çalılar
Diğer üretim materyalleri	0602.10.90.00.00	Diğer köklendirilmemiş çelik ve daldırmalar
Sebze ve çilek fideleri	0602.90.30.00.00	Sebze ve çilek fideleri

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Fidan ihracatının yıllar içinde gelişimine bakıldığında incelenen yıllar içinde, 2012 yılında bir önceki yıla göre %6'lık düşüşün ardından sürekli artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Oransal olarak

en dikkat çekici artışın, bir önceki yıla göre %182,5 artışla 2016 yılında gerçekleştiği, ihracat değeri bakımından en yüksek rakama 30,6 milyon dolar ile 2017 yılında ulaşıldığı görülmektedir (Şekil 25).

Şekil 25-Türkiye Fidanı/Üretim Materyali İhracatının Yıllar İçinde Gelişimi, milyon dolar

Kaynak: TÜRKTOB dış ticaret verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Fidancılık sektöründe tür bazında ihracat değerine bakıldığında 2017 yılında ihracat değeri en yüksek olan türlerin asma ve narenciye dışındaki meyve fidanları olduğu görülmektedir (Tablo 22). Bakanlıkça

en çok ihracat ön izni verilen meyve fidanı türleri sırasıyla; elma, ceviz, kiraz, armut, zeytin, erik ve nektarindir.²²

22 FÜAB Fidancılık Sektörü Analizi ve Geliştirme Raporu, 2018

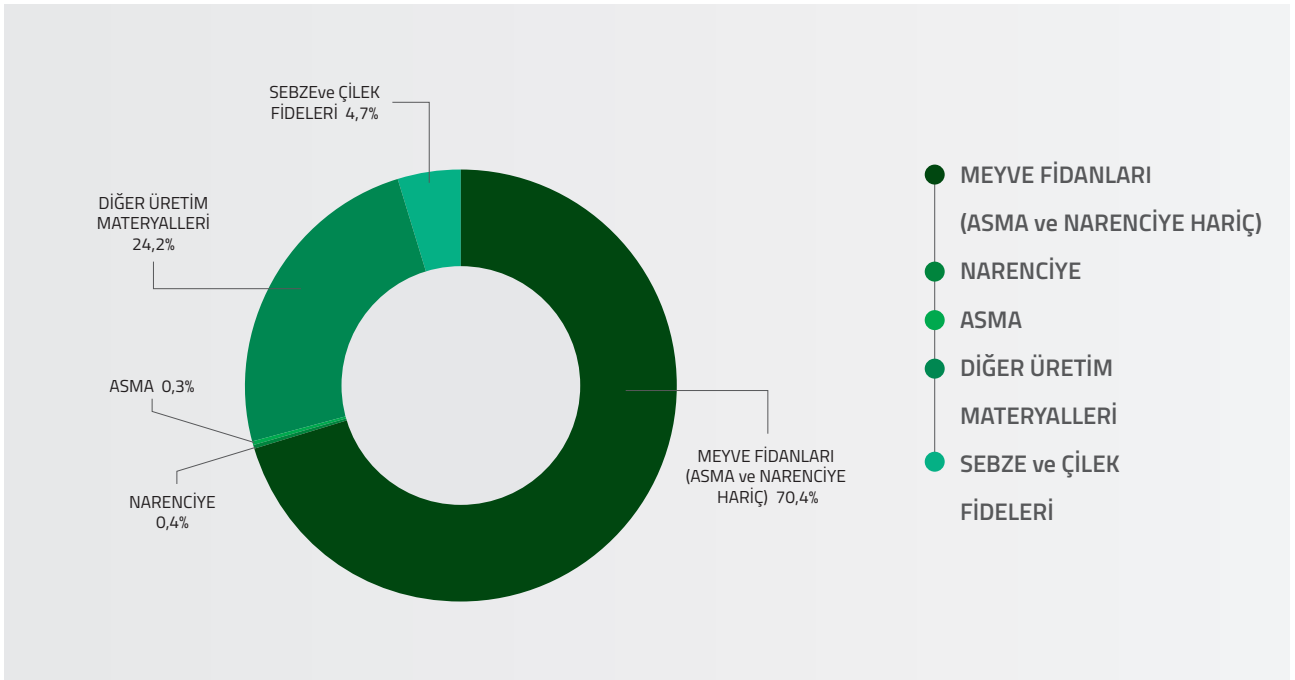
Tablo 22-Türkiye’de Tür Bazında Fidan İhracatı, 2017

Sıra No	Türler ²³	İhracat Değeri, milyon dolar
1	Meyve fidanları (asma ve narenciye hariç)	21,55
2	Diğer üretim materyalleri	7,41
3	Sebze ve çilek fideleri	1,44
4	Narenciye	0,14
5	Asma	0,10
Toplam		30,6

Kaynak: TÜİK dış ticaret istatistiklerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye’nin 2017 yılı fidan ihracatında asma ve narenciyenin oranı oldukça düşük olup sırasıyla %0,3 ve %0,4’tür. İhracatın en önemli kısmını asma ve narenciye dışındaki meyve fidanları, kalan kısmını ise sebze ve çilek fideleri ile diğer üretim materyalleri oluşturmaktadır (Şekil 26).

Şekil 26-Türkiye Fidan/Üretim Materyali İhracatının Değer Olarak Tür Bazında Payları, 2017, %

Kaynak: TÜRKTOB dış ticaret verileri ve TÜİK dış ticaret istatistiklerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Ülkeler bazında bakıldığında Türkiye’nin 2017 yılında fidan ihracatının yarısından fazlasını Orta Asya ülkelerine gerçekleştirdiği (Kazakistan, Özbekistan, Azerbaycan, Türkmenistan) görülmektedir. En çok ihracat yaptığı Avrupa ülkesi olan Almanya’ya toplam fidan ihracatının %13’ünü gerçekleştirmiştir. İhracat yaptığı bir diğer önemli Avrupa ülkesi ise ihracatın %7,4’ünün gerçekleştirildiği Hollanda’dır (Şekil 27).

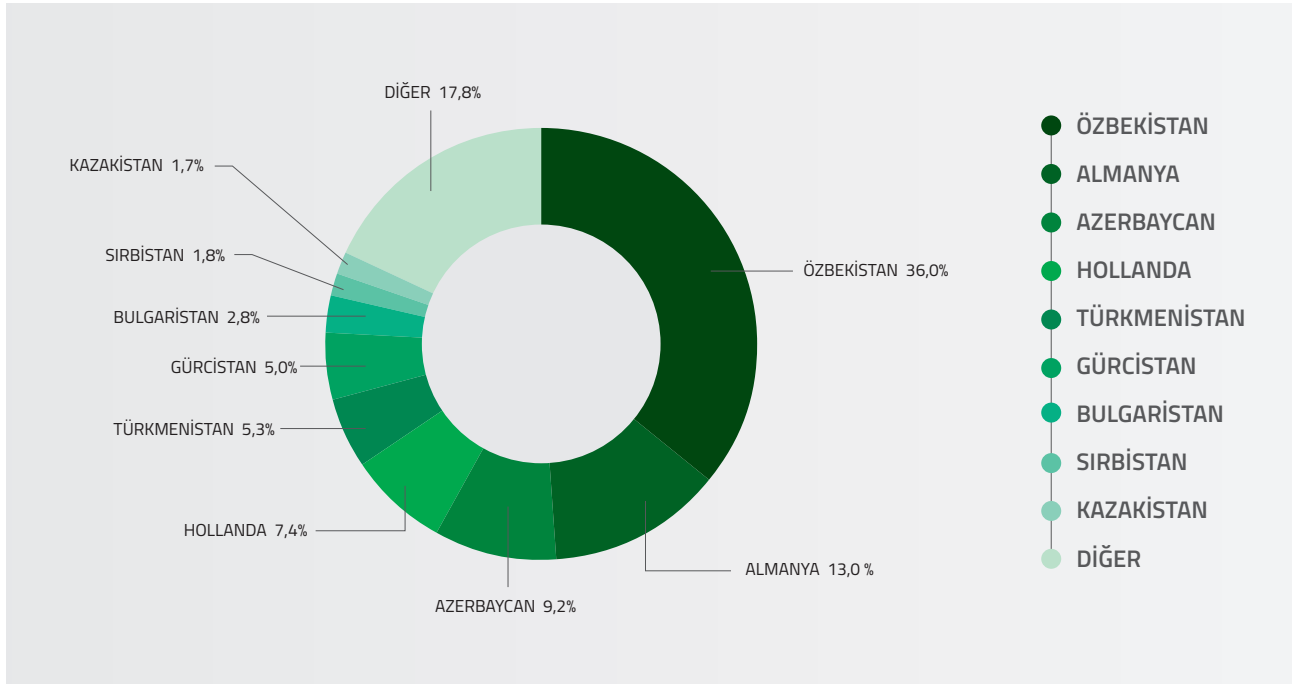
“

Türkiye fidancılık sektöründe ihracatın en önemli kısmını asma ve narenciye dışındaki meyve fidanları, kalan kısmını ise sebze ve çilek fideleri ile diğer üretim materyalleri oluşturmaktadır.

”

23 Daha geniş kapsamı için Bkz. Tablo 21-Raporda Kullanılan Tanımlamalar

Şekil 27-Türkiye’de Fidan İhracatının Değer Olarak Ülke Bazında Dağılımı, 2017

Kaynak: TÜİK dış ticaret istatistiklerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

İhracattan elde edilen gelirin en yüksek olduğu ülkelere ihrac edilen fidan türlerine bakıldığında, Almanya hariç tamamına meyve fidanı (asma ve narenciye hariç) ihrac edildiği görülmektedir (Tablo 23).

Tablo 23-Türkiye'nin En Fazla Fidan İhracatı Yaptığı Ülkeler ve Fidan Türleri, 2017

Ülke Adı	Değer Olarak En Fazla İhrac Edilen Fidan Türleri	Ülkeye İhrac Edilen Fidan Türleri İçindeki Payı (İhracat Değeri olarak %)	Türkiye'nin İhrac Ettiği Aynı Fidan Türünün Toplamı İçindeki Payı (İhracat Değeri olarak %)
Özbekistan	Meyve fidanı (asma ve narenciye hariç)	98%	52%
	Sebze ve çiçek fideleri	2%	14%
Almanya	Diğer üretim materyalleri	100%	54%
Azerbaycan	Meyve fidanı (asma ve narenciye hariç)	95%	12%
	Asma	3%	91%
Hollanda	Diğer üretim materyalleri	97%	30%
	Meyve fidanı (asma ve narenciye hariç)	3%	0,3%
Türkmenistan	Meyve fidanı (asma ve narenciye hariç)	82%	6%
	Sebze ve çiçek fideleri	16%	18%
Gürcistan	Meyve fidanı (asma ve narenciye hariç)	75%	6%
	Sebze ve çiçek fideleri	13%	14%
Bulgaristan	Meyve fidanı (asma ve narenciye hariç)	100%	4%
Sırbistan	Meyve fidanı (asma ve narenciye hariç)	100%	3%
Kazakistan	Meyve fidanı (asma ve narenciye hariç)	100%	2%

Kaynak: TÜİK dış ticaret istatistiklerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

3.4.5. TÜRKİYE'DE FİDAN İTHALATI

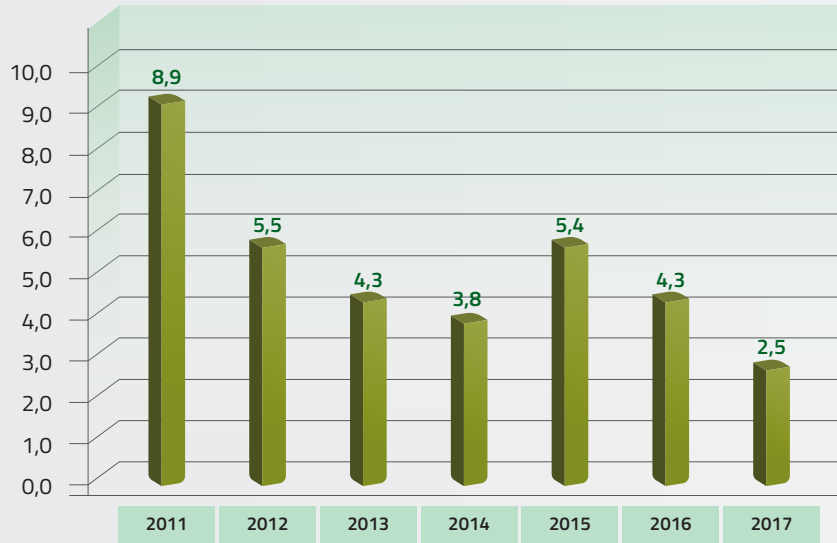
Türkiye'nin fidan ihracatında kapsam, TÜRKTOB ve FÜAB'tan elde edilen veriler doğrultusunda belirlenmiş olup Tablo 20'deki ürün gruplarını içermektedir. Belirlenen bu kapsam, dünya fidancılık verilerinde kullanılan kapsamdan farklı olduğundan, ihracatta olduğu gibi ithalatta da dünya verileri içinde yer alan Türkiye'ye ait rakamlarla farklılıklar olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye fidan ithalatının genel çerçevesine bakıldığında, düşüş eğiliminin hâkim olduğu görülmekle beraber, 2015 yılında önceki yıla göre %42'lik bir artış gerçekleşmiş, sonraki yıllarda ithalat tekrar düşüş eğilimine girmiştir. İncelenen yıllar arasında en düşük seviyeyi 2,5 milyon dolar ile 2017 yılında görmüş olan fidan ithalatı, 2011 yılına göre %72 oranında azalmıştır (Şekil 28)

“ En düşük seviyeyi 2,5 milyon dolar ile 2017 yılında görmüş olan Türkiye fidan ithalatı, 2011 yılına göre %72 oranında azalmıştır. ”

Şekil 28-Türkiye Fidanı/Üretim Materyali İthalatının Yıllar İçinde Gelişimi, milyon dolar

Kaynak: TÜRKTOB dış ticaret verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Fidancılık sektöründe tür bazında ithalat değerine bakıldığında 2017 yılında ithalat değeri en yüksek olan türlerin asma ve narenciye dışındaki meyve fidanları olduğu görülmektedir (Tablo 24). Bakanlıkça

en çok ithalat ön izni verilen türler sırasıyla; elma, armut, kiraz ve şeftalidir.²⁴ Narenciye ise ithal edilen fidan türleri arasında bulunmamaktadır.

24 FÜAB Fidancılık Sektörü Analizi ve Geliştirme Raporu, 2018

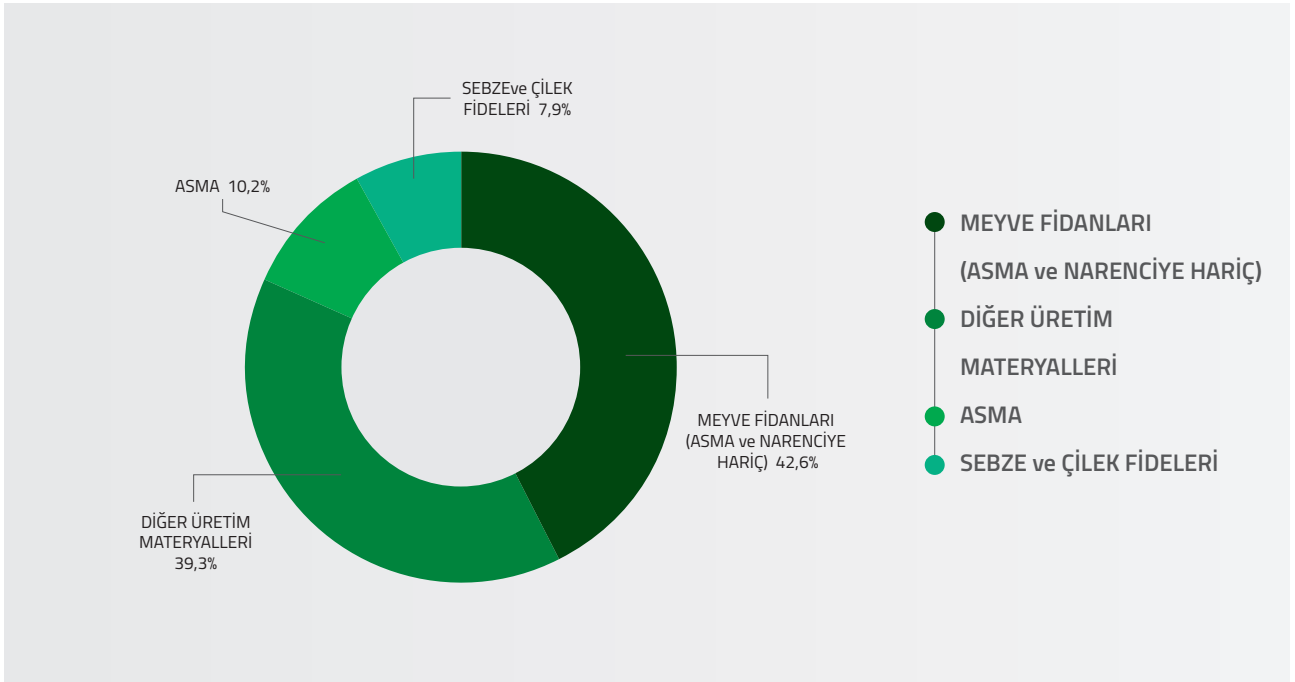
Tablo 24-Türkiye'de Tür Bazında Fidan İthalatı, 2017

Sıra No	Türler ²⁵	İthalat Değeri, milyon dolar
1	Meyve fidanları (asma ve narenciye hariç)	1,1
2	Diğer üretim materyalleri	1,0
3	Asma	0,2
4	Sebze ve çilek fideleri	0,2
Toplam		2,5

Kaynak: TÜİK dış ticaret istatistiklerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

İthalatın en önemli kısmını asma ve narenciye dışındaki meyve fidanları, kalan kısmını ise asma, sebze ve çilek fideleri ile diğer üretim materyalleri oluşturmaktadır (Şekil 29).

Şekil 29-Türkiye Fidan İthalatının Değer Olarak Tür Bazında Payları, 2017, %

Kaynak: TÜRKTOB dış ticaret verileri ve TÜİK dış ticaret istatistiklerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

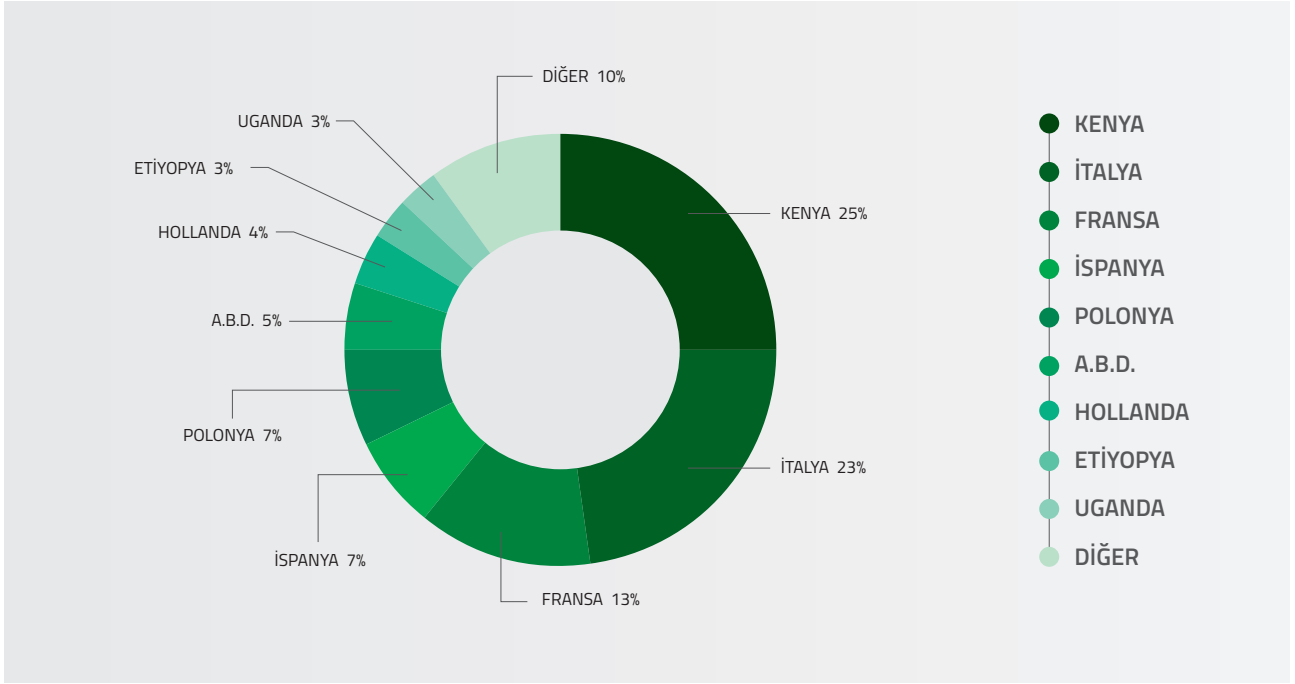
Ülkeler bazında bakıldığında Türkiye'nin 2017 yılında fidan ithalatı gerçekleştirdiği ilk 3 ülkenin sırasıyla Kenya, İtalya ve Fransa olduğu görülmektedir (Şekil 30).

“ Bakanlıkça en çok ithalat ön izni verilen türler sırasıyla; elma, armut, kiraz ve şeftalidir. Narenciye ise ithal edilen fidan türleri arasında bulunmamaktadır. ”

25 Daha geniş kapsamı için Bkz. Tablo 21

Şekil 30-Türkiye’de Fidan İthalatının Değer Olarak Ülke Bazında Dağılımı, 2017

Kaynak: TÜİK dış ticaret istatistiklerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

TÜİK verilerine göre en fazla meyve fidanı ithal edilen ülke İtalya olup bu ülkeden ithal edilen meyve fidanları, Türkiye'nin ithal ettiği toplam meyve fidanının %50'sini oluşturmaktadır. Türkiye'nin fidancılık sektöründe en fazla ithalat yaptığı ülke olan Kenya'dan ise diğer üretim materyalleri ithal edilmekte olup Türkiye, ithal ettiği diğer üretim materyallerinin %64'ünü bu ülkeden karşılamaktadır (Tablo 25).

“ Türkiye'nin 2017 yılında fidan ithalatı gerçekleştirdiği ilk 3 ülkenin sırasıyla Kenya, İtalya ve Fransa olduğu görülmektedir. Kenya'dan yalnızca diğer üretim materyalleri ithal edilirken İtalya'dan en çok asma ve narenciye dışındaki meyve fidanları, Fransa'dan ise en çok asma fidanı ithal edilmektedir. ”

Tablo 25-Türkiye’de En Fazla Fidan İthal Edilen Ülkeler ve Fidan Türleri, 2017

Ülke Adı	Değer Olarak En Fazla İthal Edilen Fidan Türleri	Ülkeden İthal Edilen Fidan Türleri İçindeki Payı (İthalat Değeri olarak %)	Türkiye’nin İthal Ettiği Aynı Fidan Türünün Toplamı İçindeki Payı (İthalat Değeri olarak %)
Kenya	Diğer üretim materyalleri	100%	64%
İtalya	Meyve fidanları (asma ve narenciye hariç)	86%	50%
	Sebze ve çilek fideleri	11%	31%
Fransa	Asma	59%	77%
	Meyve fidanları (asma ve narenciye hariç)	41%	14%
İspanya	Sebze ve çilek fideleri	48%	18%
	Asma	27%	40%
Polonya	Meyve fidanları (asma ve narenciye hariç)	100%	16%
ABD	Meyve fidanları (asma ve narenciye hariç)	94%	12%
	Sebze ve çilek fideleri	6%	4%
Hollanda	Meyve fidanları (asma ve narenciye hariç)	50%	5%
	Sebze ve çilek fideleri	29%	16%
Etiyopya	Diğer üretim materyalleri	100%	8%
Uganda	Diğer üretim materyalleri	100%	6%

Kaynak: TÜİK dış ticaret istatistiklerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

“ Fıdancılık sektöründe Türkiye’nin ithalatının en önemli kısmını asma ve narenciye dışındaki meyve fidanları, kalan kısmını ise asma, sebze ve çilek fideleri ile diğer üretim materyalleri oluşturmaktadır. ”

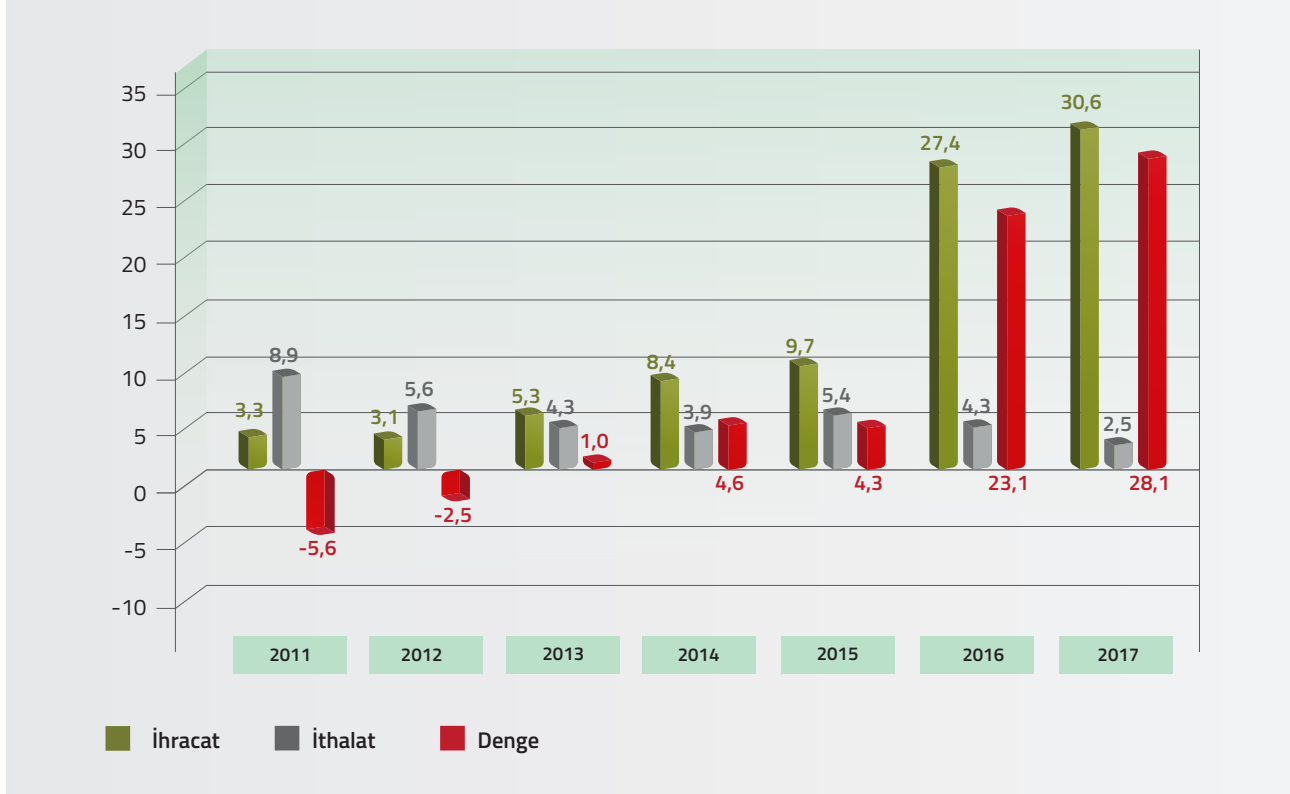
”

3.4.6. TÜRKİYE FİDANCILIK SEKTÖRÜNDE DİŞ TİCARET DENGESİ

Fidancılık sektöründe dış ticareti dengesine TÜRKTOB verileri doğrultusunda yıllar itibarı ile bakıldığında, sektörün incelenen yıllar içinde dış ticaret açığı veren bir sektör olmaktan çıkıp, 2013 yılı itibarı ile dış ticaret fazlası vermeye başladığı

görülmektedir. Yıllar itibarı ile ithalat ve ihracat arasındaki makasın ihracat lehine açıldığı, 2017 yılında ise farkın, incelenen yıllar içinde en büyük rakama ulaştığı görülmektedir (Şekil 31).

Şekil 31-Türkiye'de Yıllar İçinde Fidancılık Dış Ticaret Dengesi, milyon dolar

Kaynak: TÜRKTOB dış ticaret verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

“**Fidancılık sektörünün, incelenen yıllar içinde dış ticaret açığı veren bir sektör olmaktan çıkıp, 2013 yılı itibarı ile dış ticaret fazlası vermeye başladığı görülmektedir.**”

”

Fidancılık sektöründe yıllar içinde ihracatın ithalatı karşılama oranına bakıldığında, dış ticaret açığı verilen yıllarda (2011 ve 2012) sırasıyla %37 ve %55 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Sonraki yıllarda dış ticaret fazlası verilmesi ile birlikte bu oran git gide yükselmekle beraber 2015 yılında ithalatın

artmasıyla bir önceki yıla göre düşme eğilimi göstermiştir. Sonraki yıllarda ihracatın artışı ve ithalatın azalma eğilimine girmesiyle yükselmeye başlamış ve 2017 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %1224 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 32).

Şekil 32-Türkiye’de Yıllar İçinde Fidancılık Dış Ticaretinde İhracatın İthalatı Karşılama Oranı, %

Kaynak: TÜRKTOB dış ticaret verilerinden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

“ 2015 yılı sonrasında ihracatın hızlı artışı ve ithalatın azalma eğilimine girmesiyle 2017 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %1224 olarak gerçekleşmiştir. ”

”

4. HATAY'DA FİDANCILIK SEKTÖRÜ

4. HATAY'DA FİDANCILIK SEKTÖRÜ

Ülkemiz değişik iklim bölgeleri ile yüzlerce türde ağaç, ağaççık ve süs bitkileri yetiştirmeye uygun koşullara sahip bir konumdur. Ülkemiz sınırları içinde özellikle iklim açısından ılıman, vejetasyon dönemi uzun, yağışları arzulanan miktarda olan

bölgeler, fidan yetiştiriciliği bakımından avantajlı bölgeler olarak görülmektedir. Bu avantajlı bölgelerden biri olarak TR63 Bölgesi ve bölge içinde de Hatay ili ön plana çıkmaktadır.

4.1. HATAY'DA FİDAN ÜRETİMİ

TOB Hatay İl Müdürlüğü ile Samandağ İlçe Müdürlüğü'nden alınan verilere göre 2018 yılında Hatay ilinde kayıtlı üretim yapan 48 adet fidan işletmesi bulunmakta iken bu rakam 2019 yılında yapılan çalışmalar sonucu 73'e çıkarılmıştır. Bu işletmelerden 33'ü Fidan Üreticileri Alt Birliğine (FÜAB) üyedir.²⁶ 5553 sayılı Tohumculuk Kanunu gereği fidan üreticilerinin FÜAB'a üye olmaları zorunlu olup, üye olmayan diğer fidan üreticilerinin de birliğe üyelik işlemlerinin sürmekte olduğu belirtilmektedir. İlçe bazında dağılıma bakıldığında ise fidan yetiştiricilerinin Samandağ ilçesinde yoğunlaştıkları görülmektedir (Tablo 26).

Tablo 26-Hatay'da Fidan Yetiştiricilerinin İlçe Bazında Dağılımı, 2018

İlçe Adı	Fidan Üretici Sayısı, Adet
Samandağ	27
Antakya	3
Reyhanlı	2
İskenderun	1
Toplam	33

Kaynak: FÜAB, Erişim Adresi: <http://fuab.org.tr/upload/uyeilegore.html>, Erişim Tarihi: 08.07.2019

Samandağ ilçesine bağlı Fidanlı Mahallesi, ilçenin fidan yetiştiriciliği bakımından merkezi konumundadır. FÜAB'a üye olmayanlarla birlikte Hatay ilinde kayıtlı toplam 73 adet işletmenin 51'i, Fidanlı Mahallesi'nde yer almaktadır. Fidancılık, 2018 ADNKS verilerine göre toplam nüfusu 1.349 olan mahallenin temel geçim kaynağı durumunda olup TOB Samandağ İlçe Müdürlüğü'ne kayıtlı toplam fidanlı alanı 2019 yılı itibarı ile 850 dekadır.

Hem bölgede yapılan akademik çalışmalara bakıldığında hem de saha ziyaretleri sonucu elde edilen gözlemlere dayanılarak, Hatay ilindeki fidan üreticilerinin sayısının tabloda belirtilenden çok daha fazla olduğu, ancak birliğe üye olmadıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Birliğe üye olmayan üreticilerin küçük parsellerde üretim yaptıkları ve genellikle ÇKS'ye (Çiftçi Kayıt Sistemi) kayıt olmadıkları için birliğe de üye olamadıkları belirtilmekte, bu durumun kayıt dışı üretime sebep olduğu ifade edilmektedir. Zira sektörün en önemli sorunlarının başında kayıt dışı üretim ve buna bağlı haksız rekabet gelmektedir.²⁷

Fidan üretim maliyetlerinin önemli bir kısmını oluşturan ısıtma giderleri, bölgenin coğrafik konumu ve iklimi nedeniyle, bölgede faaliyet gösteren işletmeler için söz konusu olmamaktadır. Bu da ısıtma giderlerinin yüksek olduğu diğer ülke ve bölgelerdeki fidan işletmelerine karşı bir avantaj oluşturmaktadır.²⁸

26 <http://fuab.org.tr/upload/uyeilegore.html>, Erişim Tarihi: 08.07.2019

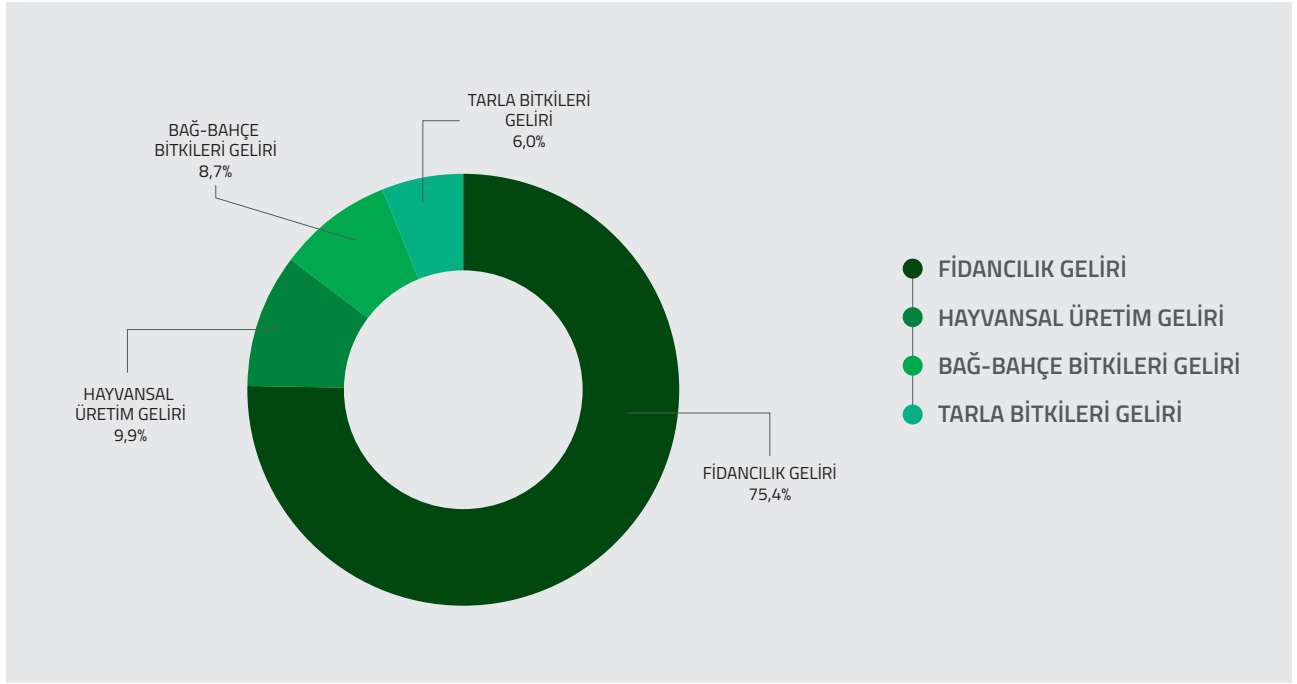
27 Sektörün ayrıntılı sorun analizi için Bkz. 4.3 HATAY İLİ FİDANCILIK SEKTÖRÜNDE SORUNLAR, BEKLENTİLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

28 Hatay İlinde Meyve Fidanı Üreten İşletmelerin Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri, Tapkı N, Emeksiz F, Dağıstan E, Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 3(7): 588-594, 2015, Erişim Adresi: <http://agrifoodscience.com/index.php/TURJAF/article/download/461/175>, Erişim Tarihi: 07.01.2018

4.1.1. HATAY İLİNDEKİ FİDANCILIK İŞLETMELERİNİN GAYRI SAFİ ÜRETİM DEĞERLERİ

Bölgedeki fidancılık işletmelerinin gayri safi üretim değerlerinin; fidancılık geliri, tarla bitkileri geliri, bağ-bahçe bitkileri geliri ve hayvansal üretim gelirlerinden oluştuğu görülmektedir. Bunların içinde fidancılık ana faaliyet olup gelirlerin % 75,4'ünü oluşturmaktadır (Şekil 33).

Şekil 33-Hatay ilindeki Fidancılık İşletmelerinin Gayri Safi Üretim Değerleri

Kaynak: Hatay İlinde Meyve Fidancılığı Yapan İşletmelerin Ekonomik Analizi Tapkı N., Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana, 2015.

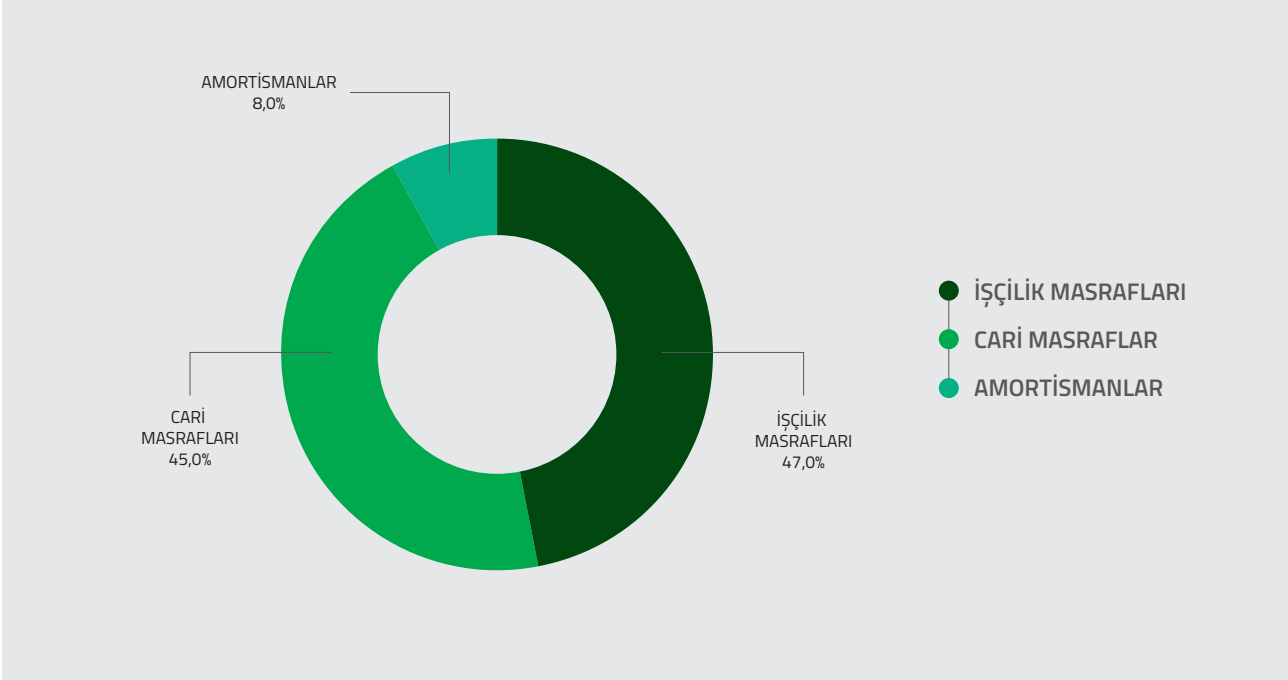
“ Bölgedeki fidancılık işletmelerinin gayri safi üretim değerlerinin; fidancılık geliri, tarla bitkileri geliri, bağ-bahçe bitkileri geliri ve hayvansal üretim gelirlerinden oluştuğu görülmektedir. Bunların içinde fidancılık ana faaliyet olup gelirlerin % 75,4'ünü oluşturmaktadır. ”

4.1.2. HATAY İLİNDEKİ FİDANCILIK İŞLETMELERİNİN İŞLETME MASRAFLARI

Tarım işletmelerinde, üretim faaliyetini gerçekleştirebilmek için kullanılan çeşitli girdiler ve faydalanılan hizmetler için yapılan harcamaların tümü üretim masraflarını oluşturmaktadır. Fidancılık faaliyeti yapan işletmelerde işletme masrafları işçilik masrafları, cari masraflar ve amortismanlar olmak

üzere üç gruptan oluşmaktadır. Hatay ilinde meyve fidancılığı yapan işletmelere ait masrafların en önemli kalemini işçilik masrafları ve cari masraflar oluşturmaktadır. Toplam işletme masrafları içinde işçilik masraflarının payı %47, cari masrafların payı ise %45'tir (Şekil 34).

Şekil 34- Hatay İlinde Meyve Fidancılığı Yapan İşletmelere Ait Masraflar

Kaynak: Hatay İlinde Meyve Fidancılığı Yapan İşletmelerin Ekonomik Analizi Tapkı N., Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana, 2015.

“ Toplam işletme masrafları içinde işçilik masraflarının payı %47, cari masrafların payı ise %45'tir. ”

4.1.3. HATAY İLİNDE SERTİFİKALI MEYVE FİDANI ÜRETİMİ

TOB BÜGEM Tohumculuk Daire Başkanlığından alınan verilere göre, 2017 yılında Hatay ili Türkiye'nin meyve fidanlarının % 4,9'unu üretmiş ve Türkiye'deki tüm iller içinde 5. sırada yerini almıştır (Tablo 27).

Tablo 27-Türkiye'de Sertifikalı Meyve ve Asma Fidanı Üretiminde İlk 10 İl, 2017

Sıralama	İl Adı	Miktar*, Adet	Türkiye üretimindeki payı, %
1	Balıkesir	9.371.027	19,4
2	İzmir	6.380.348	13,2
3	Bursa	5.791.252	12,0
4	Isparta	4.072.244	8,4
5	Hatay	2.364.040	4,9
6	Manisa	2.085.346	4,3
7	Niğde	1.986.000	4,1
8	Adana	1.926.950	4,0
9	Antalya	1.765.290	3,7
10	Şanlıurfa	1.747.450	3,6
:	:	:	:
Türkiye Toplamı		48.195.067	100

Kaynak: BÜGEM Tohumculuk Daire Başkanlığından alınan verilerden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur. *Üretim materyali dâhil değildir.

Hatay'ın sertifikalı meyve fidanı üretiminde Türkiye'den aldığı paylara tür bazında bakıldığında; limon (%65,3), mandarin (%55,9), portakal (%55,4), ve Trabzon hurması (%39,6) üretiminde Türkiye'de ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Zeytin fidanı üretiminde ise %14,5 payla 2. sırada yer almaktadır (Tablo 28). Bu beş tür, Hatay'ın meyve fidanı üretiminin %85'ini oluşturmaktadır.

“

2017 yılında Hatay ili Türkiye'nin meyve fidanlarının % 4,9'unu üretmiş ve Türkiye'deki tüm iller içinde 5. sırada yerini almıştır.

”

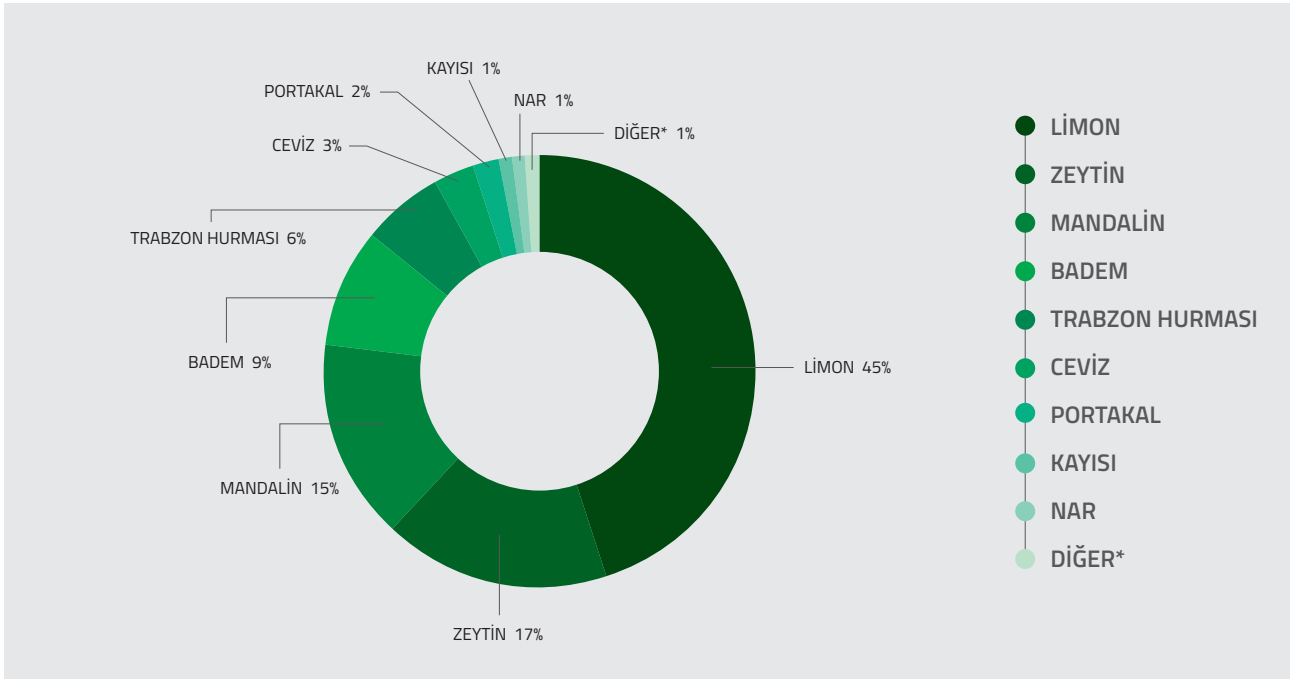
Tablo 28-Hatay İlinin Seçilmiş Türler Bazında Sertifikalı Meyve Fidanı Üretimi, 2017

Tür Adı	Miktar, Adet	Türkiye Üretimindeki Payı, %	Türkiye'deki Sıralaması
Limon	1.060.750	65,3	1
Mandalin	367.250	55,9	1
Portakal	45.000	55,4	1
Trabzon Hurması	138.000	39,6	1
Kamkat	3.500	18,2	4
Nar	15.000	14,8	3
Zeytin	406.500	14,5	2
Badem	203.940	5,2	6
Kayısı	2.0000	1,5	8
Nektarin	7.000	1,4	10

Kaynak: BÜGEM Tohumculuk Daire Başkanlığından alınan verilerden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Hatay'ın fidan üretimleri içinde tür bazında dağılıma bakıldığında en yüksek orana sahip türün % 45 ile limon, ikinci türün %17 ile zeytin ve üçüncü türün %15 ile mandalin olduğu görülmektedir (Şekil 35).

Şekil 35-Hatay İli Sertifikalı Meyve Fidanı Üretiminin Tür Bazında Dağılımı, 2017

Kaynak: BÜGEM Tohumculuk Daire Başkanlığından alınan verilerden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

*Nektarin, Şeftali, Erik, Kamkat, Kivi, Armut, Ayva

4.2. HATAY FİDANCILIK SEKTÖRÜNDE İHRACAT

Hatay'ın fidancılık sektörüne ilişkin kayda değer ithalat verisi bulunmadığından dış ticaret, ihracat odaklı ele alınmıştır. BÜGEM Tohumculuk Daire Başkanlığı verilerine göre Türkiye'nin 2017 yılı meyve fidanı ihracatı 26 milyon dolardır. TÜRKTOB'un yayınladığı 2017 ihracat verileri (30,6 milyon dolar), asma ve meyve fidanları ile birlikte üretim materyallerini, sebze ve çilek fidelerini

kapsadığından yayınlanan iki veri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Hatay ili, toplam meyve fidanı üretiminde ilk sıralarda olmasına karşın ihracatta aynı performansı gösterememektedir. Hatay, 2017 yılında 18.078 dolarlık ihracat gerçekleştirmiş ve Türkiye'nin toplam meyve fidanı ihracatından ancak %0,1 pay alabilmiştir (Tablo 29).

Tablo 29-Türkiye'nin İller Bazında Meyve Fidanı İhracatı, 2017

Sıralama	İl	İhracat Değeri, \$	Türkiye'deki Payı
1	Isparta	9.198.988	35,4%
2	Balıkesir	4.865.564	18,7%
3	İzmir	4.484.624	17,3%
4	Bursa	2.959.040	11,4%
5	Mersin	1.465.040	5,6%
6	Antalya	786.325	3,0%
7	Adana	640.172	2,5%
8	Denizli	587.590	2,3%
9	Trabzon	289.577	1,1%
10	Yalova	210.609	0,8%
11	İstanbul	124.429	0,5%
12	Ankara	122.757	0,5%
13	Manisa	72.983	0,3%
14	Niğde	72.900	0,3%
15	Samsun	29.848	0,1%
16	Ağrı	20.376	0,1%
17	Hatay	18.078	0,1%
18	Mardin	7.318	0,0%
19	Gaziantep	1.235	0,0%
Türkiye Toplam		25.957.454	100%

Kaynak: BÜGEM Tohumculuk Daire Başkanlığından alınan verilerden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

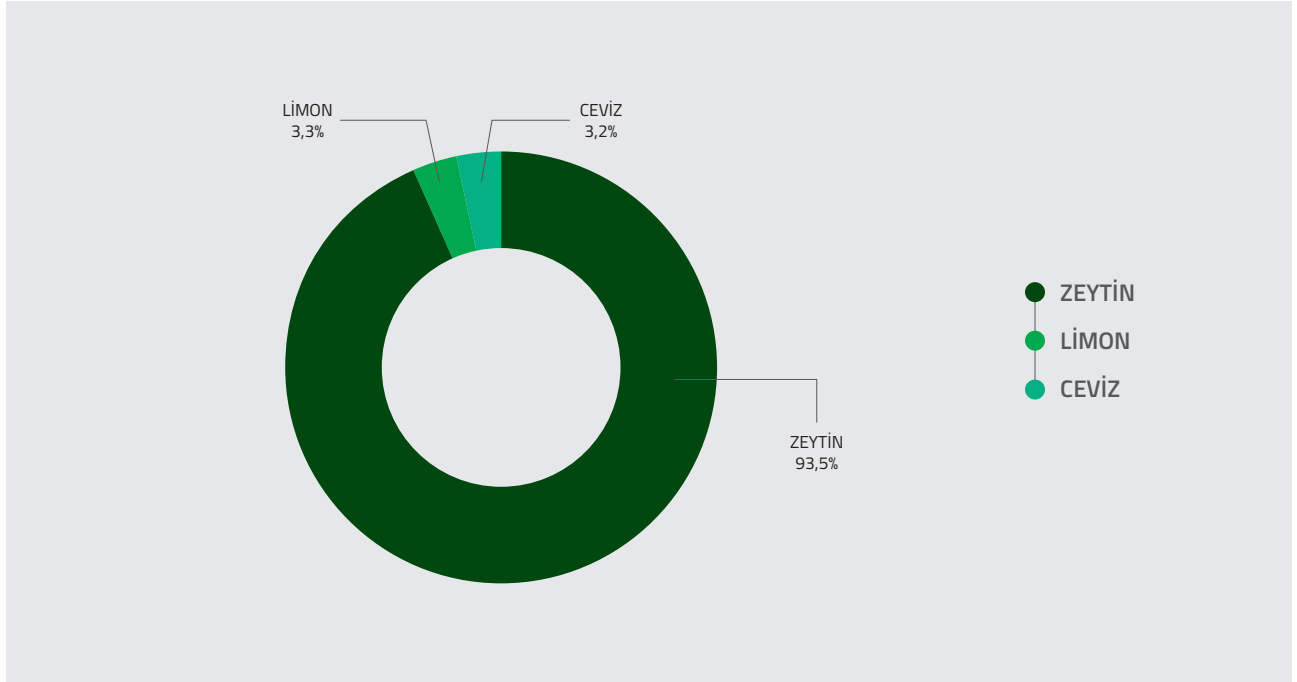
Hatay'ın meyve fidanı ihracatı zeytin, limon ve ceviz türlerinden oluşmakta olup dağılımları sırasıyla %93,5, %3,3 ve %3,2'dir (Şekil 36).

“ Hatay ili, toplam meyve fidanı üretiminde ilk sıralarda olmasına karşın ihracatta aynı performansı gösterememektedir. 2017 yılında Hatay, Türkiye'nin toplam meyve fidanı ihracatından ancak %0,1 pay alabilmiştir.

”

Şekil 36-Hatay İli Meyve Fidanı İhracatının Tür Bazında Dağılımı, 2017

Kaynak: BÜGEM Tohumculuk Daire Başkanlığından alınan verilerden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Hatay'ın tür bazında meyve fidanı ihracatında Türkiye'deki durumu incelendiğinde, zeytin ve limon fidanı ihracatında 4'üncü sırada olduğu görülmektedir. Sıralamada ilk dörtte yer alsada 1. sıradaki Mersin'in zeytin fidanı ihracatından elde ettiği gelirin %20

'si kadar, limon fidanı ihracatında ise ancak %0,1'i kadar ihracat geliri elde edebilmiştir. Ceviz fidanı ihracatında ise Hatay ili Türkiye genelinde 11'inci sırada yer almaktadır (Tablo 30).

Tablo 30-Hatay İlinin Tür Bazında Meyve Fidanı İhracatında Türkiye Sıralaması, 2017

Meyve Fidanı Türü	Sıralama	İller	İhracat Değeri, \$
Zeytin	1	Mersin	84.875
	2	Adana	73.397
	3	Antalya	52.000
	4	Hatay	16.912
Limon	1	Mersin	898.429
	2	Antalya	9.405
	3	İzmir	1.013
	4	Hatay	587
Ceviz	1	Balıkesir	4.767.648
	2	Bursa	949.776
	3	Denizli	587.590
	:	:	:
	14	Hatay	579

Kaynak: BÜGEM Tohumculuk Daire Başkanlığından alınan verilerden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Hatay'ın meyve fidanı ihracatından elde ettiği gelirin rekabet edebilir düzeyde olmasına engel olan en önemli faktörlerden biri ihracatçıların küçük parseller halinde üretim yapan çok sayıda fidan yetiştiricisi ile muhatap olmaları ve bunun da nakliye masraflarını arttırmasıdır.

Hatay'ın ülke bazında ihracatının zeytin ve ceviz fidanı ihracatında Suriye, limon fidanı ihracatında ise Gürcistan ile dış ticaret ilişkisi bulunmaktadır (Tablo 31).

Tablo 31-Hatay'ın Fidan İhracatı Yaptığı Ülkeler ve Fidan Türleri, 2017

Ülke Adı	Değer Olarak En Fazla İhraç Edilen Fidan Türleri	İhracat Değeri (\$)	Ülkeye Hatay'dan İhraç Edilen Fidan Türleri İçindeki Payı (İhracat Değeri olarak %)	Hatay'ın İhraç Ettiği Aynı Fidan Türünün Toplamı İçindeki Payı (İhracat Değeri olarak %)
Suriye	Zeytin fidanı	16.912	97%	100%
	Ceviz fidanı	579	3%	100%
Gürcistan	Limon fidanı	587	100%	100%

Kaynak: BÜGEM Tohumculuk Daire Başkanlığından alınan verilerden yola çıkılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

“**Hatay'ın meyve fidanı ihracatından elde ettiği gelirin rekabet edebilir düzeyde olmasına engel olan en önemli faktörlerden biri ihracatçıların küçük parseller halinde üretim yapan çok sayıda fidan yetiştiricisi ile muhatap olmaları ve bunun da nakliye masraflarını arttırmasıdır.**”

Tablo 31'den de anlaşılacağı üzere Hatay'ın fidan ihracatındaki pazar kanalları oldukça dar olup iki ülke ile sınırlıdır. Meyve fidanı türlerinde çeşitlendirme yapılması kuşkusuz yeni pazarlar açılmasına vesile olacaktır. Bununla birlikte, birçok ülkenin ihracat koşulları arasında bulunan, torf²⁹ denilen materyalde üretim yapma zorunluluğu, pazarın genişletilmesi önündeki engellerden biri olarak görülmektedir.

Bu sebeple üreticilerin torf materyali hakkında bilgilendirilmesi, torfta üretim yapılması konusunda teşvik edici mekanizmaların devreye sokulması gerekmektedir. Özellikle meyvecilik alanında ciddi gelişme göstermeye başlayan Orta Asya ülkeleri (Kazakistan, Özbekistan, vb.) fidan ihracatı bakımından girilmesi gereken pazarlardandır.

29 Bitki kök ve gövdeleri ile hayvan artıklarının birikimi sonucunda oluşan organik toprak katmanı

5. HATAY İLİ FİDANCILIK SEKTÖRÜNDE SORUNLAR, BEKLENTİLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Bu bölümde yer alan bilgiler; fidan yetiştiricileri, sivil toplum kuruluşları, akademisyenler ve kamu kurumu temsilcileri ile yapılan yüz yüze görüşmeler sonucu oluşturulmuş, ilgili tarafların görüş ve önerileri doğrultusunda şekillendirilmiştir. Sorunların sebep ve sonuç ilişkileri ortaya konulmuş, ortaya çıkan tablo ile ilgili çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

SORUNLAR VE SEBEP/SONUÇ İLİŞKİLERİ

Küçük parsel arazilerin ÇKS kaydı olmaması dolayısıyla bu tip arazilerdeki üretimlerin kayıt altına alınmaması

Kayıtlı yetiştiricilik için gerekli belgelendirme, sertifikasyon, etiket vb. giderlerinin yüksek olması

Kayıt Dışı Üretim

Kayıtlı üretime göre düşük maliyetli olmasının haksız rekabete yol açması

Kayıt dışı düşük kaliteli ürünün tüm sektöre mal edilmesi

Kontrolsüz üretim sonucu hastalıklı fidan oluşumu ve yayılması

Kayıt dışı ekonomi oluşturmaması

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ/BEKLENTİLER

- BÜGEM-GKGM-FÜAB işbirliği ile kayıt altında olmayan üreticilerin tespit edilmesi
- Yasa gereği FÜAB üyesi olmanın zorunlu olması sebebiyle, FÜAB'a bitki pasaportu ve sertifikası ile ilgili işlemlerde onay yetkisi verilmesi
- Kamu denetimlerinin etkin şekilde yapılması
- Ziraat Bankası'nın çiftçilere verdiği kredi desteği için başvuru şartları arasına birliğe üye sertifikalı fidan yetiştiricisi olma zorunluluğu eklenmesi ve bunun belgelendirilmesinin talep edilmesi
- Üretimlerin geniş alanlarda yapılabilmesi için bölgedeki hazine arazilerinin fidan yetiştiriciliği için kullanıma açılması
- ihale yoluyla yüksek miktarda fidan alımı yapan belediyeler gibi kamu kurumlarının, ihale şartları arasına FÜAB üyesi olma şartı getirmesi
- Kayıt dışı üretim ile ilgili olarak kamuoyunda farkındalık oluşturulması

SORUNLAR VE SEBEP/SONUÇ İLİŞKİLERİ

Belgelendirme ve birlik üyeliğinin ek maliyet oluşturmaması

Tüplü üretimde her fidan için tek tek etiketleme istenmesi

Tarımsal girdi fiyatlarının yüksek olması

Göz aşı, vb. sektöre özgü girdilerin il dışından yüksek maliyetle temin edilmesi

Yüksek Üretim Maliyetleri

Maliyetler sebebiyle üreticinin teknoloji geliştirmeye kaynak ayıramaması

Rekabet edebilmek için fidan başına kâr marjının düşürülmesi

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ/BEKLENTİLER

- Belgelendirme işlemlerinin mümkün olduğunca tek elde toplanması
- Sektöre özgü girdilerde KDV düzenlemesi yapılması
- Bölgede damızlık alan kurulmasının teşvik edilmesi ve FÜAB girişimi olan FİDAN A.Ş.'nin bölgeye yakın bir alanda damızlık tesisi kurması
- Analizler, vb. zorunlu giderlerin ücretlerinin, çiftçinin üretim miktarına göre belirlenmesi
- Etiketlerin üreticinin kendisi tarafından basılmasının sağlanması
- Üreticinin teknoloji geliştirmeye yönelik faaliyetlerinin desteklenmesi
- Materyal üretiminin de üretim desteği kapsamına alınması

SORUNLAR VE SEBEP/SONUÇ İLİŞKİLERİ

Fidancılık konusunda temel bilgiye sahip eleman bulunamaması

Sektör, arazide çalışmayı gerektirdiğinden tercih edilmemesi

Tercih edenlerin uzun süreli çalışmaması

Nitelikli Eleman Eksikliği

Tecrübesiz elemanlarla çalışmak zorunda kalınması

Standart üretim yapılamaması

İş gücü ve zaman kaybı

Suriyelilerin tercih edilmesi

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ/BEKLENTİLER

- Tarım ve Orman İl Müdürüklerinin, üniversitelerin, meslek kuruluşlarının ve FÜAB'ın iş birliği ile fidancılık sektörüne yönelik kurslar düzenlenmesi
- İmalat sektöründeki işverenlere sağlanan nitelikli personel desteğinin fidancılık sektöründe de uygulanması
- Suriyelilerin Türkiye'deki iş hayatına uyumunun sağlanması ile ilgili çalışmalar yapılması

SORUNLAR VE SEBEP/SONUÇ İLİŞKİLERİ

Miras paylaşımı vb. nedenlerle arazilerin bölünmesi

Hisseli ve bölünerek yapılan satışlar sonucu arazilerin parçalanması

Çok Sayıda Küçük Ölçekli Aile İşletmesinin Küçük Parsellerde Üretim Yapması

Mevcut üretim faktörlerinden etkin yararlanılamaması

Üretim ve satış kaydının zorlaşması

Devlet desteklerinden etkin faydalanılamaması

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ/BEKLENTİLER

- Ekonomik üretime imkân verecek arazi toplulaştırması yapılması
- Küçük işletmelerin kooperatifleşme yoluyla üretim faktörlerinden etkin faydalanma yoluna gitmeleri, devlet desteklerinden kooperatif çatısı altında faydalanmalarının sağlanması
- Fidan yetiştiricilerin büyüme odaklı işletme yönetimi beklentileri, bu amaçla işletmelere, işletme yönetimi, kurumsallaşma, vb. konularda eğitim verilmesi

SORUNLAR VE SEBEP/SONUÇ İLİŞKİLERİ

Beyannamelerin her parsel için ayrı ayrı hazırlanması

Tüplü üretimde her fidan için tek tek etiketleme istenmesi

Sertifika, etiket, vb. işlemlerin bakanlığın farklı birimlerinde yürütülmesi

Devlet desteklerinin farklı kurumlarca farklı prosedürlere göre verilmesi

Bürokratik İşlemlerin Fazlalığı

Tarımsal desteklemelerden etkin faydalanılmaması

Modern tüplü üretim yerine geleneksel açık köklü üretimin tercih edilmesi

Her üretimin kayıt altına alınmasının zorlaşması

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ/BEKLENTİLER

- Beyannamelerin geçmiş yıllarda olduğu gibi parsel başına değil, üretimin tamamı için hazırlanması
- Tüplü üretimde her fidan için etiketleme şartının kaldırılıp belli sayıda üretim için tek etiket uygulanması
- Üretim ve kayıt işlemleri ile ilgili prosedürler için tek bir muhatabın olması
- Tarımsal teşvik mekanizmalarının tek çatı altında toplanması ve bürokratik yükün azaltılması

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ/BEKLENTİLER

SORUNLAR VE SEBEP/SONUÇ İLİŞKİLERİ

Bölgenin özellikle zeytin ve narenciye üretiminde doyuma ulaşmış olması

Çoğunlukla kayıt dışı üretimlerden kaynaklanan hastalıkların yayılması

Bölgedeki Fidan Talebinde Azalma

Satış ve pazarlama kanallarının daralması

Elde kalan ürünlerin sağlıklı depolanamaması ve buluşmaya açık hale gelmesi

- Mevcut üretimler için yeni pazarların bulunması amacıyla özellikle Adana ve Antalya'daki tarım fuarlarına katılımın desteklenmesi
- Zeytin ve narenciye dışındaki meyve fidanı yetiştiriciliğinin teşvik edilmesi
- Kayıt dışı üretimin etkin denetimi
- Fidan ihracatı için toprak dışı (torf) materyallerde üretimin sübvanses edilmesi
- Örtü altı fidan yetiştiriciliğinin desteklenmesi

SORUNLAR VE SEBEP/SONUÇ İLİŞKİLERİ

Yetersiz ziraat
mühendisi /teknikeri
istihdamı

Mevcut personel
içinde tohumluk
kontrolör yetkisi
olanların az olması

Mevcut personelin iş
yükünün fazla
olması

Yetersiz Kamu Denetimi

Kayıt dışı üretimin etkin kontrol
edilememesi

İşletmelerde istihdamı zorunlu
personelin (İZP) fiilen var olup
olmadığının belirlenmemesi

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ/BEKLENTİLER

- Kamuda yeterli sayıda ziraat mühendisi/teknikeri istihdamının sağlanması
- TOB İİ Müdürlüklerinde kurumsal kapasitesinin geliştirilerek tohumluk kontrolör sayısının artırılması
- Saha denetimlerinin;
 - Vejetasyon dönemi beyannameleri verilirken ve söküm dönemlerinde olmak üzere en az iki dönemde yapılması ve özellikle bu dönemlerde İZP istihdamının fiilen kontrol edilmesi
 - Denetim sırasında krokipler üzerinden kontrol yapılması
- Bir İZP'nin sorumlu olduğu işletme sayısının 5'ten 3'e düşürülmesi ve böylelikle takibin ve kontrolün kolaylaştırılması

SORUNLAR VE SEBEP/SONUÇ İLİŞKİLERİ

İslah çalışmalarının en az 15 yıl sürmesi, sonucunun garanti olmaması

İslah çalışmaları için gerekli alt yapının yüksek maliyetli olması

Çeşitli İslahın Yetersiz Olması

Bölgedeki ve ülkedeki genetik çeşitliliğin değerlendirilememesi

Yerli çeşit vetersinliğinden dolayı fidan yetiştiricilerinin yabancı çeşitlere yönelmesi

Fidancılık ve meyvecilikte uluslararası piyasada yer edilememesi

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ/BEKLENTİLER

- Kamu-özel sektör-üniversite işbirliğinin artırılması
- Yerli çeşitlerin fidan üretim ve kullanımına ilave destek verilmesi
- TAGEM ve TÜBİTAK gibi kurumların projelerinde çeşitli ıslahın öncelikli alanlar içinde yer alması
- Özel sektörün çeşitli ıslah çalışmaları için teşvik edilmesi

SORUNLAR VE SEBEP/SONUÇ İLİŞKİLERİ

Meyve fidanında çeşit sayısının az olması

Birçok ülkenin torf materyalinde üretim şartı araması

Parçalı arazilerden yüklenen fidanların ihracatçılara ek nakliye masraflı yüklemesi

Üretim maliyetlerinin yüksek olması

İlgili tebliğ* göre bazı türlerde fidan ve materyal ihracatının yasak olması

İhracatta Rekabet Gücünün Zayıf Olması

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ/BEKLENTİLER

- Torfta üretime destek verilmesi
- Meyve fidanı üretiminde çeşit sayısının arttırılmasına yönelik olarak uzun vadeli stratejilerin bakanlık düzeyinde geliştirilmesi
- Ticaret Bakanlığı tarafından ihracata verilen desteklerin fidancılık sektörünü de kapsaması
- Antepfıstığı, fındık ve sultani çekirdeksiz çeşidi asma fidan ve üretim materyalinin ihracat yasağının kaldırılması
- İhraç edilen fidanların, sertifikalı fidan üretim desteği kapsamına alınması

*Tohumluk İhracatı Uygulama Genelgesi İhracı Yasak ve Ön İzne Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ (İhracat: 96/31)

SORUNLAR VE SEBEP/SONUÇ İLİŞKİLERİ

Çiftçilerin geleneksel üretim yöntemlerini terk etmemesi

Akademik çalışmaların çiftçiye yeteri kadar ulaşmaması

Fidan Yetiştirme Tekniğindeki Eksiklikler ve Hatalar

Üretimde verimliliğin arttırılmaması

Hastalıkların oluşmasının ve yayılmasının önüne geçilememesi

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ/BEKLENTİLER

- Geleneksel üretimin yerine modern üretim teknikleri ile pilot üretimlerin yapılması ve sonuçlarının çiftçi ile paylaşılması
- Akademik çalışma sonuçlarının bölgenin kanaat önderleri vasıtasıyla çiftçilere duyurulması
- Çiftçilerin, modern üretim yöntemini kullanan yetiştiriciler ile bir araya getirilerek iyi uygulama örneklerini görmelerinin sağlanması

6. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren tohumculuk alanındaki temel politikalarda önemli değişiklikler yapılmış, kamu esaslı bir tohum tedarik sisteminden özel girişimi esas alan bir tohum endüstrisi modeline geçilmiştir. Özel sektör yatırımlarının önü açılarak, yerli veya yabancı pek çok tohumculuk firmasının ya doğrudan ya da ortaklıklar yoluyla sektöre girmesi sağlanmıştır.

2004 yılında 5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine Ait İslahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun ve 2006 yılında 5553 sayılı Tohumculuk Kanununun kabul edilmesiyle birlikte bitkisel üretimde verim ve kaliteyi yükseltmek, tohumluklara kalite güvencesi sağlamak, tohumluk üretim ve ticareti ile ilgili düzenlemeleri yapmak ve tohumculuk sektörünün yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesi için yasal dayanak oluşturulmuştur. Ayrıca söz konusu kanunun beşinci bölümünde Türkiye Tohumcular Birliği (TÜRKTÖB) ve bu birliğe bağlı alt birliklerin kuruluşu da düzenlenmiştir. Tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olan TÜRKTÖB’un bünyesinde Bitki İslahçıları Alt Birliği (BİSAB), Fidan Üreticileri Alt Birliği (FÜAB), Süs Bitkileri Üreticileri Alt Birliği (SÜSBİR), Tohum Dağıtıcıları Alt Birliği (TODAB), Tohum Sanayicileri ve Üreticileri Alt Birliği (TSÜAB), Tohum Yetiştiricileri Alt Birliği (TYAB) ve Fide Üreticileri Alt Birliği (FİDEBİRLİK) yer almaktadır.

2019 yılı itibarı ile Hatay ilinde kayıtlı üretim yapan 73 adet fidan işletmesi bulunmakta olup bunların 33’ü Fidan Üreticileri Alt Birliğine (FÜAB) üyedir. 5553 sayılı Tohumculuk Kanunu gereği fidan üreticilerinin FÜAB’a üye olmaları zorunlu olup, üye olmayan diğer fidan üreticilerinin de birliğe üyelik işlemlerinin sürmekte olduğu belirtilmektedir. Hatay ilinde fidan üretimi Samandağ ilçesinin Fidanlı mahallesinde yoğunlaşmış olup mahallenin temel geçim kaynağı durumundadır. Bölgedeki fidancılık işletmelerinin gayri safi üretim değerlerine bakıldığında %75,4’ünü fidancılık gelirin oluşturduğu görülmektedir. Temel geçim kaynağı olması dolayısıyla fidancılık sektöründeki sorunların en kısa sürede çözülmesi önem arz etmektedir.

FÜAB, mesleki bir kuruluş olarak üye sorunlarının çözümü ve fidancılık sektörünün gelişimi ile ilgili girişimlerde bulunmakla beraber gerekli yasal düzenlemelerin yapılması için de lobi faaliyetleri sürdürme görevini üstlenmektedir. Fidancılık sektörüne dair birçok sorunun çözümü konusunda belirli bir yol alınmış olsa da henüz çözülme bekleyen yapısal sorunların mevcut olduğu görülmektedir. Sektörün en önemli sorunlarının başında kayıt dışı üretim gelmektedir.

Samandağ’ın Fidanlı bölgesinde Çifti Kayıt Sistemi’ne kaydı olmayan küçük parsel arazilerde yapılan üretimlerin kayıt altına alınamaması, kayıt dışı üretimin en temel sebebidir. Bununla birlikte kayıtlı üretim için gerekli olan yasal prosedürlerin ek maliyet getirmesi, küçük ölçekli üreticileri kayıt dışı üretim yapmaya itmektedir. Haksız rekabet ve standart dışı üretilen ürün kalitesinin düşük olması gibi sonuçlar doğuran kayıt dışı üretimin çözümü için BÜGEM, GKGM ve FÜAB gibi sektörle ilgili kurumlarının iş birliği içinde çalışması, bitki pasaportu ve sertifikası alınması aşamasında FÜAB üyeliği şartının aranması, ihale yoluyla büyük miktarda alım yapan belediyelerin şartnamelerine tedarikçinin FÜAB’a kayıtlı olması gerektiği şartını eklemesi, arazi toplulaştırılması ve uygun hazine arazilerinin fidan yetiştiriciliğine açılması gibi önlemlerin alınması gerekmektedir. Bununla birlikte yüksek olan sertifikasyon ve etiketleme gibi maliyetler konusunda üreticiler destek beklemektedir.

Etiketleme ve sertifikasyon maliyetleri dışında, diğer tarımsal girdilerin (mazot, gübre, vb) maliyetlerinin de yüksek olması, göz aşı, vb. gibi ihtiyaçların il dışından temin edilmesi gibi sebeplerden dolayı fidan üretim maliyetleri yükselmektedir. Satış fiyatında rekabet edebilirliği sağlamak için kar marjının düşürülmesine sebep olan yüksek maliyet sorununun çözümü için de bir dizi önlem sıralanmaktadır. Sektöre özgü girdilerde KDV düzenlemesi yapılması, Hatay bölgesine yakın bir alanda FÜAB girişimi olan FİDAN A.Ş.’nin damızlık tesisi kurması, diğer materyal üretimlerinin de destek kapsamına alınması bu önlemlerden bazılarıdır.

İmalat sektörünün en temel sorunlarından olan nitelikli eleman ihtiyacı, fidancılık sektöründe de karşımıza çıkmaktadır. Sürekli arazide çalışmayı gerektiren bir sektör olması dolayısıyla tercih edilmemesi, tercih edilse bile fidancılık konusunda temel bilgiye sahip çalışan bulunamaması iş gücü ve zaman kaybına, standart üretimin zorlaşmasına sebep olmaktadır. İmalat sektörüne verilen nitelikli personel desteğinin fidancılık sektörüne de verilmesi ve kurumların iş birliği ile fidancılık konusunda temel mesleki eğitim veren kursların açılması sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır. İşverenler, eleman eksikliğini gidermek için geçici koruma altındaki Suriyelilerden de faydalanmaktadır. Bu sebeple Suriyelilerin Türkiye'deki iş hayatına uyumunun sağlanması ile ilgili çalışmalar yapılması da alınması gereken önlemler arasında sayılabilir.

Hatay'daki fidan üreticilerinin büyük bir kısmının küçük aile işletmesi yapısında olması ve küçük parsellerde üretim yapmalarının sebep olduğu sorunların başında kayıt dışı üretim gelmekle beraber bunun dışında yol açtığı başka olumsuzluklar da bulunmaktadır. Küçük ölçekli işletmelerde genel olarak üretim faktörlerinden etkin faydalanılamamaktadır. Ayrıca bu tip işletmeler, üretim alanları belli limitlerin altında olduğu için devlet desteklerine de başvuramamaktadırlar. Bu gibi sorunların çözümünde ise temel görev üreticinin kendisine düşmektedir. Küçük işletmelerin kooperatifleşme yoluyla üretim faktörlerinden etkin faydalanma yoluna gitmeleri, devlet desteklerine de kooperatif yoluyla başvuruda bulunmaları çeşitli sorunların aşılmasında önemli bir adım olacaktır. Ayrıca büyüme odaklı firmalara işletme yönetimi, kurumsallaşma, muhasebe, vb. konularda eğitimler verilmesi işletme sahiplerinde farkındalık oluşturacaktır.

Hatay ve Hatay ilinin içinde bulunduğu Doğu Akdeniz Bölgesi'nde belli türlerdeki fidan talebinde azalma olduğu üreticiler tarafından belirtilmektedir. Özellikle Hatay bölgesinde yoğun şekilde üretimi yapılmakta olan narenciye ve zeytin üretiminde bölgenin artık doyuma ulaşmış olduğu ifade edilmektedir. Bu sebeple bölgedeki fidan yetiştiricilerinin ürün çeşitlendirmeleri, zeytin ve narenciye dışındaki meyve fidanlarını yetiştirmeleri konusunda teşvik

edilmeleri gerekmektedir. Çeşitlendirmenin de belirli politikalar kapsamında gerçekleştirilmesi ve sürdürülebilir şekilde devam etmesi sağlanmalıdır.

Yapılan saha çalışmaları ve ziyaretler boyunca birçok işletmeden alınan geri bildirimlere göre kamudaki bürokratik işlemlerin fazla olduğu konusu ön plana çıkan konular arasındadır. Tüplü fidan üretiminde her bir fidanın tek tek etiketlenmesi, beyannamelerin her parsel için ayrı ayrı hazırlanması gibi prosedürler bürokratik işlemlerin artmasına sebep olmaktadır. Üreticiler üretim ve kayıtlarla ilgili iş ve işlemlerde birden fazla kurum ile muhatap olmak istemediklerini, beyanname ve etiketleme işlemlerinin tek tek yapılması yerine parti düzeyinde yapılmasını talep ettiklerini belirtmişlerdir.

Hatay ili, toplam meyve fidanı üretiminde ilk sıralarda olmasına karşın ihracatta aynı performansı gösterememiş ve 2017 yılında Türkiye'nin toplam meyve fidanı ihracatından ancak %0,1 pay alabilmiştir. İhracat engelleri arasında meyve fidanı üretiminin belirli çeşitlerle sınırlı olması, parçalı arazilerden yüklenen fidanların ihracatçılara ek maliyet oluşturması gibi faktörler bulunmaktadır. Aynı zamanda birçok ülke ithal edeceği ürünün, organik bir materyal olan torfta üretilmesi şartı getirmektedir. Bu sebeple üreticilerin torf materyali hakkında bilgilendirilmesi, torfta üretim yapılması konusunda teşvik edici mekanizmaların devreye sokulması gerekmektedir. Özellikle meyvecilik alanında ciddi gelişme göstermeye başlayan Orta Asya ülkeleri (Kazakistan, Özbekistan, vb.) fidan ihracatı bakımından girilmesi gereken pazarlardandır. Üreticiler ayrıca Ticaret Bakanlığı tarafından ihracata verilen çeşitli desteklerin fidancılık sektörünü de kapsamalarını talep etmektedirler.

Saha çalışmaları kapsamında fidan üreticileri dışında Tarım ve Orman İl Müdürlüğü gibi kamuyu temsil eden kurumlar ve Ziraat Mühendisleri Odası gibi mesleki örgütler de ziyaret edilmiş ve kamu nezdindeki gereklilikler ve çözüm önerileri hakkında bilgi alınmıştır. Bu kapsamda karşılaşılan en önemli sorunlardan biri kamudaki mevcut personelin iş yükünün fazlalığı ve mevcut personeller içinde tohumluk kontrolör yetkisi olanların yetersiz olması sonucu kamu denetimlerinin etkin şekilde

yapılamamasıdır. Kamuda yeterli sayıda ziraat mühendisi ve/veya teknikerinin istihdam edilerek tohumluk kontrolörlüğü konusunda hizmet içi eğitimler alması sağlanmalıdır. Denetimlerin etkin şekilde gerçekleştirilmesi için söz konusu saha denetimlerinin vejetasyon dönemi beyannameleri verilirken ve söküm dönemlerinde olmak üzere en iki kez yapılması ve özellikle bu dönemlerde istihdamı zorunlu personel (İZP) istihdamının fiilen kontrol edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca denetimlerin krokiler üzerinden kontrollü şekilde yapılmasının denetim etkinliğini artıracığı belirtilmektedir. Bir İZP'nin sorumlu olduğu işletme sayısının beşten üçe düşürülmesi, böylelikle takibin ve kontrolün kolaylaştırılması öngörülmektedir.

Başta kayıt dışılık olmak üzere, Hatay ilinin fidancılık sektöründeki sorunlarının büyük bir kısmı, Türkiye genelinde fidancılık sektöründe yaşanan sorunlarla benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla fidancılık sektörüne dair ülke çapında geliştirilecek çözüm odaklı politikalar TR63 Bölgesi ve Hatay ilinde karşılaşılan sorunların çözümüne de katkı sağlayacaktır. Üreticilerin örgütlenmesi, kooperatifleşmesi yoluyla aşılması öngörülen ve bölgeye özgü olarak nitelendirilebilecek sorunlar için ise hem bölgedeki fidan üreticilerinin, fidan üreticilerinin yasal olarak da zorunlu üye olduğu FÜAB'ın, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile üniversitelerin kurumsal olarak iş birliği içinde çalışmalarını sürdürmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- 2017 Yılı Tohumculuk Sektör Raporu, TİGEM, Erişim Adresi: <https://www.tigem.gov.tr/WebUserFile/DosyaGaleri/2018/2/a374cc25-acc1-44e8-a546-63b4c8bce146/dosya/2017%20TIGEM%20TOHUMCULUK%20SEKTOR%20RAPORU.pdf>, Erişim Tarihi: 05.11.2018
- Fidan, Üretim Materyali ve Fide İthalat Uygulama Genelgesi (2017/2)- Ek-1, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Erişim Adresi: [https://www.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Fidan,%20%C3%9Cretim%20Materyali%20ve%20Fide%20%C4%B0thalat%20Uygulama%20Genelgesi%20\(2017-2\).pdf](https://www.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Fidan,%20%C3%9Cretim%20Materyali%20ve%20Fide%20%C4%B0thalat%20Uygulama%20Genelgesi%20(2017-2).pdf), Erişim Tarihi: 10.12.2018
- FÜAB Fidancılık Sektörü Analizi ve Geliştirme Raporu, 2018
- FÜAB, Erişim Adresi: <http://fuab.org.tr/upload/uyeilegore.html>, Erişim Tarihi: 07.01.2018
- Hatay İlinde Meyve Fidancılığı Yapan İşletmelerin Ekonomik Analizi Tapkı N., Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana, 2015.
- Hatay İlinde Meyve Fidanı Üreten İşletmelerin Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri, Tapkı N, Emeksiz F, Dağistan E, Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 3(7): 588-594, 2015, Erişim Adresi: <http://agrifoodscience.com/index.php/TURJAF/article/download/461/175>, Erişim Tarihi: 07.01.2018
- Orman Genel Müdürlüğü 2017 İdare Faaliyet Raporu, Şubat 2018
- TOB Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, Erişim Adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Tohumculuk/Tohumculuk-Istatistikleri>, Erişim Tarihi: 06.11.2018
- TOB Orman Genel Müdürlüğü Ormancılık İstatistikleri,
- Trade Map-International Trade Centre (ITC), Erişim Adresi: <https://www.trademap.org/Docs/TradeMap-Userguide-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 02.11.2018
- Trade Map-International Trade Centre (ITC), Erişim Adresi: <https://www.trademap.org/Index.aspx>, Erişim Tarihi: 05.11.2018
- TSÜAB 2016 Yılı Tohum Dış Ticaret Verileri, Erişim Adresi: <http://www.tsuab.org.tr/Page/7257/6>, Erişim Tarihi: 02.11.2018
- TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri (2017)
- TÜİK Sınıflama Sunucusu
- Türk Tohum Islahının Tarihçesi, Tarım ve Mühendislik Dergisi, 2006, Erişim Adresi: http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/c73001b1d44f492_ek.pdf?dergi=139, Erişim Tarihi: 05.11.2018
- Türkiye Tohumcular Birliği, Erişim Adresi: <https://www.turktob.org.tr/tr/gundemdeki-konularla-ilgili-turktob-gorusu/25602>, Erişim Tarihi: 06.11.2018
- Türkiye'de İhracatın İthalatı Karşılama Oranı Üzerine Ampirik Bir Analiz, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Nisan 2015, Erişim Adresi: <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/35a6729c-3d52-4fbb-8206-4a4103b6e0e0/wp1510>.

[pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-35a6729c-3d52-4fbb-8206-4a4103b6e0e0-m3fw6bn](#), Erişim Tarihi: 05.11.2018

- Türkiye’de Tohumluk, Fide ve Fidan Üretimi ve Kullanımı, Erişim Adresi: http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/4306d99c63613fa_ek.pdf?tipi=14&sube=, Erişim Tarihi: 05.11.2018
- Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF), Erişim Adresi: <http://www.worldseed.org/about/history/>, Erişim Tarihi: 31.10.2018
- Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF), Erişim Adresi: http://www.worldseed.org/wp-content/uploads/2018/03/Exports_2016_Final.pdf, Erişim Tarihi: 31.10.2018
- Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF), Erişim Adresi: http://www.worldseed.org/wp-content/uploads/2018/03/Imports_2016_Final.pdf, Erişim Tarihi: 31.10.2018

RAPOR ÇALIŞMALARI SIRASINDA YAPILAN ZİYARETLER³⁰

“Hatay İli Fidancılık Sektör Raporu” saha çalışmaları boyunca ziyaret edilen, veri talep edilen, bilgi ve deneyimlerini aktaran tüm paydaşlarımıza teşekkür ederiz.

- Botanik Ladin Çiçekçilik (Sn. Refik KARADAŞ – Firma Ortağı)
- Fidan Üreticileri Alt Birliği (Sn. Handan BÜYÜKDEMİRCİ – Genel Sekreter)
- Hatay İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (Sn. Orhan Bulut – Mühendis)
- Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü (Sn. Dr. Öğr. Üyesi Müge UYSAL KAMILOĞLU)
- Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü (Sn. Dr. Öğr. Üyesi Nuran TAPKI)
- İskenderun Ziraat Bahçesi
- Samandağlı Fidan Üreticileri
- Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü Tohumculuk Daire Başkanlığı
- TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Hatay Şubesi (Sn. Ahmet Sever – Şube Başkanı)

30 Alfabetik olarak sıralanmıştır.

